

**МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
ІМЕНІ В.О. СУХОМЛИНСЬКОГО**

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ ТА НАУКИ УКРАЇНИ

*Кваліфікаційна наукова
праця на правах рукопису*

ВОЙТ ОЛЕКСІЙ СЕРГІЙОВИЧ

УДК 502.33:631.147

ДИСЕРТАЦІЯ

**СТРАТЕГІЧНІ ВЕКТОРИ РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ
ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ**

Спеціальність - 051 Економіка

Подається на здобуття ступеня доктора філософії

Дисертація містить результати власних досліджень. Використання ідей, результатів і текстів інших авторів мають посилання на відповідне джерело.

_____ О.С.Войт

Науковий керівник,
ІРТИЩЕВА
ОЛЕКСАНДРІВНА
економічних наук, професор

ІННА
доктор

Миколаїв -2021

АНОТАЦІЯ

Войт О.С. Стратегічні вектори розвитку ринку органічної харчової продукції в Україні. – Рукопис.

Дисертація на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 05 – «Суспільні та поведінкові науки» за спеціальністю 051 Економіка. Миколаївський національний університет імені В.О. Сухомлинського. - Миколаїв. 2021.

Дисертацію присвячено формуванню теоретико-методичних і прикладних засад стратегічного розвитку ринку органічної харчової продукції в Україні, що дозволяє оптимізувати процеси розробки національних, регіональних та галузевих стратегій соціально-економічного розвитку.

Проаналізовано сучасний стан розвитку ринків аграрної та продовольчої продукції. Встановлено, що ВВП України за 2020 рік становило 156 млрд дол. США, у структурі ВВП сектору АПК належить 17%, 5% населення України зайняті у аграрному секторі. Агропродовольча сфера займає лівову частку у експорті України, яку оцінюють у 45%. Україна володіє 41, 3 млн гектарів сільськогосподарських угідь, із яких 32,7 гектарів належить ріллі, а загальний відсоток розораності земель становить 54%. Проаналізовано рейтинги регіонів України за основними показниками агропродовольчої сфери.

Встановлено, що Україна переймає передові європейські стратегічні орієнтири з чітко визначеними пріоритетами та інструментами реалізації. Такий досвід втілює в собі Спільна аграрна політика ЄС (САП), як окремий імператив європейської економічної політики. САП (Common Agricultural Policy, CAP) чітко враховує тенденції змін навколишнього середовища та впливу людської діяльності на якість життя самого населення. Концептуально САП чітко визначає мету, яка полягає у забезпеченні продовольчої безпеки країн ЄС та три принципи (ринкова єдність, фінансова солідарність та пріоритетність країн-резидентів). Основні орієнтири САП, які

побудовані на збалансованому поєднанні державних важелів управління, ринкових механізмів та цілей сталого розвитку, повинна втілювати і Україна, оскільки планує вступати до ЄС та тісно співпрацює з країнами ЄС у агропродовольчій сфері.

Доведено, що для популяризації сталої та кліматично відповідальної системи господарювання важливими інструментами виступають заходи стимулювання досліджень в напрямку розробки інноваційних технологій ведення органічного виробництва та підвищення рівня поінформованості виробників та споживачів стосовно важливості органічної продукції. У напрямку популяризації та поширення органічного виробництва і споживання в Україні, важлива роль належить державі, зокрема, державним закупівлям, як прикладу переорієнтації на здоровий спосіб харчування та життя. Окрім того, важливою є державна підтримка органічних товаровиробників. Наприклад, запровадження державних механізмів стимулювання, зацікавлення та фінансової підтримки учасників агропродовольчого органічного ринку.

На підставі проведеного кореляційного аналізу основних характеристик ринку органічної продукції доведено, що експорт органічної продукції, на сьогоднішній день виступає основним стимулюючим фактором для розвитку органічного ринку України і збільшення кількості товаровиробників органічної продукції. Такий висновок у поєднанні із низьким рівнем поінформованості товаровиробників і споживачів стосовно важливості, необхідності і доцільності переходу на органічний спосіб господарювання та життєдіяльності, ставить першочергове завдання перед урядом України, органами місцевої влади та самоврядування стосовно популяризації органічного способу господарювання та життєдіяльності, адже не зовнішній ринок має стимулювати наших громадян піклуватися про своє здоров'я та здоров'я майбутніх поколінь, а внутрішня свідомість та переконання.

Визначено, що під економічним механізмом стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції слід розуміти інтегральну систему взаємодії суб'єктів господарювання на ринку органічної харчової продукції разом із логістично-складським господарством та аграрним органічним ринком на основі нормативно-правового забезпечення та інституціональних утворень (кластерів, кооперативів, асоціацій), яка володіє певними методами (фіскальні, бюджетні, консультативно-інформаційні, майнові), використовує характерні інструменти («справедлива ціна», інвестиції, інновації, підвищення рівня поінформованості стосовно доцільності виробництва та споживання органічної продукції), дотримується встановлених принципів (відповідність потребам теперішнього і майбутнього поколінь, збалансованість використання та відновлення природних ресурсів, компетентність, ефективність співпраці, відповідальність, надійність та об'єктивність) й відповідає цілям сталого розвитку.

Обґрунтовано, що розвитку аграрного виробництва в Україні значно сприяла б розробка та затвердження державної стратегії розвитку органічного виробництва як інтегрованої складової розвитку агропромислового комплексу. Наявність державної стратегії дозволило б в одному документі інтегрувати наявний потенціал, проблеми та перспективні шляхи їх вирішення, запровадити дієві механізми регулювання ринку органічної продукції, та стимулюванню розвитку цілого сегменту економіки, що об'єднував би учасників всіх бізнес-процесів, що задіяні в ланцюгах створення вартості у відповідності до потреб споживачів. Чітко визначена стратегія також забезпечила би необхідну ясність для суспільства щодо правил та діяльності, пов'язаних з органічним сільським господарством, функціонуванням ринку органічної продукції, що створювало б підґрунтя для зростання довіри до сектору та залучення додаткових інвестицій.

У роботі сформульовано власне бачення стратегії розвитку органічного виробництва під якою запропоновано розуміти інтегровану стратегію досягнення цілей сталого розвитку агропромислового комплексу

на основі державного сприяння формуванню, реалізації та відтворення повного циклу сільськогосподарського виробництва органічної продукції із урахуванням власного природного, трудового, наукового та економічного потенціалу регіонів України а також затверджених екологічних стандартів, що відповідають основним нормам, прийнятим у країнах ЄС.

Обґрунтовано концептуальні засади та відповідну модель стратегічного управління розвитком органічного ринку згідно якої, стратегія розвитку органічного ринку постає інтегрованою складовою стратегії розвитку АПК (як одна із стратегічних альтернатив), національної економічної стратегії (є одним з шляхів забезпечення у тому числі економічної безпеки), стратегії ЗЕД (оскільки експорт та імпорт екологічної органічної продукції виступає важливою складовою позиціонування України на зовнішніх ринках, зокрема ринку продовольства ЄС) та в загальному забезпечуватиме досягнення цілей сталого розвитку. Визначено та охарактеризовано забезпечуючі стратегії, що включають: організаційну, продуктову, ринкову та інвестиційну складові.

Підкреслено, що стратегія розвитку органічного виробництва повинна знайти відображення в стратегіях соціально-економічного розвитку регіонів України, зокрема окремих територій як альтернативний напрям забезпечення конкурентоспроможності, підвищення якості життя сільського населення, розвитку депресивних територій та один з альтернативних шляхів економічного зростання. Особливої актуальності набуває формування та реалізація стратегії розвитку органічного виробництва в умовах децентралізації для ОТГ в яких переважає сільське населення.

З метою удосконалення процесів розроблення стратегії розвитку органічного виробництва на регіональному рівні а також на рівні окремих об'єднаних територіальних громад запропоновано методичні підходи, використання яких дозволить здійснити порівняльний аналіз потенціалу регіонів щодо виробництва органічної продукції, виділити кластери з найбільш оптимальними умовами для розвитку, і, відповідно, інвестування даного напрямку агробізнесу, створити методичний базис для прийняття

рішень та порівняння стратегічних альтернатив. Пропоновані методичні підходи ґрунтуються на застосуванні інструментарію кластерного та рейтингового аналізу регіонів на основі їх потенціалу у сфері виробництва органічної продукції і передбачають відповідний алгоритм оцінювання, математичний інструментарій та стратегічні альтернативи за всіма варіантами даних отриманих у процесі розрахунків.

У відповідності до пропонованих методичних підходів здійснено оцінку потенціалу регіонів України у сфері виробництва органічної продукції, сформовано їх рейтинг та сформульовано основні стратегії. За результатами проведених розрахунків у секторі найбільш оптимальних умов для розвитку виробництва органічної продукції станом на кінець 2019 року опинилася Київська, Одеська та Черкаська області. Для вказаних регіонів доречною є стратегія формування регіональної моделі органічно-орієнтованого багатопрофільного сільського господарства. Це створить передумови для органічних харчових виробництв, органічного тваринництва та суміжних секторів екологічно-орієнтованих видів економічної діяльності. Можливий розвиток інноваційної складової для впровадження проектів СМАРТ-спеціалізації. Сектор з найменш сприятливими умовами у контексті проведеного аналізу об'єднує Сумську та Івано-Франківську області, де наявний потенціал, а також його структура не дозволяє здійснювати комплексний перехід господарств до органічних технологій виробництва сільськогосподарської продукції. В інших регіонах варто застосовувати комбіновані стратегії.

У якості найбільш релевантного чинника розвитку органічного сільського господарства у регіонах виступає їх потенціал, під яким у роботі розуміється сукупність ресурсів, досвіду а також екологічних умов, що формують комплексну базу, яка сприятиме розвитку органічного типу господарювання в аграрній сфері та забезпечить конкурентні переваги виробникам органічної продукції у даному регіоні як альтернатива інтенсивному типу сільського господарства. Для оцінювання потенціалу

територій запропоновано систему показників, що ідентифікують ресурси, екологічні умови та досвід а також індикаторів їх оцінки з урахуванням доступних даних з відкритих джерел.

На основі проведеного аналізу систематизовано основні бар'єри виробництва органічної продукції та розширення внутрішнього та зовнішнього ринку її реалізації, серед яких виділено такі групи: адміністративні, фінансові, технологічні та ринкові. Визначено фактори їх формування, вплив на суб'єктів аграрного бізнесу та наслідки для галузі в цілому. Обґрунтовано, що вирішення проблем щодо зниження бар'єрів проникнення та успішного функціонування на ринку органіки потребує ефективних рішень та їх адміністрування на трьох рівнях (державному, регіональному та рівні підприємств) кожний з яких створює передумови та знижує рівень невизначеності для попереднього. Визначено основні завдання, що повинні бути реалізовані на кожному рівні для забезпечення синергічного ефекту у контексті досягнення довгострокових цілей та пріоритетів розвитку ринку органічного виробництва в Україні.

Реалізація стратегічних ініціатив уряду, що має на меті збільшити обсяги виробництва та частку органічної продукції в структурі АПК, розширити площі сертифікованих органічних земель, розвивати внутрішній ринок та нарощувати експортні потужності, окрім визначених цілей та загальних стратегій потребує створення відповідних підсистем, насамперед інституційного, фінансового, інформаційного, ресурсного й інфраструктурного та кадрового забезпечення. Вказані підсистеми наразі перебувають на етапі становлення, а їх удосконалення полягає у формуванні системи відповідних механізмів, що координуватимуть, спрямовуватимуть та стимулюватимуть реалізацію стратегій у контексті забезпечення основних державних пріоритетів у сфері органічного виробництва і розподілу.

Ключові слова: стратегія, ринок органічної продукції, органічна харчова продукція, СМАРТ-спеціалізації, агропродовольча сфера.

ANNOTATION

Voit O.S. Strategic vectors of development of the organic food market in Ukraine. - Manuscript. Reception for the degree of Doctor of Philosophy in the field of knowledge 05 - "Social and Behavioral Sciences" in the specialty 051 Economics. Mykolayiv National University named after V.O. Sukhomlinsky. - Mykolaiv. 2021.

The dissertation is devoted to the formation of theoretical and methodological and applied principles of strategic development of the organic food market in Ukraine, which allows to optimize the development of national, regional and sectoral strategies of socio-economic development.

The current state of development of agricultural and food markets is analyzed. It is established that Ukraine's GDP in 2020 amounted to 156 billion dollars. USA, in the GDP of the agro-industrial sector is 17%, 5% of Ukraine's population employed in the agricultural sector. The agri-food sector occupies the lion's share of Ukraine's exports, which is estimated at 45%. Ukraine owns 41.3 million hectares of agricultural land, of which 32.7 hectares are arable land and the total percentage of plowed land is 54%.

The ratings of the regions of Ukraine according to the main indicators of the agri-food sphere are analyzed. It is established that Ukraine is adopting advanced European strategic guidelines with clearly defined best parameters and implementation tools. This experience is embodied in the EU's Common Agricultural Policy (CAP) as a separate imperative of European economic policy. The Common Agricultural Policy (CAP) is clearly in a trend of changing environment and the impact of human activities on the quality of life of the population. Conceptually, the CAP clearly defines the goal that is to ensure the food of the EU and the three principles (market unity, financial solidarity of security and optimality of the resident country).

The main guidelines of the CAP, which are based on a balanced combination of government levers, market mechanisms and goals of sustainable development, must be implemented and Ukraine plans to join the EU and join the EU in the agri-food sector. It is proved that in order to promote a sustainable and responsible system of economy, research activities are stimulated by tools in the areas of developing innovative technologies for organic production and raising awareness of consumers and consumers about the value of organic products. In the distribution and dissemination of organic production and consumption in Ukraine, the state has become an important role, in particular, public procurement, as an example of the reorientation to a healthy diet and lifestyle.

This is, importantly, government support for organic producers. For example, the introduction of state mechanisms to stimulate demand and financial support for participants in the agri-food organic market. Based on the correlation analysis of the main characteristics of the organic market, it is proved that the export of organic products today is the main stimulus for the development of the organic market of Ukraine and increase the production of organic products. This conclusion is combined with a low level of awareness of producers and consumers about the importance, needs and feasibility of the transition to an organic system of management and life, to set a priority for the Government of Ukraine, local authorities and self-government given the organic way of life to stimulate our citizens to take care of their health and the health of future generations, and inner consciousness and beliefs.

It is determined that the economic mechanism of stimulating the development of the organic food market should be understood as an integrated system of interaction of economic entities in the organic food market together with logistics and agricultural and agricultural market based on regulatory and legal support and institutional entities (clusters, cooperatives, associations), which has certain methods (fiscal, budget, advisory, property), uses typical tools ("fair price", investment, innovation, awareness of the feasibility of production and consumption of organic products), adheres to established principles (compliance with needs)

present and future generations, balanced use and restoration of natural resources, competence, efficiency of cooperation, responsibility, reliability and objectivity) and meets the goals of sustainable development.

It is substantiated that the development and approval of the state strategy for the development of organic production as an integrated component of the development of the agro-industrial complex would significantly contribute to the development of agricultural production in Ukraine. The existence of a state strategy would allow integrating the existing potential, problems and promising ways to solve them in one document, introduce effective mechanisms for regulating the organic market, and stimulate the development of an entire segment of the economy that would unite participants in all business processes involved. value in accordance with the needs of consumers. A well-defined strategy would also provide the necessary clarity for society on the rules and activities related to organic agriculture, the functioning of the organic market, which would create a basis for increasing confidence in the sector and attracting additional investment.

The paper formulates its own vision of the strategy of organic production, which is proposed to mean an integrated strategy of sustainable development of the agro-industrial complex on the basis of state assistance in the formation, implementation and reproduction of the full cycle of organic production, taking into account own natural, labor, scientific and economic potential also approved environmental standards that meet the basic standards adopted in the EU.

Conceptual principles and the corresponding model of strategic management of organic market development are substantiated, according to which the organic market development strategy is an integrated component of agro-industrial development strategy (as one of the strategic alternatives), national economic strategy (is one of the ways to ensure economic security). (as the export and import of organic organic products is an important component of Ukraine's position in foreign markets, including the EU food market) and in general will ensure the achievement of sustainable development goals. Defining strategies have been

identified and characterized, including: organizational, product, market and investment components.

It is emphasized that the strategy of organic production development should be reflected in the strategies of socio-economic development of regions of Ukraine, including individual territories as an alternative direction of competitiveness, improving the quality of life of rural population, development of depressed areas and one of the alternative ways of economic growth. The formation and implementation of a strategy for the development of organic production in the context of decentralization for OTG in which the rural population predominates is especially important.

In order to improve the development of strategies for the development of organic production at the regional level and at the level of individual united territorial communities, methodological approaches are proposed, the use of which will allow comparative analysis of regional potential for organic production, identify clusters with optimal conditions for development, and, accordingly, investing in this area of agribusiness, create a methodological basis for decision-making and comparison of strategic alternatives. The proposed methodological approaches are based on the application of cluster and rating analysis of regions based on their potential in the field of organic production and provide an appropriate evaluation algorithm, mathematical tools and strategic alternatives for all variants of data obtained in the calculation process.

In accordance with the proposed methodological approaches, the potential of the regions of Ukraine in the field of organic production was assessed, their rating was formed and the main strategies were formulated. According to the results of calculations in the sector of the most optimal conditions for the development of organic production as of the end of 2019 was Kyiv, Odessa and Cherkasy regions. The strategy of forming a regional model of organically oriented multidisciplinary agriculture is appropriate for these regions. This will create the preconditions for organic food production, organic livestock and related sectors of environmentally oriented economic activities. The development of an innovative component for the

implementation of SMART-specialization projects is possible. The sector with the least favorable conditions in the context of the analysis combines Sumy and Ivano-Frankivsk regions, where the existing potential and its structure does not allow for a comprehensive transition of farms to organic technologies for agricultural production. In other regions, combined strategies should be used.

The most relevant factor in the development of organic agriculture in the regions is their potential, which means a set of resources, experience and environmental conditions that form a comprehensive base that will promote the development of organic farming in the agricultural sector and provide competitive advantages to organic producers. In this region as an alternative to the intensive type of agriculture. To assess the potential of the territories, a system of indicators has been proposed that identify resources, environmental conditions and experience, as well as indicators for their assessment, taking into account available data from open sources.

Based on the analysis, the main barriers to the production of organic products and the expansion of the domestic and foreign markets for its implementation are systematized, among which the following groups are identified: administrative, financial, technological and market. The factors of their formation, the impact on the subjects of agrarian business and the consequences for the industry as a whole are determined. It is substantiated that solving the problems of reducing barriers to penetration and successful functioning in the organic market requires effective solutions and their administration at three levels (state, regional and enterprise level), each of which creates preconditions and reduces uncertainty for the former. The main tasks to be implemented at each level to ensure a synergistic effect in the context of achieving long-term goals and priorities for the development of the organic production market in Ukraine are identified.

Implementation of the government's strategic initiatives aimed at increasing production and the share of organic products in the agro-industrial complex, expanding the area of certified organic land, developing the domestic market and increasing export capacity, in addition to defined goals and general strategies

information, resource and infrastructure and staffing. These subsystems are currently in the process of formation, and their improvement is to form a system of appropriate mechanisms that will coordinate, guide and stimulate the implementation of strategies in the context of ensuring the main state priorities in the field of organic production and distribution.

Key words: strategy, organic products market, organic food products, SMART specializations, agri-food sphere.

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз:

1. Войт О.С. Економічна оцінка сучасного стану ринків аграрної та продовольчої продукції України. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. № 2. С. 250-260. (*Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor, InfoBase*) (0,88 друк. арк.).

2. Войт О.С. Концептуальні основи виробництва органічної харчової продукції. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. № 3. С. 121-131. (*Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor, InfoBase*) (0,88 друк. арк.).

3. Іртищева І.О., Войт О.С. Стратегічні напрями розвитку органічної харчової продукції: теоретичні підходи. *Вісник ХНАУ*. 2021. № 2. Том. С. 188-200. *Входить до наукометричних баз реферування та*

індексування: *Index Copernicus International (ICI), Google Академія; Cite Factor Academic Scientific Journals; Academic Resource Index Research Bib* (0,62 друк. арк.; особистий внесок: визначення . стратегічних напрямів розвитку органічної харчової продукції – 0,40 друк. арк.)

Статті в закордонних виданнях, що включені до наукометричних баз Scopus і Web of Science:

4. Irtysheva, I., Stehnei, M., Popadynets, N., Ishchenko, O., Voit, O. Business process management in the food industry under the conditions of economic transformations. *Management Science Letters*. 2020. 10(14). pp. 3243–3252 *Входить до наукометричних баз реферування та індексування: ESCI (Clarivate Analytics), Scopus, ULRICHES, Chemical, Abstract, EBSCO, UGC (University Grants Commission of India), Indexcopernicus, Directory of Open Access* (0,62 друк. арк., особистий внесок: аналіз виробництва органічної харчової продукції – 0,30 друк. арк.).

Статті в закордонних виданнях

5. Voit O.S. at el. Organizational management mechanisms of activation of investment innovation processes at micro- and macrolevels. *PERSPECTIVES – JOURNAL ON ECONOMIC ISSUES*. 2019. No 2. pp. 29-38(0,88 друк. арк., особистий внесок: стратегічні імперативи виробництва органічної харчової продукції – 0,30 друк. арк.).

Матеріали конференцій:

6. Войт О.С. Організаційно-управлінські процеси в сфері органічного агропродовольчого виробництва. *Трансформація націоналізації економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії: матеріали III*

Міжнародна науково-практична конференція (м. Миколаїв, 27 грудня 2019).

Миколаїв: ФОб Головка О.А., 2019. С.54 -56. (0,30 д.а.)

7. Войт О.С. Економічна сутність органічного виробництва *Проблеми розвитку регіонів: промислові і економічні аспекти*: матеріали Всеукр. наук.–практ. конф., присвяченої 100–річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Первомайськ, 28 травня 2020 р.). Первомайськ: ПФ НУК, 2020. С. 240-243. (0,3 д.а.)

ЗМІСТ

ВСТУП.....	18
РОЗДІЛ 1. НАУКОВІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОЇ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ.....	26
1.1. Концептуальні основи виробництва органічної харчової продукції.....	26
1.2. Теоретичні підходи до стратегічного розвитку органічної харчової продукції.....	36
1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності виробництва органічної харчової продукції та регулювання її обігу.....	46
Висновки до розділу 1	55
Список використаних джерел до розділу 1.....	57
РОЗДІЛ 2. ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ	62
2.1. Економічна оцінка сучасного стану ринків аграрної та продовольчої продукції України.....	62
2.2. Аналіз тенденцій розвитку ринку органічної харчової продукції.....	77
2.3. Економічний механізм стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції	99
Висновки до розділу 2	112
Список використаних джерел до розділу 2	117
РОЗДІЛ 3. УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ.....	122
3.1. Концептуально-стратегічні засади розвитку ринку органічної продукції в Україні.....	122
3.2. Напрямки удосконалення стратегії розвитку органічного виробництва із врахуванням потенціалу регіонів України	143
3.3. Підсистеми реалізації стратегії розвитку ринку органічної продукції в Україні	163

	17
Висновки до розділу 3	179
Список використаних джерел до розділу 3	182
ВИСНОВКИ	187
ДОДАТКИ	193

ВСТУП

Актуальність теми. Сучасні умови економічного розвитку, що характеризуються посиленням пріоритетності збалансованого виробництва і споживання, переходом на шлях сталого розвитку та збереження екологічної цілісності екосистем, вимагають активного розвитку органічного виробництва, яке є одним з найбільш перспективних напрямків використання наявного земельного та природного потенціалу України.

Виробництво органічної харчової продукції отримало нові стимули за останні роки ведення господарської діяльності у зв'язку із новими світовими тенденціями на ринку продовольства, змінами у стандартах здорового харчування і способу життя та глобальними орієнтирами сталого розвитку. Україна характеризується сприятливими умовами для масового поширення виробництва органічної агропродовольчої продукції. Такі умови підсилюються тим фактом, що за стагнаційний період АПК, який припав на кінець минулого століття, із загального обороту земель сільськогосподарського призначення вивільнилися площі, на яких тривалий період не використовувалися пестициди, синтетичні мінеральні добрива тощо.

Особливості розвитку ринку органічної продукції виступили предметом досліджень багатьох іноземних науковців, серед яких: японський філософ Мокіші Окада, німецький науковець Рудольф Штейнер, французький економіст Лемер Буше та інші. Особливості розвитку національного ринку органічної агропродовольчої продукції висвітлені у працях українських вчених: Бойко Є. О., Голяна В. А., Зайчук Т.О., Заставного Ю. Б., Іртищевої І.О., Миклуш Т. С., Стоволос Н. Б., Томашевської О. А. та інших.

Попередньо отримані результати наукових досліджень містять вагомі теоретико-методологічні положення для стратегічного управління ринком органічної продукції, проте, на практиці спостерігається відсутність дієвих механізмів підтримки органічного способу господарювання та розвитку

ринку органічної харчової продукції. Актуальним залишається необхідність удосконалення стратегічних напрямків управління процесами формування та розвитку органічної продукції в Україні. Виробництво органічної харчової продукції отримало нові стимули за останні роки ведення господарської діяльності у зв'язку із новими світовими тенденціями на ринку продовольства, змінами у стандартах здорового харчування і способу життя та глобальними орієнтирами сталого розвитку.

Зв'язок роботи з науковими програмами, планами, темами.

Результати дослідження, запропоновані та систематизовані теоретико-методологічні положення й висновки дисертаційного дослідження відповідають Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського Міністерства освіти і науки України за темою «Трансформація національної економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії» (номер державної реєстрації 0118U003975), у межах яких автором розроблено методичні підходи до формування стратегії розвитку органічного виробництва, що ґрунтуються ґрунтується на застосуванні інструментарію кластерного та рейтингового аналізу регіонів на основі їх потенціалу у сфері виробництва органічної продукції, де автором запропоновано обґрунтовано орієнтовну структурну модель стратегії розвитку ринку органічної продукції.

Мета і завдання дослідження. Метою дисертаційного дослідження є формування теоретико-методичних і прикладних засад стратегічного розвитку ринку органічної харчової продукції в Україні, що дозволяє оптимізувати процеси розробки національних, регіональних та галузевих стратегій соціально-економічного розвитку.

Для досягнення мети поставлені й виконані наступні завдання:

- розкрити наукові підходи до стратегічного розвитку виробництва органічної харчової продукції;
- проаналізувати сучасний стан ринків аграрної та продовольчої продукції України;

- дослідити тенденції та розробити економічним механізмом стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції;
- дослідити кореляційні залежності основних характеристик ринку органічної продукції;
- обґрунтувати методичні підходи до розроблення стратегії розвитку органічного виробництва у регіонах;
- запропонувати наукові підходи до визначення та оцінки потенціалу регіонів України у сфері виробництва органічної продукції як передумови для обґрунтування відповідної спеціалізації аграрного виробництва в умовах сталого розвитку;
- уточнити поняття стратегії розвитку ринку органічної продукції, визначити її роль у стратегії сталого розвитку національної економіки;
- систематизувати та дати характеристику основних підсистем забезпечення стратегічного розвитку органічного ринку в Україні.

Об'єктом дослідження є процеси стратегічного управління розвитком ринку органічної харчової продукції.

Предметом дослідження є теоретико-методологічні основи, методичні підходи та науково-практичні рекомендації щодо стратегічного управління розвитком ринку органічної харчової продукції.

Методи дослідження. Теоретичною і методологічною основою дослідження виступили наукові положення економічної теорії, теорії управління та наукові праці вітчизняних і зарубіжних дослідників у сфері економіки.

Для досягнення поставленої мети та виконання завдань у процесі дослідження використано загальнонаукові й економічні методи: аналізу та синтезу – для здійснення оцінки ефективності розвитку цифрового сектору у регіонах України (п. 2.1); систематизації та узагальнення – для виявлення особливостей розвитку ринку органічної продукції (розділ 1, п. 2.1,); просторовий – для представлення специфіки стратегічного планування розвитку ринку органічної харчової продукції (розділ 3); статистичні – для

аналізу сучасного стану та виявлення тенденцій розвитку ринку органічної харчової продукції в Україні (п. 2.1-2.2); графічний і картографічний – для наочного представлення результатів досліджень (розділи 2 – 3); аналізу цифрових даних за допомогою прикладного пакету Microsoft Excel – для виконання складних арифметичних перетворень та побудови графіків (розділи 2 – 3); кореляційно-регресійного аналізу – для виявлення залежностей між основними характеристиками ринку органічної продукції (п. 2.3); рейтингової оцінки – для формування рейтингу регіонів України за складовими потенціалу органічного виробництва (розділ 3).

Інформаційну базу дослідження становлять закони України, Укази Президента України, постанови Кабінету Міністрів України, статистичні матеріали Державної служби статистики України та управлінь статистики в регіонах, Міністерства економіки України, Міністерства розвитку громад та територій України, інших міністерств і відомств, наукові праці провідних вітчизняних та зарубіжних учених, матеріали конференцій і семінарів, монографії, збірники та наукові статті; інтернет-ресурси тощо.

Наукова новизна одержаних. У дисертаційній роботі викладено теоретико-методичні засади і практичні рекомендації щодо стратегічних векторів розвитку ринку органічної харчової продукції в Україні. Наукові результати дослідження орієнтовані на розроблення стратегічних орієнтирів розвитку ринку органічної харчової продукції в Україні. Найбільш важливими науковими результатами, що характеризуються новизною, є наступні положення:

удосконалено:

- економічний механізм стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції, який на відміну від попередніх враховує тенденції та причини стримування розвитку ринку органічної харчової продукції України і характеризується як інтегральна система взаємодії суб'єктів господарювання на ринку органічної харчової продукції разом із логістично-складським господарством та аграрним органічним ринком на основі

нормативно-правового забезпечення та інституціональних утворень (кластерів, кооперативів, асоціацій), яка володіє певними методами (фіскальні, бюджетні, консультативно-інформаційні, майнові), використовує характерні інструменти («справедлива ціна», інвестиції, інновації, підвищення рівня поінформованості стосовно доцільності виробництва та споживання органічної продукції), дотримується встановлених принципів (відповідність потребам теперішнього і майбутнього поколінь, збалансованість використання та відновлення природних ресурсів, компетентність, ефективність співпраці, відповідальність, надійність та об'єктивність) й відповідає цілям сталого розвитку;

- методичні підходи до формування стратегії розвитку органічного виробництва, що на відміну від існуючих, ґрунтуються на застосуванні інструментарію кластерного та рейтингового аналізу регіонів на основі їх потенціалу у сфері виробництва органічної продукції і передбачають відповідний алгоритм оцінювання, математичний інструментарій та передбачають пропоновані рішення за всіма варіантами даних багатовимірної матриці стратегічних альтернатив, отриманих у процесі розрахунків;

- наукові підходи до визначення поняття «потенціал регіону у сфері виробництва органічної продукції», що на відміну від відомих трактується як сукупність ресурсів, досвіду а також екологічних умов, що формують комплексну базу розвитку органічного типу господарювання в агропродовольчій сфері, забезпечують конкурентні переваги виробникам органічної продукції у даному регіоні як альтернативи інтенсивному типу сільського господарства. Для оцінювання відповідного потенціалу територій запропоновано систему показників, що ідентифікують ресурси (ресурсний потенціал), екологічні умови (екологічний потенціал) та досвід (діловий потенціал) а також індикаторів їх оцінки з урахуванням доступних даних з відкритих джерел. Такий підхід є актуальним також у для оцінювання окремих територій та ОТГ з позиції впровадження відповідних проектів переходу з інтенсивного до органічного виробництва, залучення інвестицій,

грантів та різних форм державної підтримки у тому числі при обґрунтуванні SMART-спеціалізації;

- економічну сутність, роль та обґрунтовано орієнтовну структурну модель стратегії розвитку ринку органічної продукції під якою запропоновано розуміти інтегровану стратегію досягнення цілей сталого розвитку агропромислового комплексу на основі державного сприяння формуванню, реалізації та відтворення повного циклу агропродовольчого виробництва органічної продукції із урахуванням власного природного, трудового, наукового та економічного потенціалу регіонів України а також затверджених екологічних стандартів, що відповідають основним нормам, прийнятим у країнах ЄС;

набули подальшого розвитку:

- методи та інструментарій оцінювання ефективності виробництва харчової продукції, що враховують як соціальну, економічну, екологічну, технологічну, енергетичну складову, що дають підставу для формування концептуально-стратегічних засад розвитку ринку органічної продукції;

- дослідження сучасного стану агропродовольчої сфери України, результати яких враховують внутрішній потенціал та зовнішньоекономічну діяльність держави і дають можливість конкретизувати основні вектори державної підтримки, серед яких: органічне виробництво, вирощування нішевих культур, картоплярство тощо;

- виявлені кореляційні залежності основних характеристик ринку органічної продукції, які на відміну від попередніх, враховують стимулюючі фактори розвитку органічного ринку України та дають можливість визначити першочергові завдання для уряду України, органів місцевої влади та самоврядування стосовно популяризації органічного способу господарювання та життєдіяльності й підвищення рівня поінформованості населення в даному напрямі;

- систематизовано та надано характеристику основних підсистем (інституційного, фінансового, інформаційного, ресурсного й

інфраструктурного та кадрового) забезпечення стратегічного розвитку органічного ринку в Україні із врахуванням поточного стану, факторів їх формування, що дозволило оцінити вплив на суб'єктів агропродовольчого бізнесу у сфері органіки та наслідки для галузі в цілому.

Практичне значення одержаних результатів полягає в можливості застосування сформульованих практичних рекомендацій щодо стратегічного розвитку ринку органічної харчової продукції в Україні.

Вищевказані рекомендації використовуються у практичній діяльності Миколаївським обласним фондом розвитку і підтримки громадських ініціатив (довідка №60 від 27.02.2020р.), Міністерством розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України (довідка № 3811-07/4762-07 від 26.01.2021 року).

Методичні підходи до формування стратегії розвитку органічного виробництва, що ґрунтуються на застосуванні інструментарію кластерного та рейтингового аналізу регіонів впроваджені в навчальний процес Миколаївського національного університету імені В.О. Сухомлинського Міністерства освіти і науки України (довідка № 01-12/293/1488 від 29.11.2021 р.).

Особистий внесок дисертанта. Всі наукові результати, викладені в дисертації належать автору особисто. З наукових публікацій, що у співавторстві, використані лише ті матеріали, які є результатом особистої праці здобувача. Робота не містить матеріалів кандидатської дисертації.

Апробація результатів дисертації. Основні положення і результати дисертаційного дослідження оприлюднені автором на конференціях, семінарах, нарадах, серед яких найбільш важливими були: III Міжнародній науково-практичній конференції «Трансформація націоналізації економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії: матеріали (м. Миколаїв, 27 грудня 2019); Всеукраїнській науково-практичній конференції присвяченій 100-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова «Проблеми розвитку регіонів: промислові і економічні аспекти»

(м. Первомайськ, 28 травня 2020 р.).

Публікації. За результатами дисертаційного дослідження опубліковано 7 наукових праць загальним обсягом 4,48 друк. арк., з яких особисто автору належить 3,36 друк. арк., у тому числі: 1 стаття у наукометричній базі Web of Science; 1 – у закордонному науковому виданні; 3 статі у наукових фахових виданнях, які включені до міжнародних наукометричних баз; 2 – у матеріалах науково-практичних конференцій.

Структура та обсяг роботи. Дисертаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, додатків і списку використаних джерел. Основний обсяг дисертації становить 199 стор. комп'ютерного тексту, який містить 14 таблиць і 69 рисунків. Список використаних джерел складається із 103 найменувань, 3 додатків – на 6 сторінках.

РОЗДІЛ 1

НАУКОВІ ЗАСАДИ СТРАТЕГІЧНОГО РОЗВИТКУ ОРГАНІЧНОЇ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ

1.1. Концептуальні основи виробництва органічної харчової продукції

В сучасних умовах господарювання жваво розвивається екосистемна теорія еволюції. Це дозволяє формувати уявлення про створену екологічну систему на засадах ресурсозбереження та відновлення. Окрім цього із погіршенням та зменшенням тривалості життя населення, різким збільшенням рівнем захворюваності, суспільство в пошуках відповідної «панацеї», що дозволяє вплинути на негативні чинники. Більшість науковців дотримуються думки, що національна безпека держави залежить від харчової, саме тому виробництво та вживання чистої екопродукції забезпечить належний рівень захищеності життєво важливих інтересів суспільства.

Пилипенко К. А. наголошує, що «У сучасних умовах господарювання виникає необхідність у забезпеченні виробництва екологічно безпечної продукції, яка б відповідала міжнародним вимогам, підтверджувалася відповідними сертифікатами. Оскільки виробництво органічної продукції є складовою частиною сталого розвитку аграрного, його розвиток передбачає поєднання захисту довкілля, економічного зростання і соціального розвитку держави, що гарантуватиме населенню високу якість продукції як важливої складової продовольчої безпеки» [1]. Погоджуємося, з думкою автора, що Україна наділена всіма ресурсами для виробництва органічної продукції, однак необхідно удосконалити сферу її обігу та маркування відповідно до міжнародних вимог для підвищення рівня конкурентоспроможності.

Окрім цього науковий потенціал нашої країни дозволяє застосовувати ще більш заощадливі та ресурсозберігаючі технології виробництва, що позитивно будуть впливати на екосистему.

Кириленко І.Г. та Милованов Є.В. зазначають, що «Незважаючи на кризові явища економічного і військово-політичного характеру, органічний сектор України продовжує зростати, потребує постійного вдосконалення через наукові дослідження та розробки. Досить потужна вітчизняна структура академічних установ має високий потенціал для передових екологічних досліджень та розвитку органічного сільського господарства з технологічними можливостями екстраполяції високоякісного виробництва у масштабах країни» [2, с.39]. Отже, навіть кризи економічного, політичного та соціального характеру негативно не впливають на скорочення виробництва органічної продукції, а навпаки виступають стимулюючими факторами. Необхідно зазначити, що за рахунок постійних досліджень у галузі органічного виробництва наша держава досить сильно конкурує з розвинутими країнами, що дає їй значні переваги на цьому ринку.

Однак поряд із значним потенціалом України для виробництва органічної продукції існують стримуючі фактори, що досить сильно негативно впливають на його розвиток. Серед основних таких факторів є недостатній державний рівень фінансування, недовіра споживачів, підробки товарів, це значно сповільнює розвиток ринку органічного виробництва продукції.

При цьому Білоткач І. А. наголошує, що «Сучасний етап розвитку ринкових відносин в Україні ставить вимоги для підприємств усіх галузей, включаючи і традиційне сільське господарство, звертатися до нових сучасних методів виробництва сільськогосподарської продукції, враховуючи ту користь, яку продукція сільськогосподарського виробництва повинна нести споживачам. Одним із таких напрямів розвитку аграрної сфери є створення й реалізація проектів органічного (природного) агровиробництва». [3]. Фактично вирішальним чинником виробництва органічної продукції є споживач, саме попит на таку продукцію стимулює її створення. Зі зростанням попиту споживачів на екологічно чисту продукцію, розвиток ринку органіки буде збільшуватися.

Необхідно зазначати, що органічне виробництво продукції, досліджувалися дослідниками не один рік. Основні підходи до еколого-спрямованого виробництва наведено на рисунку 1.1.

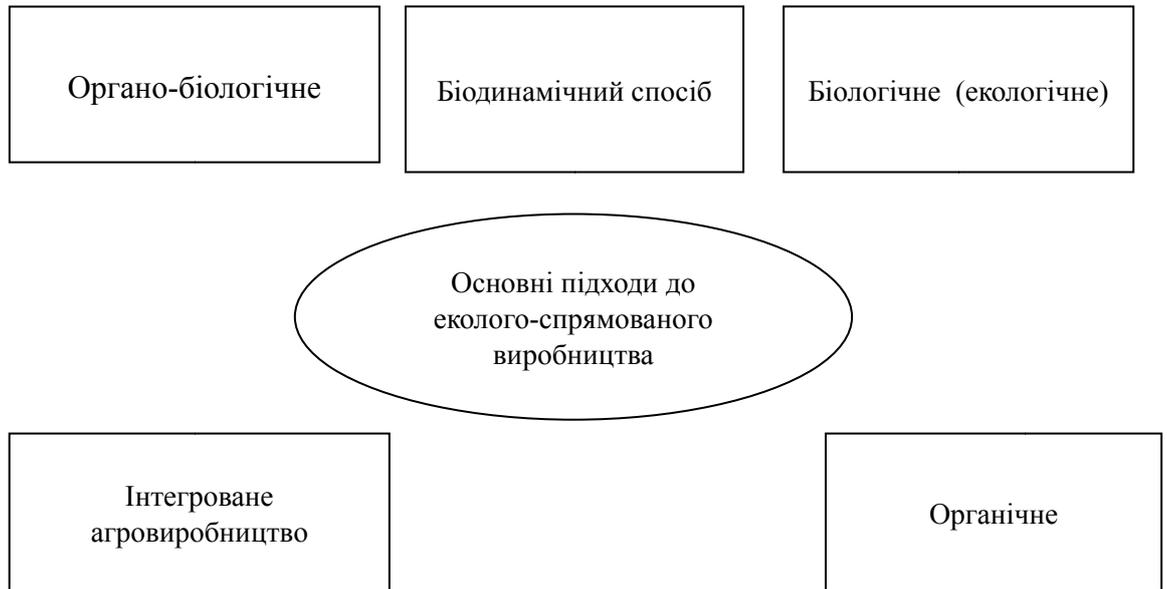

Рис 1.1. Основні підходи до еколого-спрямованого виробництва

Джерело: згруповано автором [4]

Еколого-спрямоване виробництво розглядалося через призму органо-біологічного, біодинамічного способу, біологічного (екологічного), інтегрованого агровиробництва та органічного. Для виробництва органічної продукції використовується екологічно чисте сировина, відповідно до затверджених вимог. При виробництві органічних харчових продуктів використовуються сільськогосподарська продукція, саме тому вважаємо за доцільне розглянути різні підходи до визначення сутності поняття «органічне сільськогосподарське виробництво».

Гвоздь О.М. розкриваючи поняття «органічне сільськогосподарське виробництво» обґрунтував, що це «багатофункціональна агроекономічна модель виробництва, за якої не використовують генетично модифіковану продукцію та синтетичні хімічні добрива; вона має на меті забезпечення людства якісною продукцією харчування, бережливе ставлення до навколишнього середовища та передбачає дотримання законодавства у сфері

органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» [5, с.165]. За думкою автора, органічна сільськогосподарська продукція не містить генетично модифіковані організми та синтетичні добрива, що негативно впливають як на здоров'я людини так і на навколишнє середовище.

Шкуратов О.І., Чудовська В.А., Вдовиченко А.В. зазначають, що «органічне сільське господарство за своєю суттю можна визначити як цілісну систему управління агроєкосистемами, що включає оцінку потенційних екологічних і соціальних ризиків та встановлює порядок взаємовідносин економічних суб'єктів у процесі виробництва органічної сільськогосподарської продукції. При цьому концепція органічного сільського господарства полягає в тому, щоб якомога точніше повторити «виробництво» в природних агроєкосистемах, спираючись на екологічні процеси, біорізноманіття та, адаптовано до економічних умов, поєднати в собі традиції, інновації і досягнення науки на благо навколишнього природного середовища та поліпшення якості життя всіх учасників» [6]. На думку авторів органічне виробництво повинно охоплювати цілісну систему управління, що буде враховувати комплекс інструментів для збереження навколишнього середовища та поліпшить якість життя суспільства.

В свою чергу Милованов Є. В. наголошує, що «Органічне сільське господарство – це напрям енерго- та ресурсоощадливого виробництва, орієнтований на забезпечення суспільства якісним та безпечним продовольством, збереження навколишнього середовища та покращення біорізноманіття, розвиток сільських територій та громад для сталого розвитку національної економіки та країни у цілому» [7, с. 20]. Отже, органічне сільськогосподарське виробництво принесе користь не тільки споживачам продукції, збереже навколишнє середовище, а забезпечить сталий економічний розвиток нашої країни. Вважається, що органічне виробництво це ресурсо- та енергозберігаючі напрям, окрім користі для

суспільства у вигляді якісної продукції, також це дозволяє використовувати альтернативні види енергії.

В свою чергу Николук О.Д. під органічним виробництвом передбачає «перспективний напрям в аграрному секторі економіки України зважаючи на її потенційні експортні можливості та внутрішні потреби населення у якісній сертифікованій продукції. Фермерські господарства є найбільш перспективними виробниками органічної продукції, хоча поширення органічних технологій уповільнюється психологічною, інформаційною невідповідністю як фермерів, так і споживачів» [8, с. 210]. Необхідно погодитися, що у органічній продукції значний експортний потенціал, якщо ринок України не готовий психологічно та інформаційно, то міжнародний ринок споживачів очікують з нетерпінням на таку продукцію, яка буде більш якісною та смачнішою.

Відповідно до проекту «Розвитку органічного ринку в Україні» «метод, який виключає використання хімічно синтезованих добрив та засобів захисту рослин і тварин, вживання генетично модифікованих організмів це органічне виробництво. При цьому всі стадії вирощування, транспортування, переробки передбачають максимальний захист довкілля, охорону здоров'я робітників і підлягають обов'язковій інспекції та сертифікації [9]. Отже, органічне виробництво це процес виготовлення продукції із сировини без використання хімічних та синтезованих добрив, що обов'язково підлягають інспекції, сертифікації та маркуванню. Окрім того, що виробник в процесі виробництва або вирощування органічної продукції не використовує генетично модифіковані організми, хімічно синтезовані добрива, він повинен ще мати відповідні сертифікати.

Відповідно до Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 № 2496-VIII «органічний харчовий продукт - харчовий продукт, отриманий в результаті органічного виробництва» [10].

Отже на нашу думку, виробництво органічної харчової продукції це виготовлення продукції із екологічно чистої сировини, що не містить генетично модифіковані організми, хімічно синтезовані добрива та має відповідні сертифікати, маркування.

Необхідно відмітити, що наукові дослідження в сфері органічного виробництва користуються попитом серед вітчизняних науковців. Головні пріоритетні напрями дослідження у сфері органічної продукції наведено на рис. 1.2.

Рис. 1.2. Пріоритетні напрями дослідження у сфері органічної продукції

Джерело: згруповано автором [2, с.38].

Більшість наукових досліджень у сфері органічного виробництва полягають у вивченні світового досвіду та впровадженні найкращих практик на Україні, зокрема: розведенні нових видів аквакультури, використанні ефективних органічних сівозмін, порівняльній характеристиці різних технологій обробки ґрунту та інших.

Процес органічного виробництва продуктів харчування наведено на рисунку 1.3.

Рис. 1.3. Процес органічного виробництва продуктів харчування

Джерело: розроблено автором

Згідно запропонованої схеми процесу органічного виробництва продуктів харчування, при вирощуванні сільськогосподарської продукції, морських водоростей, аквакультури необхідно використовувати засоби захисту рослин, біодобрива та інші біологічні засоби. При цьому в процесі

виготовлення органічних харчових продуктів повністю забороняється: хімічне рафінування, дезодорування, гідрогенізація; радіаційне опромінення; штучні і синтетичні підсолоджувачі, консерванти, ароматизатори; мінералізація і вітамінізація продукції, генетично модифіковані інгредієнти.

Схема ланцюгу виробництва органічної харчової продукції зображена на рисунку 1.4. На думку Сливи Ю .В. та Швець Т.Г. «Харчовий ланцюг («food chain» - це послідовність стадій та операцій, що включають виготовлення, обробку, дистрибуцію, зберігання й переробку засобів для харчування і харчових продуктів, від первинного виробництва до споживання. Так, виробничий ланцюг розглядається як єдиний процес, протягом якого мають бути усунені всі чинники, що можуть призвести до виробництва недоброякісної та небезпечної для здоров'я людини продукції» [12].

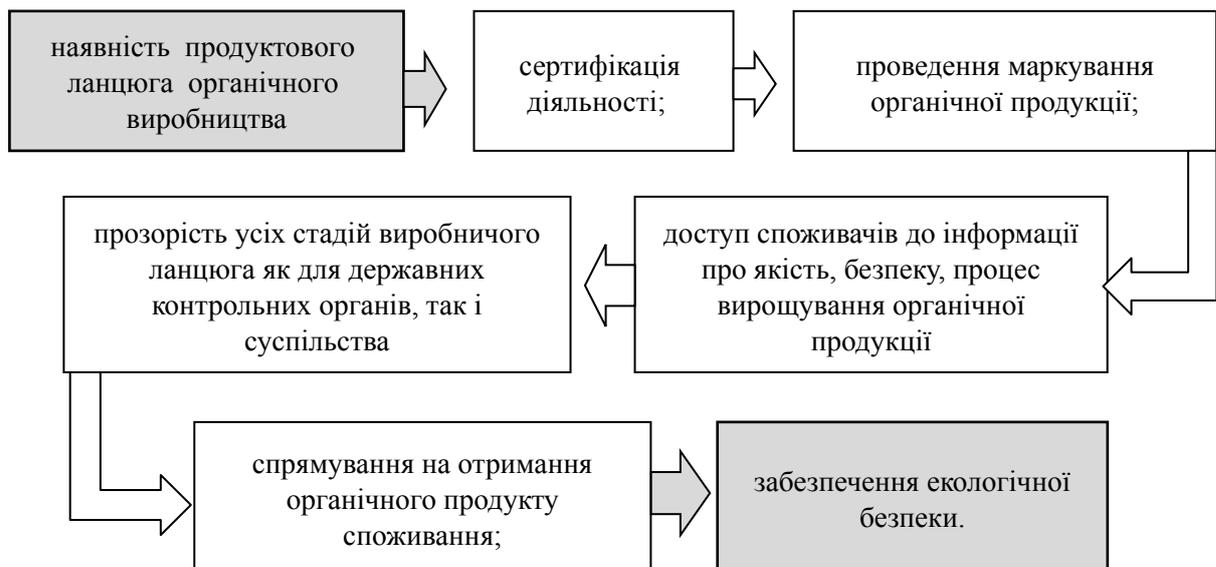

Рис. 1.4. Ланцюг виробництва органічної харчової продукції

Джерело: згруповано автором за даними [11, с.112].

Ланцюг виробництва органічної харчової продукції передбачає державний контроль на всіх стадіях виробництва, а також прозорість усіх стадій виробничого ланцюга з отриманням сертифікату та маркування.

Ланцюг виробництва органічної харчової продукції повинен забезпечити екологічну безпеку.

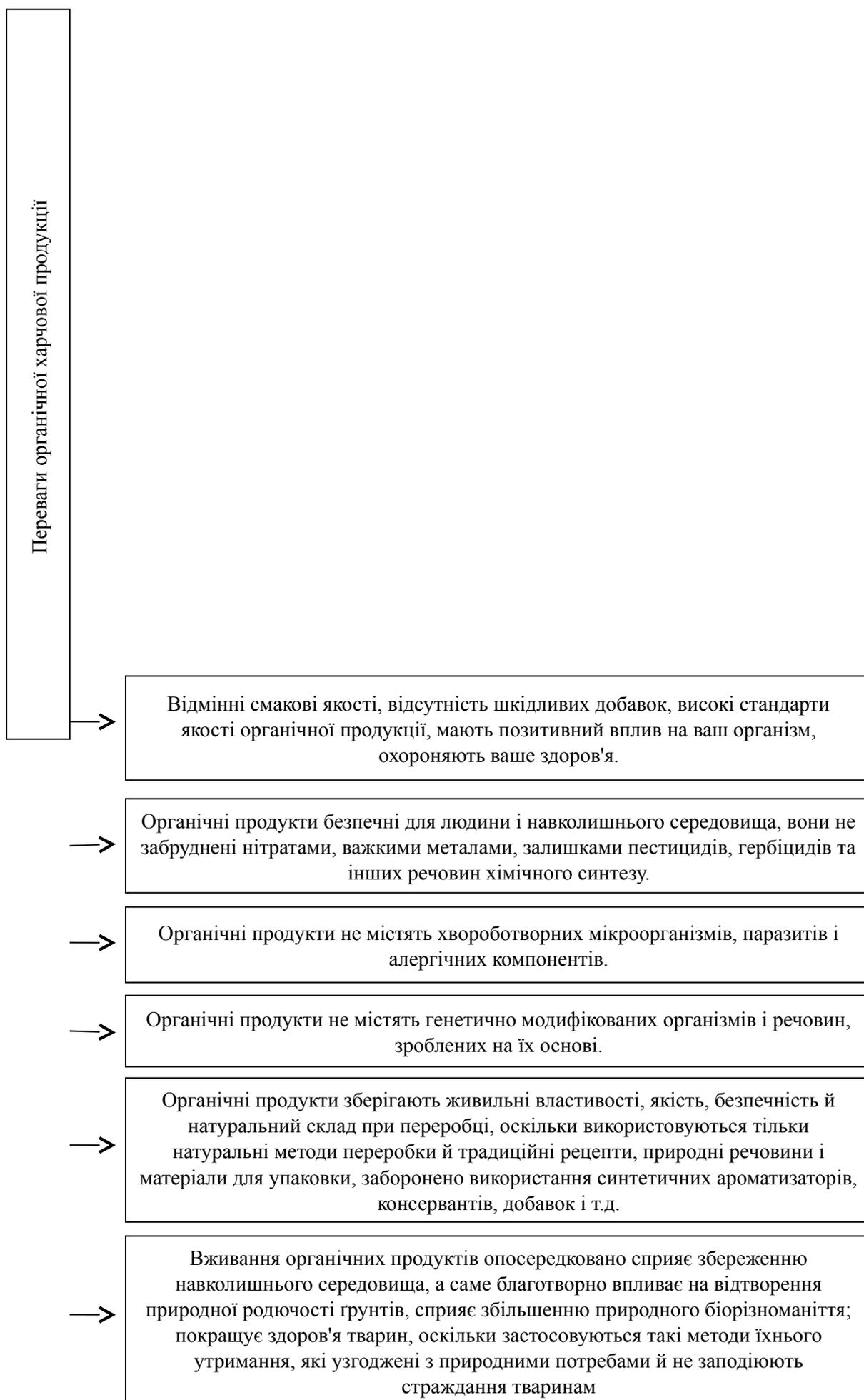
Отже, сам процес виробництва органічної харчової продукції не містить складних механізмів, а заснований на використанні екологічно чистої сировини. Однак в Україні на виробництво органічної харчової продукції впливає ряд негативних факторів, що стримують розвиток (рис. 1.5.).

Рис. 1.5. Стримуючі фактори розвитку органічної харчової продукції
Джерело: [13, с. 14].

Відсутність концепції та стратегії розбудови органічного виробництва в Україні є першочерговим фактором. Окрім цього недосконала система ефективного захисту державного нагляду за виробництвом та якістю органічної продукції приводе до збільшення зловживань та випуску фальсифікату. Значна кількість псевдовиробників органічної продукції на внутрішньому ринку органічної продукції, що підробляє відповідні маркування. Все це відбувається за рахунок відсутності механізму санкцій щодо фальсифікатів продукції та покарання правопорушників. Налагоджений механізм у сфері обігу, контролю та маркування органічної продукції дозволить зменшити кількість фальсифікованих товарів.

Однак, незважаючи на значні підробки органічної харчової продукції, вона користується попитом, адже має ряд переваг (рис. 1.6).

Рис. 1.6. Переваги вживання органічної харчової продукції

Джерело: згруповано автором [14].

Зазначені переваги вживання органічної харчової продукції збільшують попит на її користування, серед них: містять живильні властивості, якість, безпечність й натуральний склад при переробці; відсутність шкідливих добавок, високі стандарти якості; не містять хвороботворних мікроорганізмів, паразитів і алергічних компонентів та генетично модифікованих організмів і речовин, зроблених на їх основі. Всі ці переваги позитивно впливають на здоров'я людини та не провокують шкідливих захворювань.

Розкрито концептуальні основи виробництва органічної харчової продукції. Досліджено основні підходи до еколого-спрямованого виробництва. Наведено пріоритетні напрями дослідження у сфері органічної продукції. Розкрито процес органічного виробництва продуктів харчування. Схематично відображено ланцюг виробництва органічної харчової продукції. Наведено стримуючі фактори розвитку органічної харчової продукції. Визначено переваги вживання органічної харчової продукції.

1.2. Теоретичні підходи стратегічного розвитку органічної харчової продукції

Важливим в процесі дослідження розвитку органічної харчової продукції це аналіз теоретичних підходів до його розвитку. Значна кількість досліджень проведена вітчизняними та закордонними щодо перспектив розвитку органічної харчової продукції. Тому для визначення стратегічних напрямів розвитку необхідно узагальнити набутий досвід для виявлення основних недоліків. Отже, дослідження теоретичних підходів стратегічного розвитку органічної харчової продукції в сучасних умовах господарювання є досить актуальним.

Казанджі А.В. вважає, що «В сучасних умовах загострення екологічної та продовольчої безпеки особливого значення набуває проблема забезпечення населення якісними продуктами харчування. Одним з найбільш актуальних напрямів її вирішення є виробництво органічної продукції, як альтернативний інструмент збереження і відтворення природного потенціалу планети, що є основою добробуту суспільства. Сприятливі природно-кліматичні умови ведення сільського господарства є стратегічним інструментом, що формує значні конкурентні переваги для вітчизняних агровиробників на світовому ринку. Проте, розвиток українського ринку органічної продукції відбувається повільнішими темпами, ніж в інших країнах світу, що представляє науковий та практичний інтерес» [15, с.72]. Погоджуємося з думкою автора, адже Україна вважається аграрною державою, де для вирощування сільськогосподарської продукції є всі належні умови. Окрім цього якщо розглядати харчову продукцію, то вирощування органічної сільськогосподарської продукції дозволить її виробництво. Вважаємо, що ринок органічної харчової продукції в Україні має великі переваги для розвитку.

Шкуратов О.І., Чудовська В.А., Вдовиченко А.В. зазначають, що «Вирішення проблеми надійного забезпечення країни основними продуктами харчування за рахунок вітчизняного виробництва потребує переходу від високовитратних технологій до ресурсозберігаючих систем ведення галузей АПК, заснованих на екологізації виробництва, при їх певному стимулюванні; вдосконалення територіального розподілу праці між АПК регіонів; розвитку регульованого державою продовольчого ринку. При цьому в методах державного регулювання продовольчого ринку повинні переважати заходи, спрямовані на здійснення цінової та інвестиційної політики, пільгового оподаткування і кредитування» [6]. Отже, на розвиток органічної харчової продукції в Україні впливають проблеми, серед яких державне регулювання та недостатня мотиваційна політика. Основні проблеми розвитку харчової органічної продукції наведено на рис. 1.6.

Рис. 1.6. Проблеми розвитку харчової органічної продукції

Джерело: згруповано автором

Серед проблем розвитку харчової органічної продукції необхідно визначити: відсутність інституційної інфраструктури, незначний рівень наукових досліджень та інформаційно-консультаційного забезпечення, недостатній рівень державного фінансового забезпечення та відсутність маркетингових досліджень щодо виходу на міжнародні ринки.

Окрім цього Сафронська І.М. наголошує, що «Для реалізації вітчизняного органічного виробництва в аграрному секторі потрібно: створити відповідну нормативно-правову базу; забезпечити його пріоритетність відносно традиційного сільського господарства шляхом прийняття відповідних державних і регіональних програм розвитку; забезпечити належний науковий рівень ведення органічного сільського господарства шляхом залучення освітньої та консультаційної системи; залучити фінансово-кредитні установи та приватний сектор для збільшення фінансування; поліпшити інвестиційний «клімат» для залучення коштів; визначити першочерговість розроблення та впровадження інноваційної техніки і технології внаслідок налагодження взаємовигідної співпраці

виробників інноваційної й органічної продукції; забезпечити створення необхідної інфраструктури ринку органічної продукції та передбачити економічну, екологічну і соціальну відповідальність всіх його учасників» [16].

Нажаль, ринок органічної харчової продукції в Україні розвивається незначними темпами, стримуючими факторами є недосконала нормативно-правова база, відсутність державних та регіональних програм розвитку, окрім цього неналежний рівень фінансування наукових досліджень.

Колектив авторів зазначає, що «Ефективний розвиток органічного ринку в Україні гальмує необізнаність та не достатня поінформованість споживачів щодо органічної продукції та органічного виробництва. Переважна більшість людей не розуміють поняття «органічний»; не знають, як відрізнити органічний продукт від неорганічного (маркування); не обізнані про переваги органіки або сумніваються в наявності таких; вважають поняття «органічний» маркетинговим ходом виробників, який просто стимулює платити більше (криза довіри); переконані, що всі «звання» (еко, органік, біо тощо) можна купити; не розуміють «навіщо платити більше»; не знають, де можна придбати органічні продукти; вирішивши споживати органічні продукти, споживач зіштовхується з проблемою реального здійснення свого рішення (малий вибір органіки в супермаркетах, особливо продуктів, що швидко псуються)» [4]. Отже, окрім недостатньої державної підтримки розвитку органічного виробництва, науковці зазначають, що слабку популярність серед споживачів цієї продукції. За рахунок слабкої відповідальності за підробку продукції існує недовіра серед покупців до органічної харчової продукції, що приводи до її незначної популярності в Україні. Однак, необхідно визначити основні переваги щодо розвитку органічної харчової продукції (рис. 1.7.).

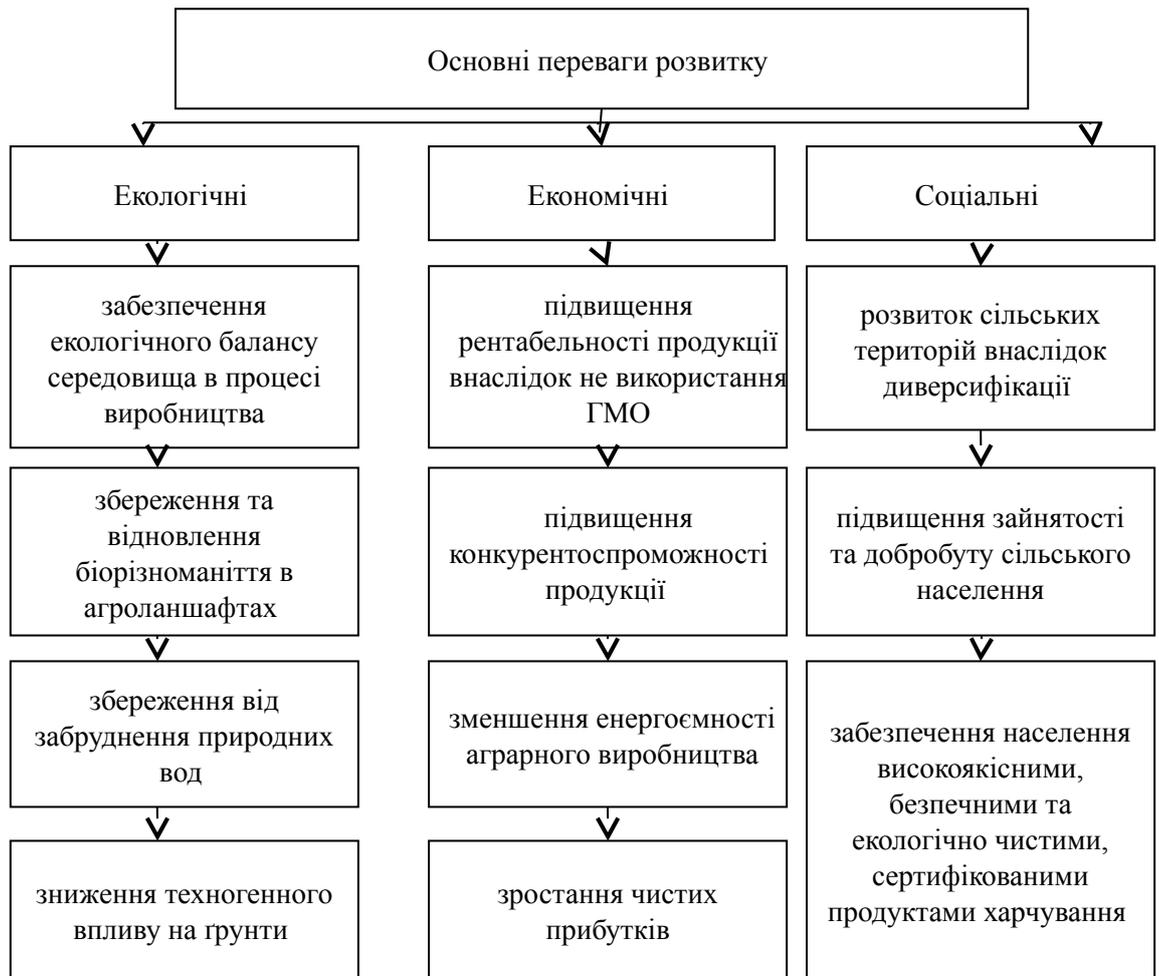

Рис. 1.7. Основні переваги розвитку органічної продукції

Джерело: [13, с.16].

Перевагами розвитку органічної харчової продукції є як екологічні, економічні так і соціальні складові. В першу чергу, виробництво органічної харчової продукції позитивно вплине на екологічний стан нашої країни, за рахунок зменшення використання шкідливих речовин в процесі вирощування сільськогосподарських культур. Вітчизняна харчова продукція зміцнить рівень конкурентоспроможності як на вітчизняному, так і на міжнародному ринку, що приведе до збільшення обсягів споживання та вплине на зростання прибутків підприємств-виробників. Безумовно, зростання популярності на органічну харчову продукцію забезпечить розширення процесу її виробництва, а це підвищить соціальний рівень життя населення в сільській місцевості шляхом створення нових робочих місць.

Необхідно зазначити основні елементи пріоритетів розвитку органічної продукції (рис. 1.8.).

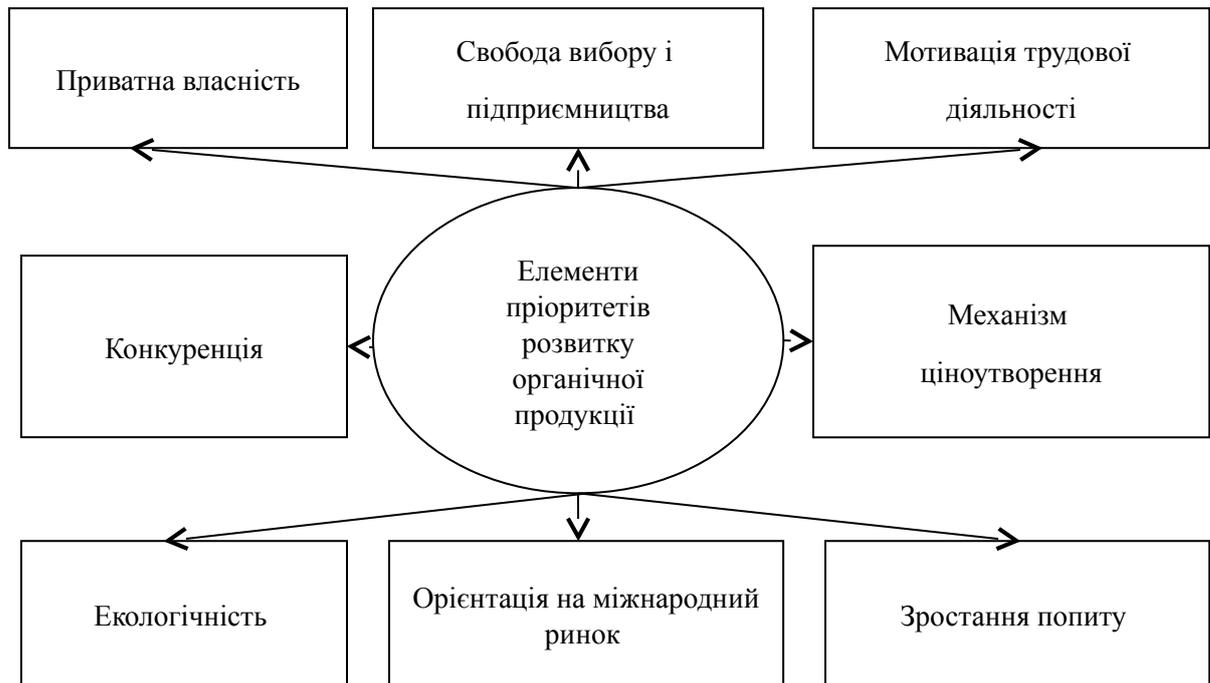

Рис. 1.8. Основні елементи пріоритетів розвитку органічної продукції
Джерело: згруповано автором

При визначенні стратегічних напрямів розвитку органічної харчової продукції необхідно враховувати основні елементи, серед них: конкуренція, екологічність, підприємництво, орієнтація на міжнародний ринок, зростання попиту, мотивація трудової діяльності. Урахування визначених орієнтирів розвитку в стратегічні напрями підвищить важливість органічного виробництва в Україні.

Бережна Ю. С. вважає, що «Для України орієнтир на зарубіжні ринки органічної продукції є не лише довгостроковою перспективою, а й, за сприятливої державної підтримки та регулювання, цілком реальним. Одночасний розвиток внутрішнього та освоєння закордонного ринків органічної продукції посилить конкурентні позиції України у цій галузі аграрного господарства. Вибір компетентного закордонного партнера-імпортера та просування органічної продукції безпосередньо його каналами

збуту значно зменшує витрати вітчизняного експортера. Проте, враховуючи існуючу тенденцію вітчизняного експорту органічної сировини, слід зауважити також про скорочення прибутку виробника через неспроможність виготовляти готову органічну продукцію та представляти її на рівні з іноземними виробниками» [17, с.201-202].

Важливим стратегічним напрямом розвитку органічної харчової продукції в Україні є інтегрованість із закордонними ринками. Саме тому серед основних стратегічних завдань необхідно зазначити узгодженість законодавчо-нормативної бази із європейською у сфері обігу та маркування органічної продукції.

Окрім цього Сенишин О.С. вважає, що «якщо розвиток органічного виробництва харчової продукції та органічного землеробства протягом наступних кількох років не стане стратегічним завданням України, то імпорт і власне тіньове виробництво генетично обробленої їжі здатні знищити генофонд українського народу. Отже прагнемо наголосити увагу на гострій необхідності активізації виробництва органічної продукції в Україні з урахуванням досвіду виробництва цієї продукції у європейських країнах» [18, с.113-114]. Отже, важливим етапом в обґрунтуванні стратегічних напрямів розвитку органічної харчової продукції є гармонізація національного законодавства до міжнародного. Окрім цього пропонуємо стратегічні напрями розвитку харчової органічної продукції розділити на макро-, мезо- та мікрорівні (рис. 1.9.).

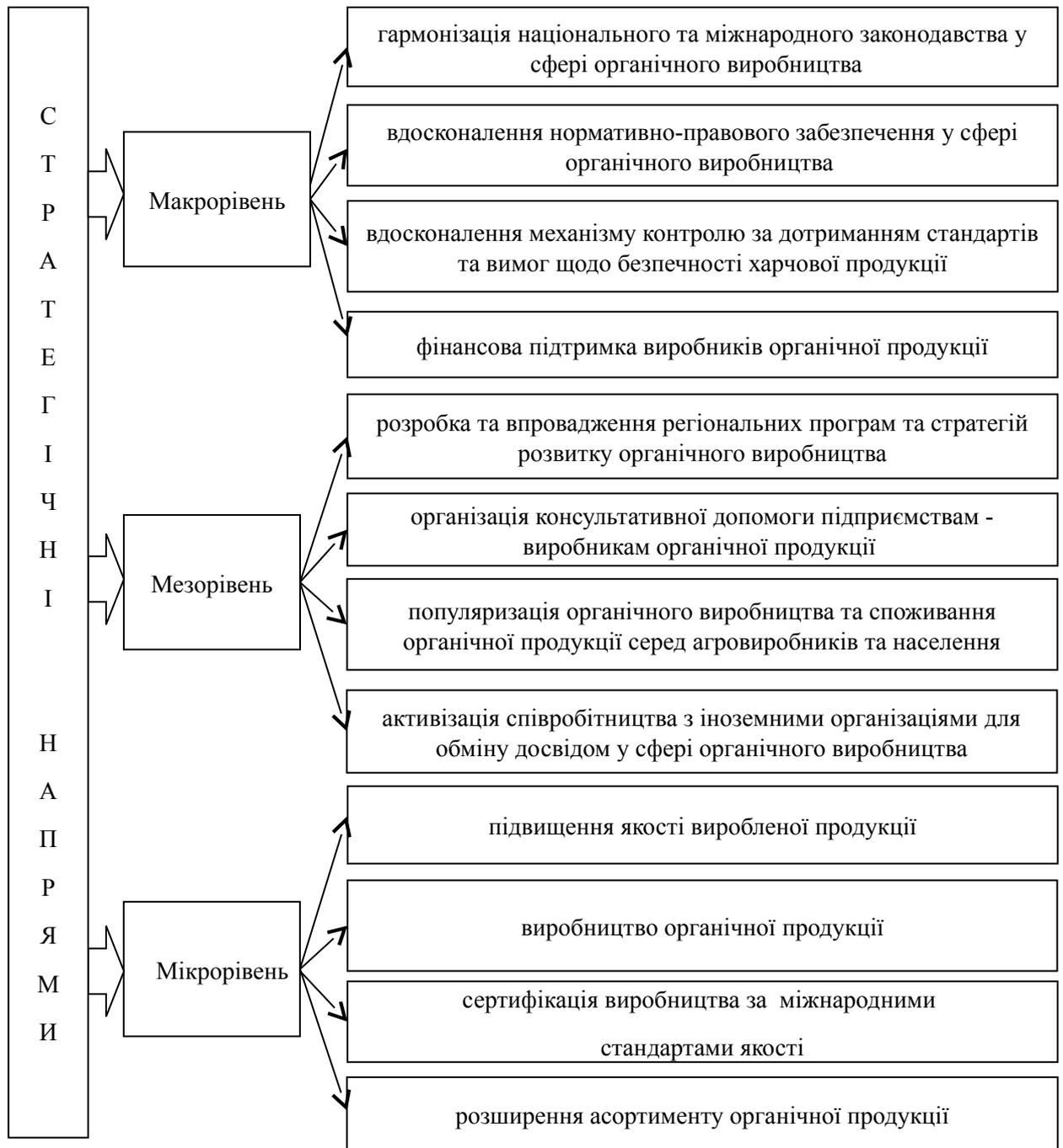

Рис. 1.9. Стратегічні напрями розвитку харчової органічної продукції на макро-, мезо-, мікрорівнях

Джерело: згруповано автором

Стратегічні напрями розвитку харчової органічної продукції необхідно поділити за макро-, мезо- та мікрорівнями. На державному рівні головними стратегічними завданнями розвитку органічної харчової продукції повинні стати: узгодження вітчизняного законодавства відповідно до міжнародного,

удосконалення механізму щодо обігу та маркування продукції, формування стратегії розвитку органічної харчової продукції, збільшення державного фінансування. Обов'язковими компонентами регіонального рівня є : регіональні програми розвитку органічного виробництва, інформаційно-консультаційна підтримка, популяризація та активізація співробітництва з іноземними організаціями для обміну досвідом. На рівні підприємств важливим залишається підвищення рівня якості та конкурентоспроможності органічної харчової продукції, сертифікація за міжнародними стандартами та збільшення асортименту продукції.

Отже, як зазначає Куліш Л. П. «Виробництво органічної продукції в Україні є надзвичайно перспективним напрямом, який здатен підвищити рівень конкурентоспроможності сільськогосподарської продукції, значно покращити імідж країни на світовій арені, сприяти розвитку ринкової інфраструктури та сталому розвитку країни у цілому. Однак виявлені проблеми вимагають розробки дієвих заходів державної підтримки щодо нарощування обсягів виробництва та реалізації органічної продукції, що й потребує подальших наукових досліджень у цій царині» [19, с.46]. Отже, тільки за допомогою налагодженої співпраці держави та бізнесу можливе стійке зростання виробництва органічної продукції, забезпечення її конкурентоспроможності на світовому. Розроблений дієвий механізм державної підтримки забезпечать стале харчове органічне виробництво.

Відповідно до Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» від 10.07.2018 № 2496-VIII визначені напрями державної політики у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції (рис. 1.10).

Напрями державної політики у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції

впровадження інновацій, енерго- і ресурсозберігаючих технологій;

розвиток конкуренції та підвищення конкурентоспроможності українських виробників на внутрішньому та зовнішньому ринках;

збільшення обсягу експорту органічної сільськогосподарської продукції;

розвиток внутрішнього ринку органічної продукції;

забезпечення генетичної безпеки, біологічного різноманіття та раціонального використання природних ресурсів та їх відтворення;

контроль за дотриманням законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції;

гуманне ставлення до тварин шляхом забезпечення умов для життя тварин, що відповідають їх біологічним, видовим та індивідуальним особливостям;

забезпечення екологічної безпеки під час органічного виробництва;

обігу та державного контролю органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції;

популяризація органічної продукції;

наукове забезпечення органічного виробництва

встановлення відповідальності за порушення законодавства у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

Джерело: [10]

47

Ушакова-Кирпач І. М. вважає, що «В умовах тенденційного збільшення чисельності людства, загострення глобальної продовольчої проблеми та зростаючого світового попиту на продукти харчування дедалі більше посилюється інтерес наукових кіл та економічних еліт до ефективного виробництва екологічно безпечної сільськогосподарської продукції. Зважаючи на геополітичні та природно-кліматичні умови, Україна має величезний потенціал на ринку органічних продуктів, який стрімкими темпами розвивається у світі та особливо у Європейському співтоваристві. Це потребує створення зрозумілого регуляторного державного механізму розвитку органічного виробництва та гармонізації українського законодавства з європейськими стандартами» [20]. Сформований державний механізм регулювання виробництва органічної продукції повинен відповідати вимогам міжнародного співтовариства. Саме тому законодавство України щодо органічного виробництва повинно гармонізувати з міжнародним.

Окрім цього Грановська В. Г. також визначає, що «Розвиток підприємств органічного сектору вимагає постійного удосконалення їх управління та виробничої діяльності з метою забезпечення конкурентоспроможності. Конкурентоспроможний розвиток та формування стійких конкурентних переваг сприяє максимізації позитивного економічного ефекту господарювання, розкриттю сукупного виробничого потенціалу, економічному зростанню агроформувань. Процес забезпечення конкурентних переваг має декілька стадій розвитку. Конкурентні переваги першого рівня формуються за рахунок надлишку базових ресурсів, другого — за рахунок активізації інвестиційної політики та збільшенню розмірів інвестицій, а третій рівень визначають інновації, такі конкурентні переваги

вважаються найвищого рівня» [13, с.14]. Фактично конкурентоспроможний розвиток органічного виробництва не можливий без активної інвестиційної політики та пошуку базових ресурсів, що забезпечать реалізацію інновацій.

Ткачук В. І. наголошує, що «Враховуючи світовий досвід, можна стверджувати, що без організації ринку органічної продукції неможливе розповсюдження органічного землеробства, тому варто підтримувати та стимулювати його розвиток, сприяти поширенню інформації про переваги органічної продукції, створювати відповідні інформаційно-консультаційні структури з питань захисту прав споживачів органічної продукції, науково-освітні центри тощо. Усе це сприятиме збільшенню кількості органічних підприємств та зростанню зайнятості населення країни. Крім того, активізація органічного виробництва дасть можливість покращити біологічну активність ґрунту, відновити баланс поживних речовин і, як результат, підвищити урожайність сільськогосподарських культур та збільшити доходи товаровиробників» [21]. Обов'язковою складовою для розвитку органічного виробництва є активізація всіх учасників процесу. Це дозволить забезпечити стимулювання з різних сторін організацію виробництва органічної продукції.

Підсумовуючи вище викладене, розкрито теоретичні підходи до стратегічних напрямів розвитку органічної харчової продукції. Визначено проблеми розвитку харчової органічної продукції. Наведено основні переваги розвитку органічної продукції. Охарактеризовано основні елементи пріоритетів розвитку органічної продукції. Визначено стратегічні напрями розвитку харчової органічної продукції на макро-, мезо-, мікрорівнях. Наведено напрями державної політики у сфері органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції.

1.3. Методичні підходи до оцінювання ефективності виробництва органічної харчової продукції та регулювання її обігу

Досліджуючи теоретичні основи органічного виробництва харчової продукції було визначено ряд переваг як для розвитку регіональної, так і національної економіки. Також наведено стратегічні напрями розвитку органічної продукції, що забезпечують на найближчу перспективу орієнтації векторів. Однак, у більшості підприємців існує думка про невігідність органічного виробництва. Саме тому дослідження показників ефективності, що дозволяють оцінити наскільки вигідне виробництво органічної продукції є в сучасних умовах важливим.

Шкуратов О.І., Чудовська В.А. та Вдовиченко А.В. наголошують, що «Сучасна економічна думка пропонує нові підходи до визначення показників для оцінювання суспільного добробуту, які поєднують економічні, соціальні, політичні, екологічні, культурні та інші фактори. З урахуванням цих обставин, подальший розвиток суспільного виробництва потребує обов'язкового обліку екологічних принципів і чинників. Необхідно шукати нові напрями раціонального природокористування, пов'язані з підтримкою важливих для життєдіяльності людини і виробництва стандартних умов, усуненням можливості виснаження земельних, водних, лісових та інших ресурсів» [6]. Отже, науковці наголошують про постійну важливість перегляду показників ефективності та розкриття їх складових відповідно до сучасних умов господарювання та вимог.

Сьогодні науковців по різному підходять до оцінювання ефективності виробництва органічної продукції. Більшість визнають її ефективність для виробничого підприємства, де-які для розбудови сільськогосподарського виробництва регіону.

«Дослідження результативності органічного виробництва в аграрному секторі повинно бути комплексним, враховувати екологічні, економічні, технологічні, енергетичні та соціальні складові, узгоджуватися з регіональним природно-ресурсним потенціалом, ґрунтуватися на традиціях органічного землеробства з одночасним впровадженням інноваційних технік і технологій, забезпечуючи стійкий розвиток галузі. Наведені

показники доцільно розраховувати за всіма видами ефекту – валовою, чистою, кінцевою та товарною продукцією, валовим і чистим прибутком. Вони дозволяють визначити результативність органічного сільськогосподарського виробництва як складної економічної системи» [22, с.57]. Вважаємо за доцільне удосконалити складові показників оцінювання ефективності виробництва органічної продукції (рис. 1.11). Вважаємо за доцільне виділити п'ять складових оцінювання ефективності виробництва органічної продукції.

Рис. 1.11. Показники ефективності виробництва органічної продукції

Джерело: згруповано автором [22-26]

Джерело: Удосконалено автором

Отже, вважаємо, що показники ефективності виробництва органічної продукції повинні поділятися: показники технологічної ефективності, показники економічної ефективності, показники соціальної ефективності, показники екологічної ефективності, показники енергетичної ефективності. Кожний з показників має свою підгрупу індикаторів для оцінювання. Однак дана система показників характеризує ефективність виробництва органічної продукції на підприємстві.

Масловська Л. Ц. та Савчук В. А. вважають, що «Специфіка технології виробництва органічної продукції, яка ґрунтується на використанні, передусім, природних факторів продуктивності, знаходить своє відображення у формуванні витрат. В органічному виробництві не використовують мінеральних добрив, хімічних засобів боротьби з бур'янами і шкідниками сільськогосподарських культур, що природно обумовлює нижчі витрати виробництва» [27]. Отже, необхідно постійно розширювати показники оцінювання ефективності виробництва органічної продукції, з метою пошуку оптимального рішення.

Вважаємо за доцільне, також здійснювати оцінювання ефективності виробництва органічної продукції на макrorівні. Для здійснення оцінювання ефективності виробництва органічної продукції на макrorівні використовується потенціал, тобто сукупність всіх наявних можливостей. Саме тому, дослідження ефективності потенціалу виробництва органічної продукції на макrorівні дає можливість сформулювати конкурентні переваги нашої країни на ринку органіки.

Гаваза Є. В. [28] в своєму дослідженні обґрунтовує модель формування економічного потенціалу розвитку виробництва органічної сільськогосподарської продукції на макrorівні, основними складовими якого є ресурсний, виробничий та ринковий потенціали.

Система оцінювання ефективності виробництва органічної продукції на макrorівні за Гаваза Є. В. наведена на рис. 1.12.

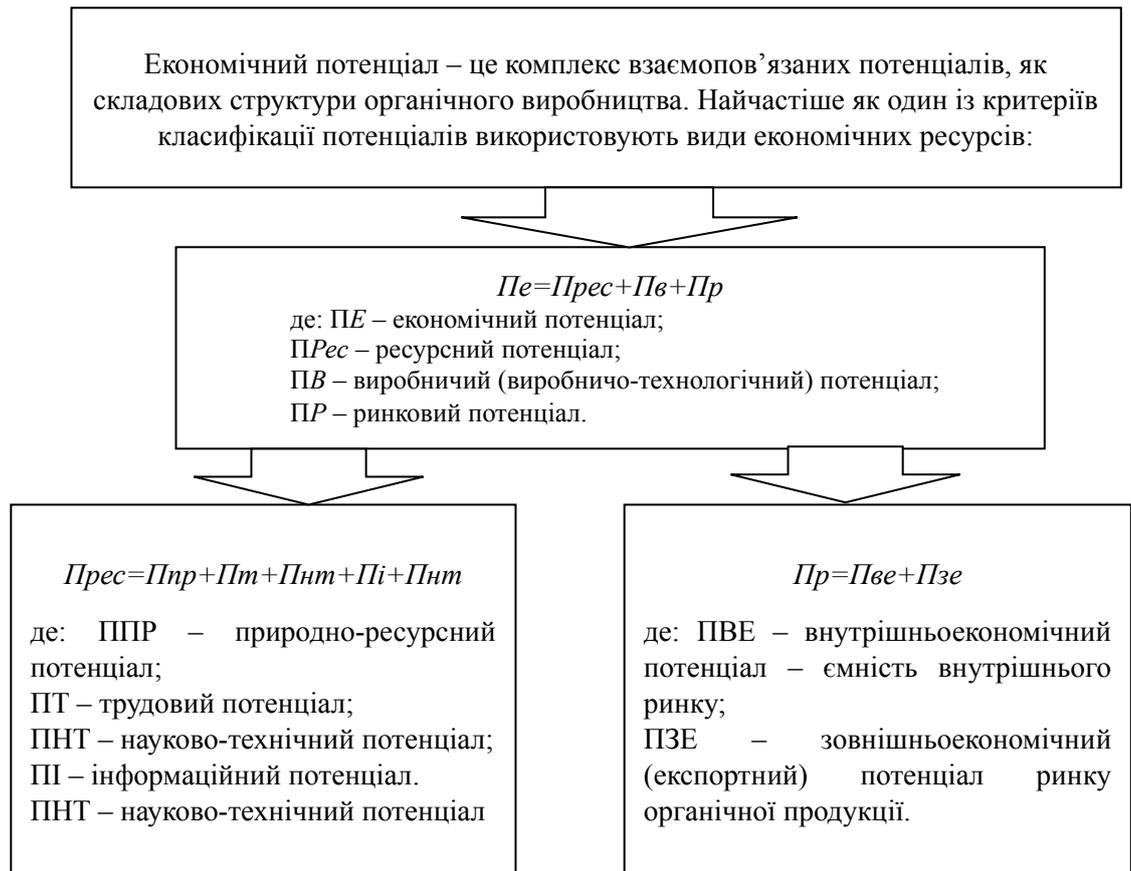

Рис. 1.12. Оцінювання ефективності виробництва органічної продукції на макрорівні за Гаваза Є. В.

Джерело: згруповано автором [28]

Отже, на думку авторки [28] ефективності виробництва органічної продукції на макрорівні здійснюється за допомогою совокупності всіх складових потенціалів ресурсного, виробничого (виробничо-технологічного), ринкового.

Важливим в забезпеченні рівня конкурентоспроможності органічного виробництва є відповідна стандартизація та сертифікація даної продукції. Узгодження законодавчої бази до європейських стандартів якості органічної харчової продукції.

Кальчук Л. А. та Трохименко В. З. вважають, що «Вимоги до органічних харчових продуктів відрізняються від вимог, що ставляться до інших сільськогосподарських продуктів, з тієї причини, що процедури виробництва таких продуктів є визначальним елементом їх ідентифікації та

маркування, а також змісту інформації, яка використовується для їх опису» [29]. Саме тому досить актуальним є дослідження сертифікації харчової продукції органічного виробництва як головного компонента якості, що в майбутньому позитивно вплине на показники ефективності.

«Визначено необхідність формування інституціонального порядку, який би забезпечив і стимулював нарощування виробництва органічної продукції, поліпшення її якості, а також створення організаційно-економічних умов для результативної роботи аграрних підприємств; прийняття Концепції державної політики у сфері управління безпечністю харчових продуктів та продовольчої сировини на основі принципів НАССР; прийняття національних відповідників стандартів ISO серії 22000; необхідно докорінно поліпшити систему санітарії та гігієни на виробництві харчових продуктів на основі впровадження інтегрованої системи контролю на підприємствах, що значно зміцнить світову геополітичну позицію України». [29, с.87].

Сертифікація харчової органічної продукції здійснюється відповідно до принципів НАССР, прийняття національних відповідників стандартів ISO серії 22000. Однак більшість підприємств не мають відповідних сертифікатів якості продукції у зв'язку з небажанням додатково витратити на поліпшення системи гігієни та санітарії.

В Україні сертифікації органічної продукції відбувається на основні міжнародних стандартів процедури органічної сертифікації (рис. 1.13). Міжнародні стандарти процедури органічної сертифікації поділяються на приватні або міжурядові рамочні стандарти, основоположні стандарти або Директиви, приватні стандарти органічного виробництва.

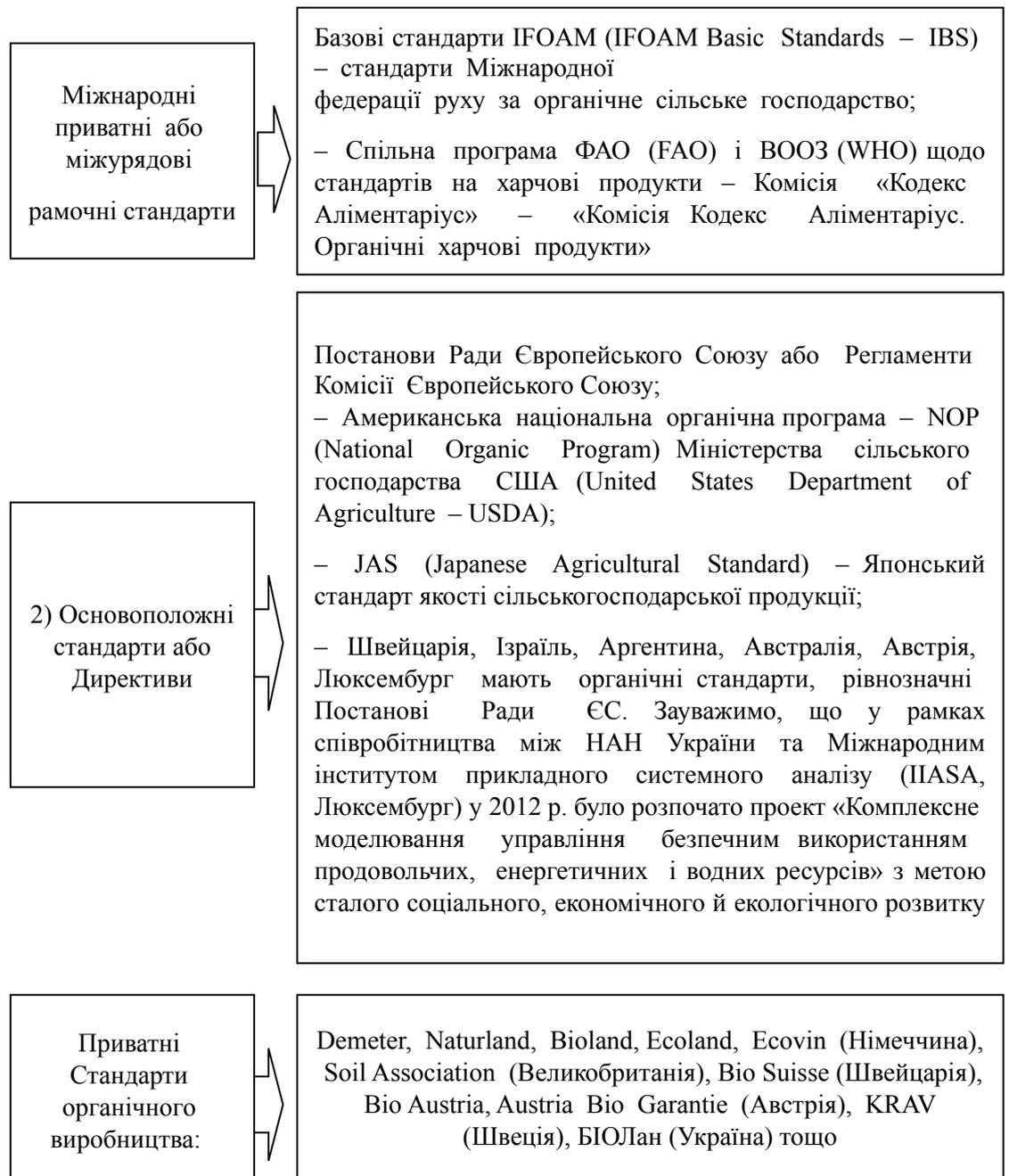

Рис. 1.13. Міжнародні стандарти процедури органічної сертифікації
Джерело: згруповано [31, с.113-114].

В Україні, на жаль, не розроблені національні стандарти, тому продукція сертифікується визнаними на міжнародному ринку стандартами. «Основою сертифікації органічної продукції є такі різновиди стандартів:

– IFOAM — Міжнародна федерація з органічного сільськогосподарського руху;

- Постанова Ради ЄС 834/2007 та Постанова Ради ЄС 2092/91 про органічне виробництво та відповідне маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування;
- Стандарти органічного сільськогосподарського виробництва та маркування сільськогосподарської продукції і продуктів харчування «БІОЛан» — українські стандарти;
- Національна Органічна Програма (NOP) — національна органічна програма США;
- Японські сільськогосподарські стандарти (JAS) — національні стандарти Японії;
- Стандарти «Біо Свіс» (Bio Suisse) — стандарти швейцарської Асоціації «Біо Свіс»;
- Деметр — стандарти біодинамічного сільського господарства;
- Внутрішньодержавні стандарти, постанови, програми і правила (директиви і правові норми)» [32, с.247].

Погоджуємося з думкою Кутаренко Н.Я., що «Дослідивши особливості процесу сертифікації на вітчизняному ринку, варто зауважити, що відсутність законодавчого забезпечення стосовно даної сфери стримує розвиток органічного виробництва продукції. Передумовами для цього служать не сформованість встановлених правил для даного сектору і як наслідок дискредитування сумлінних виробників та нівелювання явних переваг їх на ринку, адже наявність сертифіката автоматично підвищує ціну на продукцію. Також варто зазначити, що збільшення попиту на органічну продукцію безпосередньо залежить від наявної гарантійної системи, яка дозволяє споживачу її ідентифікувати. Крім того значним стимулюючим чинником стало б в майбутньому створення системи державного заохочення для виробників, зокрема надання субсидій на сертифікацію» [33].

Перелік сертифікаційних органів, що можуть проводити сертифікацію продукції за стандартами Європейського союзу на території України наведено в табл. 1.1.

Таблиця 1.1.

Перелік сертифікаційних органів, які можуть проводити сертифікацію продукції за стандартами Європейського союзу на території України

№ п/п	Назва сертифікаційного органу	Країна	Код сертифікаційного органу	Напрямок сертифікації			
				A	B	C	D
1	ОРГАНІК СТАНДАРТ	Україна	UA-BIO-108	X	X	X	
2	Institute for Marketecology (IMO)	Швейцарія	UA-BIO-143	X	X	X	X
3	Ecocert SA (Ecocert)	Франція	UA-BIO-154	X			
4	Австрія Біо Гаранті (Austria Bio Ga	Австрія	UA-BIO-131	X			
5	Контрол Юніон (Control Union Certification)	Нідерланди	UA-BIO-149	X		X	
6	ЕТКО	Туреччина	UA-BIO-109	X		X	
7	ЦЕРЕС (CERES)	Німеччина	UA-BIO-140	X	X	X	
8	АБЦерт (Abcert AG)	Німеччина	UA-BIO-137	X		X	
9	КьюЕсАй (QC&I GmbH)	Німеччина	UA-BIO-153	X		X	
10	Біоагрісерт (Bioagricert S. r.l).	Італія	UA-BIO-132	X		X	
11	ІЧЕА (Istituto Certificazione Etica e Ambientale)	Італія	UA-BIO-115	X		X	
12	Суоло е Салюте (Suolo e Salute srl)	Італія	UA-BIO-150	X			
13	Лакон (Lacon GmbH)	Німеччина	UA-BIO-134	X	X		

Примітка: А — рослинництво; В — тваринництво; D — продукти переробки; F — вирощування розсади.

* Джерело: Федерація органічного руху України, IFOAM. URL: www.organic.com.u

Отже, в Україні тільки одна компанія може проводити сертифікацію продукції за стандартами Європейського союзу це ОРГАНІК СТАНДАРТ, всі інші представники із ЄС.

Висновки до першого розділу

Розкрито наукові засади стратегічного розвитку органічної харчової продукції, визначено концептуальні підходи до органічного виробництва; розкрито теоретичні підходи до стратегічних напрямів розвитку органічної харчової продукції; наведено основні методичні підходи до оцінювання ефективності виробництва органічної продукції та регулювання її обігу, що дає можливість зробити наступні висновки:

1. Досліджено, що еколого-спрямоване виробництво розглядалося через призму орґано-біологічного, біодинамічного способу, біологічного (екологічного), інтегрованого агровиробництва та органічного. Доведено, що для виробництва органічної продукції використовується екологічно чисте сировина, відповідно до затверджених вимог. Розкрито основні теоретичні підходи до сутності поняття «орґанічне сільськогосподарське виробництво» та «орґанічна харчова продукція». Наведено основні відмінності у визначені понять.

2. Обґрунтовано удосконалення сутності поняття «виробництво органічної харчової продукції», під яким трактується виготовлення продукції із екологічно чистої сировини, що не містить генетично модифіковані організми, хімічно синтезовані добрива та має відповідні сертифікати, маркування. Доведено, що пріоритетними напрямками наукових досліджень є органічне землеробство, рослинництво, садівництво, ягідництво, горіхівництво та виноградарство, тваринництво, аквакультура, переробка органічної продукції, дослідження ринків органічних продуктів і прогнозування. Кожний окремий напрям супроводжується різними етапами проведення досліджень та мають свої інструменти, механізми їх проведення.

3. Доведено, що ланцюг виробництва органічної харчової продукції передбачає державний контроль на всіх стадіях виробництва, а також прозорість усіх стадій виробничого ланцюга з отриманням сертифікату та маркування. Визначено, що ланцюг виробництва органічної харчової

продукції повинен забезпечити екологічну безпеку. Процес виробництва органічної харчової продукції не містить складних механізмів, а заснований на використанні екологічно чистої сировини. Проте в Україні на виробництво органічної харчової продукції впливає ряд негативних факторів, що стримують розвиток. Наведено основні негативні фактори, що стримують розвиток органічного виробництва.

4. Досліджено основні теоретичні підходи до стратегічних напрямів розвитку органічної харчової продукції в Україні. Розкрито проблеми розвитку харчової органічної продукції, серед них: відсутність інституційної інфраструктури, незначний рівень наукових досліджень та інформаційно-консультаційного забезпечення, недостатній рівень державного фінансового забезпечення та відсутність маркетингових досліджень щодо виходу на міжнародні ринки.

5. Обґрунтовано переваги розвитку органічної харчової продукції, серед яких: екологічні, економічні і соціальні. Екологічні переваги виробництва органічної харчової продукції позитивно вплинуть на екостан нашої країни, за рахунок зменшення використання шкідливих речовин в процесі вирощування сільськогосподарських культур. Економічною перевагою є те, що вітчизняна харчова продукція зміцнить рівень конкурентоспроможності як на вітчизняному, так і на міжнародному ринку, це приведе до збільшення обсягів споживання та вплине на зростання прибутків підприємств-виробників. Соціальною перевагою є зростання популярності на органічну харчову продукцію, що забезпечить розширення процесу її виробництва, а це підвищить соціальний рівень життя населення в сільській місцевості шляхом створення нових робочих місць.

6. Доведено, що стратегічні напрями розвитку харчової органічної продукції необхідно поділити за макро-, мезо- та мікрорівнями, до яких віднести: узгодження вітчизняного законодавства відповідно до міжнародного; удосконалення механізму щодо обігу та маркування продукції; формування стратегії розвитку органічної харчової продукції;

збільшення державного фінансування; розроблення регіональних програм розвитку органічного виробництва; інформаційно-консультаційна підтримка; популяризація та активізація співробітництва з іноземними організаціями для обміну досвідом; підвищення рівня якості та конкурентоспроможності органічної харчової продукції; сертифікація за міжнародними стандартами та збільшення асортименту продукції.

7. Удосконалено показники ефективності виробництва органічної продукції повинні поділятися: показники технологічної ефективності, показники економічної ефективності, показники соціальної ефективності, показники екологічної ефективності, показники енергетичної ефективності. Кожний з показників має свою підгрупу індикаторів для оцінювання. Однак дана система показників характеризує ефективність виробництва органічної продукції на підприємстві.

8. Визначено, що ефективність виробництва органічної продукції на макрорівні здійснюється за допомогою сукупності всіх складових потенціалів ресурсного, виробничого (виробничо-технологічного), ринкового. Важливим в забезпеченні рівня конкурентоспроможності органічного виробництва є відповідна стандартизація та сертифікація даної продукції. Узгодження законодавчої бази до європейських стандартів якості органічної харчової продукції. Доведено, що в Україні не розроблені національні стандарти із сертифікації органічної продукції. Визначено, що в Україні тільки одна компанія може проводити сертифікацію продукції за стандартами Європейського союзу це ОРГАНІК СТАНДАРТ, всі інші представники із ЄС.

Список використаних джерело до розділу 1

1. Пилипенко К. А. Органічне виробництво як інструмент зміцнення продовольчої безпеки. *Вісник Бердянського університету менеджменту і бізнесу*. 2017. № (40).С.48-52

2. Кириленко І.Г., Милованов Є.В. Наукове забезпечення розвитку органічного агровиробництва. *Економіка АПК*. 2019. № 3. С. 27- 41.
3. Білоткач І. А. Інституціональне забезпечення розвитку інфраструктури ринку органічної сільськогосподарської продукції. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 3. С.12-20.
4. Формування ринку органічної продукції в Україні: теоретичні та практичні аспекти : монографія / авт.: Т. А. Кунділовська, Н. М. Зеленянська, В. Г. Захарчук [та ін.] ; за заг. ред. т. А. кунділовської. Одеса : Астро принт, 2019. 128 с.
5. Гвоздь О.М. Державне регулювання розвитку органічного сільськогосподарського виробництва в Україні дисертація на здобуття доктора філософії спеціальність: 073 – Менеджмент Галузь знань: 07 - Управління та адміністрування, Львівський національний університет імені Івана Франка, 2021. 258 с.
6. Шкуратов О.І., Чудовська В.А., Вдовиченко А.В. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку: монографія. К.: ТОВ «ДІА», 2015. 248 с.
7. Милованов Є. В. Сучасні підходи до визначення поняття органічного сільського господарства. *«Наукові горизонти», «Scientific horizons»*. 2018. No 5 (68). С. 12-23.
8. Николюк О.Д. Перспективи виробництва органічної продукції фермерськими господарствами. Органічне виробництво і продовольча безпека. Житомир: «Полісся», 2013. 492 с.
9. Проект «Розвитку органічного ринку в Україні». URL: www.ukraine.fibl.org/ua/ua-about-us-u/ua-fibil.html.
10. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції : Закон України від 10.07.2018 № 2496-VIII URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text>

11. Корнієнко Г. Правові аспекти органічного виробництва сільськогосподарської продукції в Україні. *Національний юридичний журнал: теорія и практика*. 2020. С.124-130
12. Слива Ю.В., Швець Т.Г., Сучасний стан розвитку міжнародної і національної нормативних баз щодо системи управління безпекою харчових продуктів. URL: https://nd.nubip.edu.ua/2013_6/11.pdf
13. Грановська В. Г. Перспективи розвитку підприємств органічного сектору. *Агросвіт*. 2017. №3. С.10-16.
14. Органічне харчування: все "за" і жодного "проти"? URL: <https://organic-eco.com.ua/organichne-kharchuvannya-vse-za-i-zhodnogo-proti/>
15. Казанджі А.В. Стратегічні вектори розвитку ринку органічної продукції України. *Інтелект XXI*. 2018. № 1. С.72-76.
16. Сафронська І.М Проблеми розвитку органічного виробництва продукції тваринництва. *Органічне виробництво і продовольча безпека*. Житомир: «Полісся», 2013. 492 с.
17. Бережна Ю. С. Канали збуту органічної продукції: міжнародний аспект та вітчизняна практика. *Вісник Хмельницького національного університету*. 2010. №4, Т. 4. С.198-202.
18. Сенишин О.С. Формування стратегічних напрямів розвитку органічного землеробства в Україні з використанням методики SWOT-аналізу. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 10. С.112-120.
19. Куліш Л. П. Розвиток конкурентоспроможного органічного виробництва в Україні. *Інвестиції: практика та досвід*. 2019. № 1. С.42-46
20. Ушакова-Кирпач І. М. Виробництво органічної сільськогосподарської продукції: економіко-правові інструменти регулювання. *Науковий вісник Львівської академії. Серія: Економіка, менеджмент та право*. 2020. Випуск 2. С.27-30
21. Ткачук В. І. Ефективність виробництва органічної продукції у сільськогосподарських підприємствах. *Ефективна економіка*. 2015. № 11. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4481>

22. Розвиток виробництва органічної продукції в аграрному секторі економіки України : монографія / Т. О. Чайка ; під заг. редакцією д-ра економ. наук, проф. Н. М. Сіренко. Донецьк : Вид-во «Ноулідж» (донецьке відділення), 2013. 320 с.
23. Андрійчук В. Г. Економіка аграрних підприємств : підручник. 2-ге вид., доп. і перероб. к. : КНЕУ, 2002. 624 с. ;
24. Гуменюк М. М. Основні фактори економічної ефективності сільськогосподарських підприємств регіону. *Наукові праці Полтавської державної аграрної академії. серія: економічні науки.* 2016. вип. 6. т. 2. с. 119–126;
25. Органічне сільське господарство: еколого-економічні імперативи розвитку : монографія / О. Шкуратов, в. Чудовська, А. вдовиченко. к.: ДіА, 2015. 246 с.;
26. Березін О. в. ефективне функціонування сільськогосподарського виробництва. *Економіка АПК.* 2010. № 2. С. 26–30
27. Масловська Л. Ц., Савчук В. А. Оцінка результативності і ефективності виробництва органічної агропродовольчої продукції. *Агросвіт.* 2016. № 6. С. 23-28. Режим доступу: URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/agrosvit_2016_6_6
28. Гаваза Є. В. Теоретико-методичні підходи до оцінки економічного потенціалу виробництва органічної сільськогосподарської продукції. *Ефективна економіка.* 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3955>
29. Кальчук Л. А., Трохименко В. З. Особливості переробки органічної продукції. URL: http://ir.znau.edu.ua/bitstream/123456789/8467/1/Organik_2017_155-159.pdf
30. Юхименко П.І., Бількевич В.В., Машкін Ю.О. Безпечність і якість продуктів харчування та продовольчої сировини на підприємств. *Держава та регіони.* 2021. №4 (121).С.82-89

31. Сенишин О.С. Формування стратегічних напрямів розвитку органічного землеробства в Україні з використанням методики SWOT-аналізу. *Економіка і суспільство*. 2017. Випуск 10. С.112-120,.
32. Зовнішньоекономічна діяльність України в системі глобальних конкурентних відносин: агропродовольчий вимір : монографія / авт.: О. І. Павлов, В. А. Самофатова, Т. А. Кулаковська [та ін.] ; за ред. О. І. Павлова. Одеса : Астропринт, 2019. 272 с.
33. Кутаренко Н.Я. Особливості сертифікації органічної продукції аграрними підприємствами. URL: <http://econom.chnu.edu.ua/wp-content/uploads/2016/11/kutareno-5.pdf>
34. Іртищева І. О., Смелянець Т. В., Бурдельна Г. О., Крамаренко І. С. Стан та стратегічні орієнтири інвестиційно-фінансового забезпечення агропродовольчої сфери в умовах глобалізації. *Агросвіт*. 2012. №7. С. 26–30.
35. Іртищева І. О., Крамаренко І. С. Фінансово-кредитне забезпечення агропродовольчої сфери України: сучасний стан та перспективи розвитку. *Агросвіт*. 2013. №3. С.14–16.
36. Попадинець Н. М., Іртищева І. О., Крамаренко І. С., Данило С. І., Журавель Ю. В. Стратегічні орієнтири державного регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів. *Регіональна економіка*. 2020. №2(96). С. 131–143.
37. Іртищева І. О., Крамаренко І. С. Факторинг як напрям стратегічного розвитку фінансового забезпечення агропродовольчої сфери. *Вісник ХНАУ*. 2011. №8. С.16–21.

РОЗДІЛ 2

ОЦІНКА СУЧАСНОГО СТАНУ ТА ТЕНДЕНЦІЙ РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ХАРЧОВОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

2.1. Економічна оцінка сучасного стану ринків аграрної та продовольчої продукції України

Розвиток ринків аграрної та продовольчої продукції завжди виступав для України в якості пріоритетного стратегічного вектору, який спрямований не тільки на забезпечення внутрішнього ринку, а і на зовнішній, в тому числі на співпрацю із світовими державами-лідерами у сфері виробництва продуктів харчування. Рівень якості та доступності харчових продуктів виступають індикаторами не тільки продовольчої безпеки держави, а і її загальної соціально-економічної безпеки та стабільності. Все це є свідченням важливості та актуальності питань оцінки тенденцій розвитку ринків аграрної та продовольчої продукції в Україні.

У контексті стратегічного розвитку ринку органічної харчової продукції в Україні важливим виступає категорія агропродовольчого ринку. Згідно Закону України «Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів»: «агропродовольчий ринок – суб'єкт господарювання, що створює належні умови для реалізації (оптової реалізації) сільськогосподарської продукції, в тому числі харчових продуктів, на спеціально оснащених та відведених місцях відповідно до закону» [1].

Згідно інформації міжнародного Агентства зі стандартизації продовольчої продукції (Food Standarts Agency): «органічні продукти – це продукція сільського господарства та харчової промисловості, виготовлена відповідно до затверджених правил (стандартів), які передбачають мінімізацію використання пестицидів, синтетичних мінеральних добрив, регуляторів росту, штучних харчових добавок, а також забороняють використання ГМО» [2].

Таким чином, для відображення перспектив розвитку ринку органічної харчової продукції в Україні спочатку необхідно проаналізувати сучасний стан та тенденції розвитку ринків аграрної та продовольчої продукції або агропродовольчого ринку.

Динаміка індексів сільськогосподарської продукції за 2019-2021 роки свідчить про певний занепад виробництва у 2020 та у першій половині 2021 року (рис. 2.1).

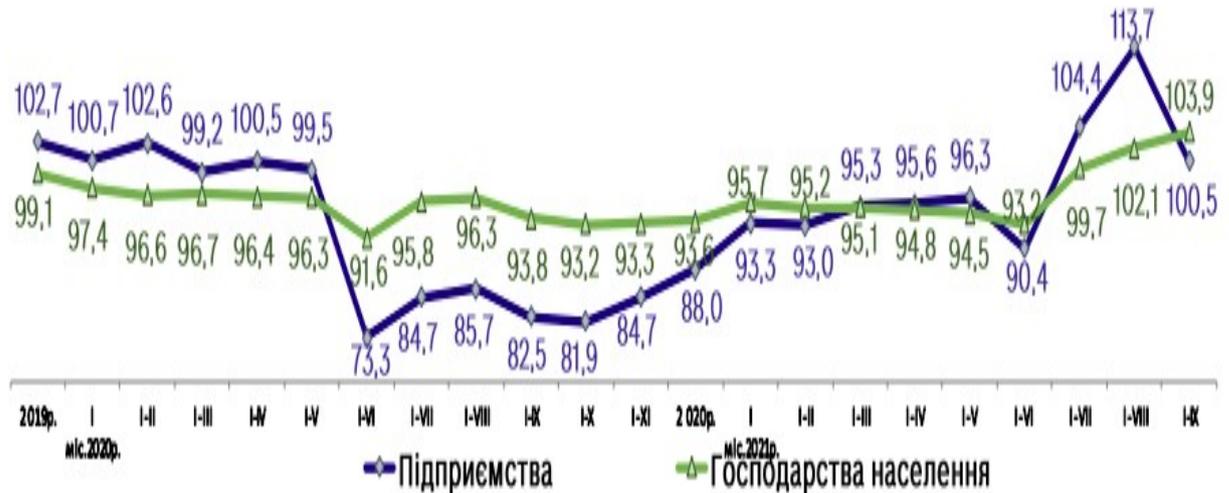

Рис. 2.1. Динаміка індексів за 2019-2021 роки

Джерело: [3]

За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, у січні-вересні 2021 року індекс сільськогосподарської продукції України (із сукупним врахуванням підприємств та домогосподарств) становив 101,9%, тобто ситуація із спадом виробництва сільськогосподарської продукції у 2020 році почала виправлятися у вересні 2021 року.

У 2021 році суттєво вплинуло збільшення обсягів виробництва на покращення характеристик виробництва сільськогосподарської продукції у Миколаївській, Херсонській, Одеській, Запорізькій та Тернопільській області (рис. 2.2).

Рис. 2.2. Картографічне зображення індексів сільськогосподарської продукції, у січні-вересні 2021 року у % до відповідного періоду попереднього року

Джерело: [3].

Регіональний розріз характеристик виробництва продукції сільського господарства дає можливість побудувати (табл. 2.1).

Таким чином у 2021 році до ТОП-5 регіонів України за обсягом виробництва сільськогосподарської продукції у розрахунку на 1 особу увійшли наступні області: Херсонська (24476 грн на особу), Вінницька (21062 грн на особу), Кіровоградська (20886 грн на особу), Миколаївська (19607 грн на особу) та Черкаська (19603 грн на особу).

До ТОП-5 регіонів України за питомою вагою області у загальному обсязі виробництва продукції сільського господарства увійшли наступні області: Вінницька (7,6%), Дніпропетровська (7,1%), Одеська (5,9%), Харківська (5,8 %), Херсонська (5,7%).

Таблиця 2.1

Рейтинги регіонів за індексом сільськогосподарської продукції,
обсягом виробництва у розрахунку на 1 особу та за часткою області у загальному обсязі
виробництва за січень-вересень 2021 року

Області	Продукція сільського господарства (у постійних цінах 2016 року)					
	Індекси сільськогосподарської продукції		Обсяг виробництва у розрахунку на 1 особу		Частка області у загальному обсязі виробництва продукції сільського господарства	
	У січні-вересні 2021 року у % до 2020 року	місце	грн	місце	%	місце
1	2	3	4	5	6	7
Україна	101,9	х	10514	х	100,0	х
Вінницька	98,2	15	21062	2	7,4	1
Волинська	99,1	14	11757	13	2,8	18
Дніпропетровська	104,6	7	9835	17	7,1	2
Донецька	99,6	11-12	3963	24	3,7	14
Житомирська	96,7	18	13282	10	3,6	16
Закарпатська	93,0	19	4121	23	1,2	24
Запорізька	110,4	4	14196	9	5,4	6
Івано-Франківська	98,1	16	6927	20	2,1	21
Київська	99,6	11-12	12702	12	5,2	8
Кіровоградська	100,5	10	20886	3	4,4	12
Луганська	91,5	20	4435	22	2,2	22
Львівська	102,2	8	6912	21	3,9	13
Миколаївська	125,2	2	19607	4	5,0	10
Одеська	179,8	1	10956	15	5,9	3
Полтавська	88,8	21	16261	7	5,1	9
Рівненська	99,5	13	9920	16	2,6	20
Сумська	77,0	24	11132	14	2,7	19
Тернопільська	105,9	5	15441	8	3,6	15
Харківська	83,8	23	9608	18	5,8	4
Херсонська	112,5	3	24476	1	5,7	5
Хмельницька	97,1	17	16539	6	4,7	11
Черкаська	105,6	6	19603	5	5,3	7
Чернівецька	101,5	9	8391	19	1,7	23
Чернігівська	86,5	22	12746	11	2,9	17

Джерело: [3].

Згідно даних Міністерства аграрної політики та продовольства України, опублікованих у другій половині 2021 року, ВВП України за 2020 рік становило 156 млрд дол. США, у структурі ВВП сектору АПК належить 17%. 5% населення України зайняті у аграрному секторі. Вітчизняний АПК займає левову частку у експорті України, яка становить 45%. Україна володіє 41,3 млн гектарів сільськогосподарських угідь, із яких 32,7 гектарів належить ріллі, а загальний відсоток розораності земель становить 54%.

Важливе значення для розвитку агропромислового комплексу України мають інвестиції.

«Капітальні інвестиції в економіку України у першому півріччі 2020 року склали 163,8 млрд грн. Це на 34,9% менше у порівнянні з аналогічним періодом минулого року. Падіння інвестицій у промисловість склало 37,2%, а найбільше – у сільське господарство – 44,5%» [4].

Такий спад інвестицій негативно відображаються на агропродовольчій сфері. Слід зауважити, що близько 90% всіх інвестицій складають власні коши підприємств, а решта 10% належить іноземним інвестиціям та кредитним коштам. Тож рівень інвестування будь-якого бізнесу, в тому числі агропродовольчого, залежить від прибутковості діяльності. Причинами спаду є: низький рівень урожаю, необхідність дотримання експортних зобов'язань, недолік із забезпеченням окремими видами продовольства на внутрішнього ринку, зокрема кормів та деяких інших продуктів, військові дії на сході, пандемія, зміни в уряді, запровадження ринку землі.

Згідно думки О. Захарчука: «ринок землі та малі фермерські господарств – їх в Україні біля 30 тис. Середній розмір господарства – це 90 га. Вартість гектара землі – тисяча доларів, а може півтори-дві. Отже, це 2900 тис. га землі та мінімум \$2,9 млрд. Отже, 80 млрд гривень потрібно фермерам, аби викупити землю. Це в першу чергу. Тож вони не підуть на інвестиції, а будуть відкладені на землю. Не можна не враховувати й такі речі, як корупція, рейдерство, складності із веденням бізнесу, законодавче забезпечення в державі. Створення інвестиційних нянь і таке інше – це добре.

Але потрібні справедливі суди, які будуть приймати справедливі рішення» [4]. У 2021 році (за січень-червень) до п'ятірки найкращих регіонів України за обсягом освоєних капітальних інвестицій в агропродовольчій сфері увійшли: Київська, Полтавська, Чернігівська, Вінницька та Сумська області (табл. 2.2).

Таблиця 2.2

Рейтинг регіонів України за обсягом освоєних капітальних інвестицій в агропродовольчій сфері

Області	Питома вага регіону у загальному обсязі освоєних інвестицій			
	у сільське, лісове та рибне господарство		у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових вироби	
	%	місце	%	місце
Україна	100,0	х	100,0	х
Вінницька	6,7	4	4,0	9
Волинська	2,7	17	1,2	21
Дніпропетровська	4,7	9	7,5	4
Донецька	2,1	20	1,6	17
Житомирська	3,4	14	2,7	12
Закарпатська	0,1	25	0,1	24
Запорізька	4,8	8	5,8	6
Івано-Франківська	0,5	23	1,7	16
Київська	10,8	1	19,4	1
Кіровоградська	4,7	10	1,8	15
Луганська	2,9	16	0,1	25
Львівська	2,5	18	10,7	3
Миколаївська	4,0	13	5,2	7
Одеська	2,0	21	3,2	11
Полтавська	7,3	2	4,3	8
Рівненська	1,5	22	0,9	22
Сумська	6,6	5	2,0	14
Тернопільська	3,2	15	1,4	18
Харківська	5,6	6	6,5	5
Херсонська	4,6	11	1,3	19
Хмельницька	4,0	12	2,5	13
Черкаська	5,6	7	3,2	10
Чернівецька	0,4	24	0,2	23
Чернігівська	6,9	3	1,3	20
м. Київ	2,3	19	11,5	2

Джерело: [5].

За обсягом освоєних капітальних інвестицій у виробництво харчових продуктів, напоїв та тютюнових виробів за січень-червень 2021 року до п'ятірки найкращих регіонів України увійшли: Київська, м. Київ, Львівська, Дніпропетровська та Харківська області.

Основними культурами рослинництва в українському аграрному бізнесі є пшениця, кукурудза, ячмінь, овес, цукровий буряк, ріпак, соняшник та соя. За період 2018-2020 роки середній розмір площі сільськогосподарських угідь зайнятих під вирощування пшениці становить 6,66 млн га, під кукурудзу – 5 млн га, під ячмінь – 2,5 млн га, під овес – 0,2 млн га, під буряк цукровий – 2,0 млн га, під ріпак – 1,13 млн га, під соняшник – 6,23 млн га, а під сою – 4,7 млн га. (рис. 2.3)

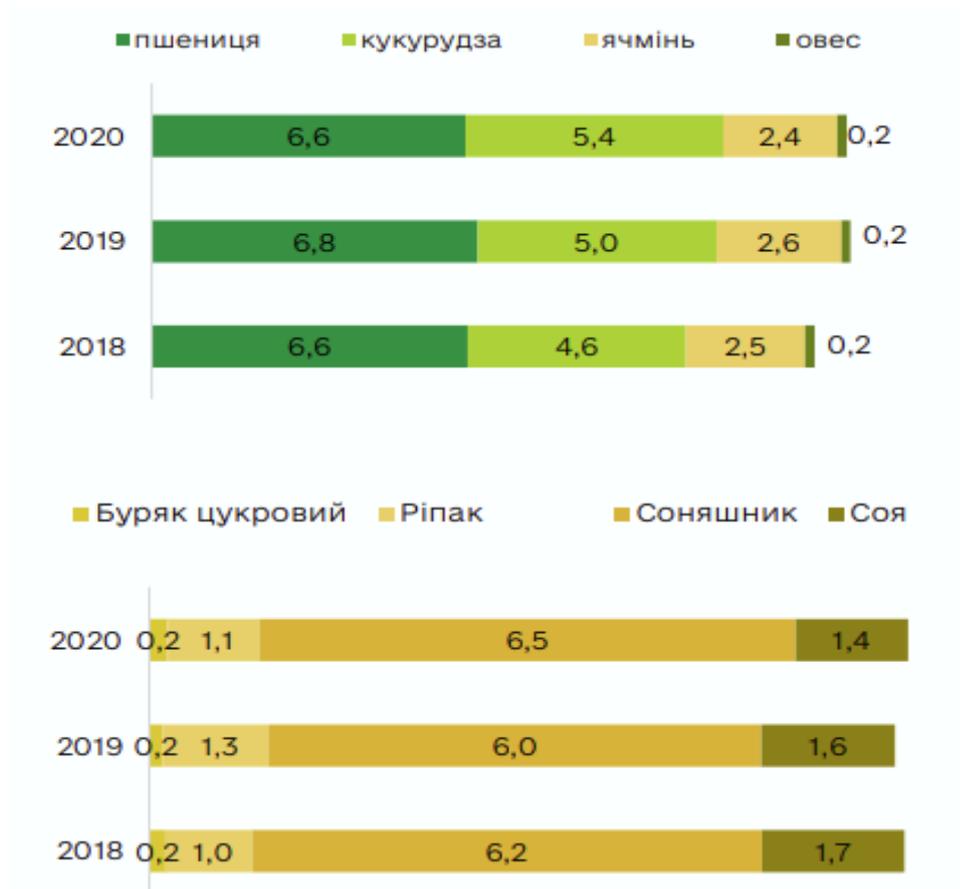

Рис. 2.3. Площа використовуваних сільськогосподарських угідь зайнятих під вирощування основних культур рослинництва в Україні, млн га
Джерело: [6].

Таким чином, найбільші розміри площ використовуваних сільськогосподарських угідь зайняті під вирощування пшениці, соняшнику та кукурудзи. Відповідно для цих же культур найбільші розміри обсягів виробництва.

За досліджуваний період середній розмір обсягів виробництва основних культур рослинництва становить: для пшениці – 25,93 млн тонн, для кукурудзи – 34 млн тонн, для ячменю – 7,93 млн тонн, для овсу – 0,43 млн тонн, для буряку цукрового – 11,13 млн тонн, для ріпаку – 2,9 млн тонн, для соняшнику – 14,2 млн тонн, а для сої – 3,66 млн тонн. (рис. 2.4)

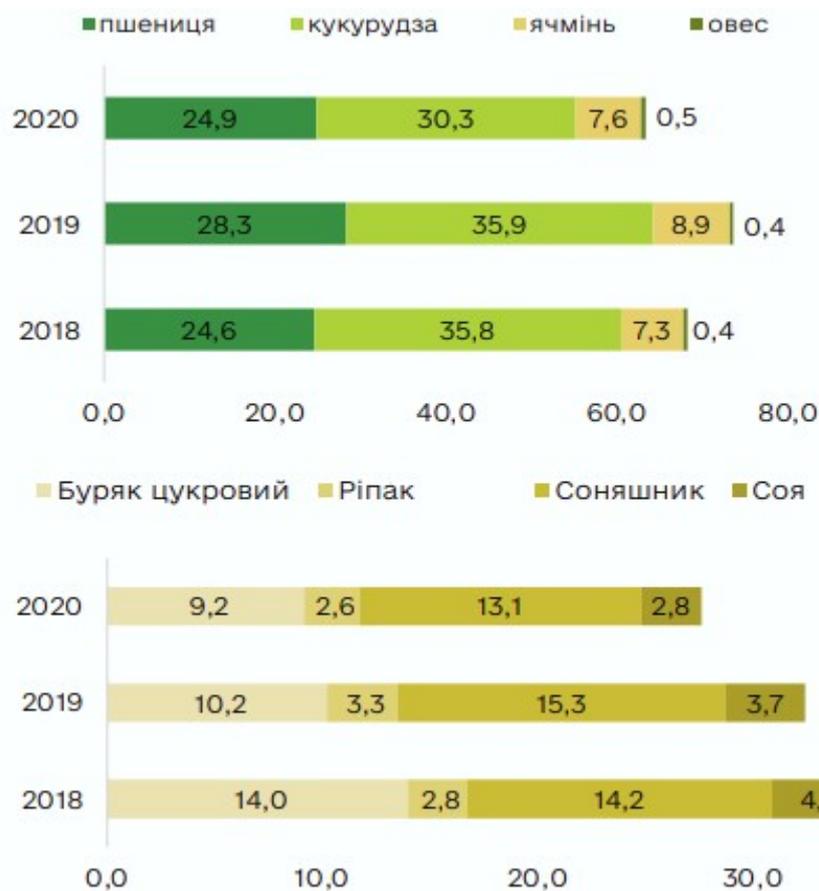

Рис. 2.4. Обсяги виробництва основних культур рослинництва в Україні, млн тонн

Джерело: [6].

В Україні серед сільськогосподарських культур за обсягами посівних площ та виробництва лідирують пшениця, соняшник та кукурудза.

Інтенсивність вирощування основних культур рослинництва можливо охарактеризувати за допомогою показника урожайності.

Найвищий рівень урожайності характерний для цукрового буряку, що відображає відсутність потреби використовувати великі посівні площі під дану культуру. За досліджуваний період 2018-2020 року найвищий рівень урожайності цукрового буряку був у 2018 році і становив 508,5 ц/га, а найменший – у 2020 році і становив 416,2 ц/га (рис. 2.5).

Рис. 2.5. Урожайність основних культур рослинництва в Україні, ц/га

Джерело: [6].

Характеризуючи сільськогосподарське виробництво, виділяють дві основні галузі: рослинництво та тваринництво. Галузь тваринництва характеризується вирощуванням тварин (птиці, великої рогатої худоби, свиней), виробництвом м'яса, молока та яєць. Тваринництвом займаються підприємства та господарства населення України.

Слід зазначити, що за 2018-2020 роки кількість вирощуваних тварин (птиці, великої рогатої худоби) зменшилася за всіма категоріями:

вироснутих підприємствами та вирощуваний домашніми господарствами населення.

Кількість свійської птиці вирощуваної підприємствами за 2018-2020 роки зменшилася на 9,1 млн голів, вирощуваної домашніми господарствами населення – 1,9 млн голів. Кількість великої рогатої худоби вирощуваної підприємствами зменшилася на 0,1 млн голів, вирощуваної домашніми господарствами населення – 0,3 млн голів.

Що стосується вирощування свиней, то у категорії вирощування підприємствами, ця кількість зростає на 0,2 млн голів, а у категорії вирощування домашніми господарствами населення – зменшилася на 0,2 млн голів (рис. 2.6).

Рис. 2.6. Кількість тварин вирощуваних на підприємствах та у домашніх господарствах населення України, млн голів

Джерело: [6].

Таким чином, в Україні за 2018-2020 роки однозначно можливо констатувати факт зменшення поголів'я вирощуваної свійської птиці та великої рогатої худоби.

З точки зору економічної оцінки сучасного стану ринків аграрної та продовольчої продукції важливим елементом є оцінка виробництва м'яса та молока у розрізі підприємств-виробників та домогосподарств населення.

За період 2018-2020 роки виробництво м'яса у сільськогосподарських підприємствах України дещо збільшилося, тут абсолютний приріст

виробництва склав 0,2 тис. тонн, а у домогосподарствах населення виробництво м'яса на змінилося і залишилося на рівні 0,8 тис. тонн (рис. 2.7).

Рис. 2.7. Виробництво м'яса та молока на підприємствах та у домашніх господарствах населення України, тис. тонн

Джерело: [6].

Дані Міністерства аграрної політики та продовольства України свідчать, що за період 2018-2020 роки обсяги виробництва молока на сільськогосподарських підприємствах не змінилися, залишилися на рівні 2,8 тис тонн, а у домогосподарствах населення обсяги виробництва молока зменшилися на 0,8 тис. тонн.

Інтенсивність виробництва молока відображає рівень надою молока (рис. 2.8).

Рис. 2.8. Динаміка рівня удоїв молока на підприємствах та у домашніх господарствах населення України, тонн

Джерело: [6].

Як бачимо з даних рисунку, за останні три роки на сільськогосподарських підприємствах вдалося збільшити на 1,2 тонни удій молока, крім того, інтенсивність виробництва молока на сільськогосподарських підприємствах вища ніж у домогосподарствах населення.

Важливим продуктом харчування населення є яйця, обсяги виробництва яких не сильно змінилися за 2018-2020 роки (рис. 2.9).

Рис. 2.9. Виробництво яєць на підприємствах та у домашніх господарствах населення України, млрд штук

Джерело: [6].

Щодо виробництва яєць на ринку України, то слід зазначити, що домогосподарства населення вдало конкурують із сільськогосподарськими підприємствами і забезпечують не набагато нижчий рівень виробництва. Так, за 2020 рік підприємствами було вироблено 7,8 млрд штук яєць, що тільки на 1,6 млрд штук менше ніж було вироблено домогосподарствами населення.

Як вже зазначалося, рослинництво і тваринництво АПК формують левову частку у експорті України, яка становить 45%. Найвищу позицію топ-рейтингу експорту України займають зернові культури (рис. 2.10).

Рис. 2.10. Топ-10 позицій експорту в 2020 році, млрд долл. США
Джерело: [6].

Таким чином, агропродовольча сфера України відіграє важливе значення не тільки для забезпечення внутрішньої продовольчої безпеки, а і для продовольчої безпеки країн-партнерів по зовнішньоекономічній діяльності також.

Топ рейтинг країн-партнерів по зовнішній торгівлі України очолює Китай, торговельний оборот з яким у 2020 році був на 3,55 млрд дол. США (рис. 2.11).

Рис. 2.11. Топ-10 торговельних партнерів України у 2020 році, млрд долл. США

Джерело: [6].

Незважаючи на значний агропродовольчий потенціал України, наша держава не може повністю забезпечити потреби внутрішнього ринку у продуктах харчування, адже багато з них імпортується до України (рис. 2.12).

Рис. 2.12. Топ-10 позицій імпорту України в 2020 році, млрд долл. США

Джерело: [6].

В розрізі ринків аграрної та продовольчої продукції зовнішньоекономічна діяльність України не обмежується експортом та імпортом вищезгаданої продукції, а доповнюється засобами захисту рослин, мінеральними добривами, насінням та сільськогосподарською технікою.

Значний потенціал та інтеграція агропродовольчої сфери України у зовнішньоторговельну діяльність, доводять необхідність державної підтримки даної сфери в контексті забезпечення продовольчої безпеки на внутрішньому та глобальному ринках.

У сфері аграрної політики та продовольства було визначено чотири основні вектори серед напрямів активізації державної підтримки на 2021 рік (рис. 2.13).

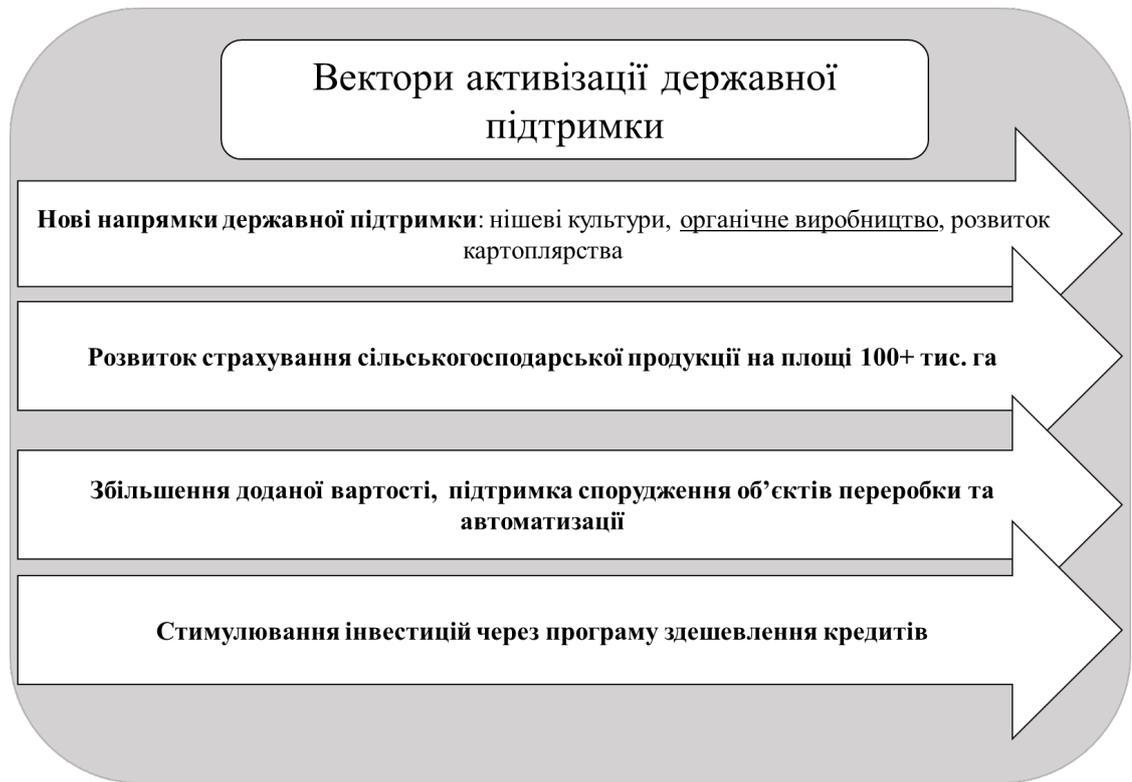

Рис. 2.13. Вектори активізації державної підтримки у сфері аграрної політики та продовольства в Україні

Джерело: [6].

У сфері аграрної політики та продовольства в Україні на відповідні програми державної підтримки на 2021 рік були виділені коши (табл. 2.3).

Таблиця 2.3

Фінансування програм державної підтримки у сфері аграрної політики та продовольства в Україні на 2021 рік

Напрямок/Програма	Млн грн
Компенсація вартості с/г техніки вітчизняного виробництва	1 000
Здешевлення кредитів	1 200
Підтримка розвитку садівництва, виноградарства та хмелярства	450
Підтримка розвитку фермерських господарств	200
Підтримка розвитку тваринництва та переробки с/г продукції	1 150
Підтримка страхування сільськогосподарської продукції	50
Компенсація втрат посівів на Одещині	240
Державна підтримка зрошення	50
Підтримка органічного виробництва	50
Державна підтримка розвитку картоплярства	60
Нішеві культури	50

Джерело: [6].

Незважаючи на те, що на підтримку органічного виробництва було виділено тільки 50 млн грн, інші напрямки фінансування програм державної підтримки у сфері аграрної політики та продовольства також можливо поєднувати із фінансуванням органічного виробництва, що значно розширює потенційні можливості підтримки органічного виробництва в Україні.

2.2. Аналіз сучасних тенденцій розвитку ринку органічної харчової продукції

Світовий досвід доводить важливість політики держави у сфері виробництва органічної агропродовольчої продукції, особливо з точки зору забезпечення гарантійних механізмів та нормативно-правового регулювання. Рівень успішності державної політики у зазначеній сфері оцінюється нарощуванням обсягів органічної продукції.

Орієнтуючись на європейський досвід виробництва органічної агропродовольчої продукції, Україна переймає передові стратегічні орієнтири з чітко визначеними пріоритетами та інструментами реалізації. Такий досвід втілює в собі Спільна аграрна політика ЄС (САП), як окремий імператив європейської економічної політики. САП (Common Agricultural Policy, CAP) чітко враховує тенденції змін навколишнього середовища та впливу людської діяльності на якість життя самого населення. У 40-50-х роках попереднього століття САП диктувала вимогу нарощування виробництва продукції агропродовольчого ринку з метою забезпечення продовольчої та економічної безпеки ЄС, а вже наприкінці минулого століття почали інтенсивно стримувати обсяги агровиробництва за рахунок виснаження земель та масового використання пестицидів. Основні орієнтири САП, які побудовані на збалансованому поєднанні державних важелів управління, ринкових механізмів та цілей сталого розвитку, повинна визнавати та втілювати і Україна, оскільки планує вступати до ЄС та тісно співпрацює з країнами ЄС у агропродовольчій сфері.

Незважаючи на значну кількість наукових публікацій присвячених САП, залишаються актуальними питання визначення стратегічних орієнтирів розвитку агропродовольчого сектору України на засадах САП та з фокусом на виробництво органічної харчової продукції.

Концептуально САП чітко визначає мету, яка полягає у забезпеченні продовольчої безпеки країн ЄС та три принципи (ринкова єдність, фінансова солідарність та пріоритетність країн-резидентів), на підставі яких вже конкретизуються завдання, виконання яких дає можливість досягти мети (рис. 2.14) [7].

Рис. 2.14. Основні завдання Спільної аграрної політики ЄС

Джерело: побудовано на підставі [7].

Спільна аграрна політика врегульовує норми і вимоги органічного виробництва Європейського союзу, зокрема за рахунок сформованого єдиного ринку агропродовольчої продукції із єдиними нормами і вимогами для всіх виробників у всіх країнах ЄС. Принципи та завдання САП охоплюють три сфери сталого розвитку: соціальну, економічну та екологічну, поєднання яких створює основу ринку органічної аграрної та харчової продукції.

Узагальнивши основні засади функціонування САП, можливо представити концептуальну схему функціонування ринку органічної аграрної та харчової продукції на засадах САП та сталого розвитку (рис. 2.15)

Рис. 2.15. Концептуальна схема функціонування ринку органічної аграрної та харчової продукції на засадах САП та сталого розвитку

Джерело: узагальнено на підставі [8].

Слід зазначити, що сучасний етап розвитку загальноєвропейської агропромислової політики в цілому зосереджений на засадах збалансованості системи управління та використання природних ресурсів, наданні суспільних і приватних благ, забезпечення продовольчої безпеки.

Згідно САП, урядами країн-членів ЄС чітко контролюється доступ на європейський ринок закордонної (поза межами ЄС) агропродовольчої продукції, і в той же час, поширюються спрощені умови вільної торгівлі агропродовольчою продукцією поміж країнами учасниками ЄС. ЄС захищає виробників агропродовольчої, зокрема, органічної продукції за рахунок гарантованого викупу залишків виробництва у випадку коливання цін або стрімкого їх падіння. У ЄС на ринку аграрної та харчової продукції функціонує спеціальний фонд, що забезпечує спільне фінансування виробників – Fund for Agricultural Guidance and Guarantees (Фонд орієнтації та гарантії в сфері сільського господарства)

Активна підтримка виробників агропродовольчої продукції країнами-членами ЄС на певному етапі зазнала жорсткої критики зі сторони інших країн партнерів. Зовнішні партнери ЄС по агропродовольчому ринку висловлювали занепокоєння порушенням умов ринкової конкуренції на світовому ринку за рахунок такої сильної підтримки на державному рівні в межах ЄС. Європейський союз з розумінням віднісся до таких нарікань і, починаючи із 2014 року, в межах САП ЄС основним орієнтиром стала вимога посилення конкурентних умов(рис. 2.16).

Рис. 2.16. Часові етапи у розвитку Спільної аграрної політики ЄС

Джерело: узагальнено на підставі [8].

Звичайно, в умовах посилення ринкової конкуренції товаровиробникам органічної продукції важко зберігати всі норми та вимоги, проте ЄС ставить

перед всіма учасниками агропродовольчого ринку вимогу зменшення частки використовуваних хімічних речовин у процесі виробництва продуктів харчування та суттєво нарощувати обсяги органічного виробництва. А вимоги до загальноєвропейської агропромислової політики безперервно обговорюються та удосконалюються із врахуванням глобальних викликів сьогодення.

У травні 2020 року було презентовано нову стратегію ЄС спрямовану на розвиток органічного виробництва під назвою «Стратегія «Від ферми до виделки»». Для української спільноти дану стратегію було презентовано 9 липня того ж року. «У травні нова стратегія ЄС оприлюднена у сфері виробництва харчових продуктів передбачає перехід до стійких систем виробництва та споживання – забезпечення якісного здорового харчування, припинення руйнівних для довкілля методів сільського господарства та сприяння економічному розвитку сільських територій. Стратегія буде підкріплена загальноєвропейською агропромисловою політикою та є частиною Європейського зеленого курсу, обговорення якої наразі триває» [9].

Стратегія ЄС «Від ферми до виделки» сфокусована на здоровому харчуванні європейців, зменшенні впливу на довкілля та збільшенні обсягів виробництва та споживання органічної продукції (рис. 2.17).

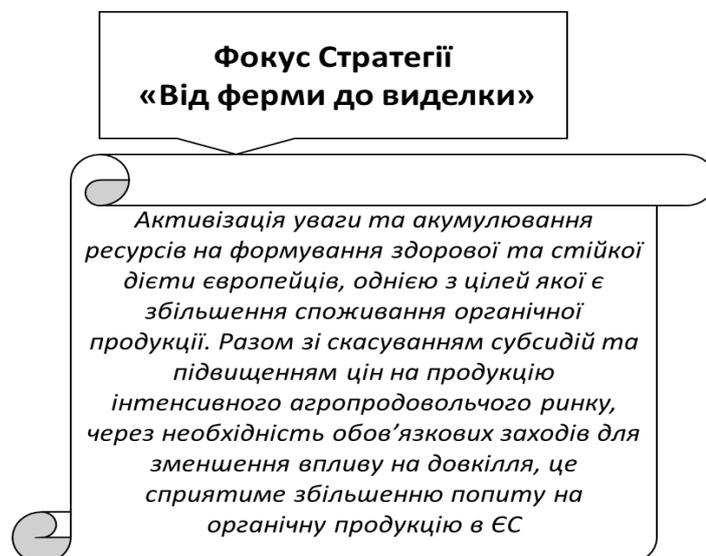

Рис. 2.17. Фокус Стратегії ЄС «Від ферми до виделки»
Джерело: сформовано на підставі узагальнення [9].

Таким чином, для країн-членів ЄС агропродовольчий сектор залишається у пріоритеті разом з орієнтирами на органічне виробництво, яке зазнає позитивних динамічних змін, адже приріст останнього за останні десять років перевищив 70%. До 2030 року у країнах ЄС заплановано досягти частки органічних земель на рівні 25%.

У 2020 році було оприлюднено звіт Європейської Комісії щодо імпорту органічної продукції, в якому зазначено, що за підсумками попереднього року, Україна займає друге місце у світовому рейтингу за розмірами імпорту органічної продукції до країн-членів ЄС. А згідно даних міжнародної інституції сертифікації «Органік Стандарт», за 2019 рік Україна експортувала до країн ЄС понад 70% всієї органічної продукції [9].

Частка земель зайнятих органічним виробництвом у різних країнах ЄС дуже сильно відрізняється. За абсолютним вираженням площі органічної сільськогосподарської землі у Європейському Союзі лідерські позиції займає Іспанія (2,2 млн га), Франція (2 млн га) та Італія (2 млн га). Загальна площа органічної сільськогосподарської землі у Європейському Союзі становить 15,6 млн га, її приріст за 2017-2019 роки становив 8,7 %, а її частка в цілому у площі сільськогосподарських земель рівна 3.1% (рис. 2.18) [10].

Рис. 2.18. Органічні сільськогосподарські землі ЄС

Джерело: [10].

Якщо брати рейтинг європейських країн за величиною питомої ваги органічних сільськогосподарських земель, то тут до країн лідерів потрапляють Ліхтенштейн, Австрія та Естонія (рис. 2.19).

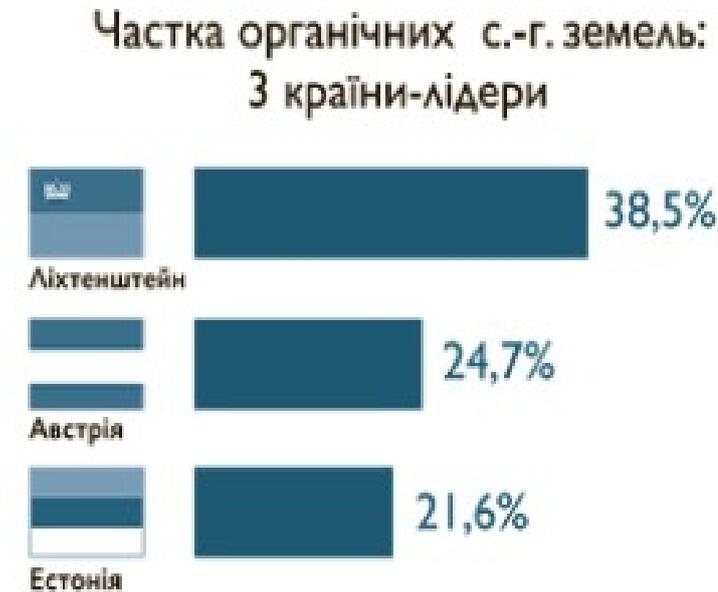

Рис. 2.19. Європейські країни-лідери за величиною питомої ваги органічних сільськогосподарських земель

Джерело: [10].

До сфери органічного виробництва входять органічні виробники та органічні переробники продукції, кількість яких поступово зростає у цілому світі та у країнах ЄС також.

На початок 2019 року у країнах ЄС кількість органічних виробників та органічних переробників склала 494179, з яких 418610 склали органічні виробники та 75569 – органічні переробники. Тобто у сфері органічного виробництва більша частка, а саме 85% припадає на органічне виробництво і лише 15% на органічну переробку. Динаміка кількості органічних виробників та переробників демонструє позитивні прирости за 2017-2019 роки: кількість органічних виробників зросла на 5,4%, а кількість органічних переробників – на 5,9%.

Рис. 2.20. Динаміка кількості органічних виробників та переробників ЄС за 2017-2019 роки

Джерело: [10].

За абсолютним вираженням кількості органічних виробників та переробників серед країн ЄС лідируючі позиції займають Туреччина, Італія, Франція (рис. 2.21).

Рис. 2.21 Європейські райони-лідери за кількістю органічних виробників та переробників

Джерело: [10].

Ринок органічної продукції Європейського Союзу характеризується показниками зростання роздрібних продаж органічних продуктів, рівень яких на початок 2019 року становив 40,7 млрд євро. До топ країн ЄС лідерів роздрібних продаж органічної продукції входять Німеччина (10,9 млрд євро), Франція (9,1 млрд євро) та Італія (3,5 млрд євро). Витрати на органічні продукти у розрахунку на душу населення ЄС становлять 50,5 євро. В цілому, зростання органічного ринку ЄС оцінюють на +7,8%, а лідируючі позиції по зростанню органічного ринку належать Франції (+15,4%) та Данії (+11,5%). У Данії та Швейцарії найвищий рівень витрат на органічну продукцію у розрахунку на душу населення [10].

Рис. 2.22. Характеристики європейського органічного ринку

Джерело: [10].

Враховуючи євроінтеграційні процеси, ситуація на європейському органічному ринку безпосередньо торкаються і Україну. Важливими для наслідування є розроблені в рамках Європейського зеленого курсу заходи та механізми фінансування на шляху досягнення показника органічних сільськогосподарських земель на рівні 25%.

«Єврокомісія пропонує низку заходів на підтримку органіки. І, як зазначає директор Генерального Директорату розвитку сільського господарства та сільських територій Вольфганг Бутчер, «конверти цих заходів вже сформовані, й бюджет готовий до доставки». Перш за все, йдеться про фінансову підтримку більш сталих та кліматично відповідальних господарств. Чималі кошти закладено в загальному механізмі фінансування Європейського зеленого курсу. Друга стаття фінансування – запровадження так званих еко-схем у сільському господарстві в рамках стратегії «Від ферми до виделки»» [11] (рис. 2.23).

Рис. 2.23. Напрямки та інструменти фінансування сталих та кліматично відповідальних господарств

Джерело: побудовано на підставі [11].

Для популяризації сталої та кліматично відповідальної системи господарювання важливими інструментами виступають заходи стимулювання досліджень в напрямку розробки інноваційних технологій ведення органічного виробництва та підвищення рівня поінформованості виробників та споживачів стосовно важливості органічної продукції.

З кожним роком все більше учасників національного та європейського агропродовольчого ринку демонструють своє переконання у необхідності переходу до органічного способу господарювання. Але у більшості випадків позиція споживачів залишається невизначеною. Адже не кожен мешканець України готовий платити більше за органічну харчову продукцію.

Працівник Дослідного інституту органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія) пані Х. Мошиц зазначає, що «питання про органічне харчування має стосуватися всього суспільства, в цілому органіка має вийти за межі кола зацікавлених, і взагалі за межі аграрної теми. Як змінити до

харчування звички та ставлення, споживачів до власного здоров'я – це для всієї спільноти ЄС невід'ємна складова системної роботи» [11].

В якості стимулюючих факторів органічного споживання можливо розглядати створення спеціальних призових фондів не тільки для органічних товаровиробників, а і для побутових споживачів або «побутових кухонь», які будуть визнані на підставі розроблених міжнародних систем сертифікації. Окрім того, можливо погодитися із думкою, що в якості стимулюючого фактору органічного виробництва та споживання варто розглядати «справедливу ціну» на продукцію, яка буде враховувати не тільки витрати на виробництво, а і вплив на людину і довкілля протягом усього життєвого циклу створеного продукту. За умови використання таких «справедливих цін» ціни на неорганічну продукцію мають бути значно вищими ніж на органічну [11].

У напрямку популяризації та поширення органічного виробництва і споживання в Україні, важлива роль належить державі, зокрема, державним закупівлям, як прикладу переорієнтації на здоровий спосіб харчування та життя.

Окрім того, важливою є державна підтримка органічних товаровиробників. Наприклад, запровадження державних механізмів стимулювання, зацікавлення та фінансової підтримки учасників агропродовольчого органічного ринку.

За підсумками 2019 року, Україна зайняла друге місце серед країн-імпортерів органічної продукції до ЄС. За результатами досліджень в рамках проекту «Дослідження органічного ринку та підтримка політичного розвитку», що фінансувалися Швейцарською Конфедерацією, експорт нашої органічної продукції до країн Європейського Союзу склав 338 тис. тонн, що становило 115 млн євро. Найбільші обсяги української органічної продукції у розмірі 141 тис. тонн імпортують Нідерланди, що у грошовому еквіваленті складає 31,4 млн євро. На другому місці – Литва, із обсягами імпорту

української органічної продукції у розмірі 47 тис. тонн, що відповідає 10,3 млн євро (рис. 2.24) [12].

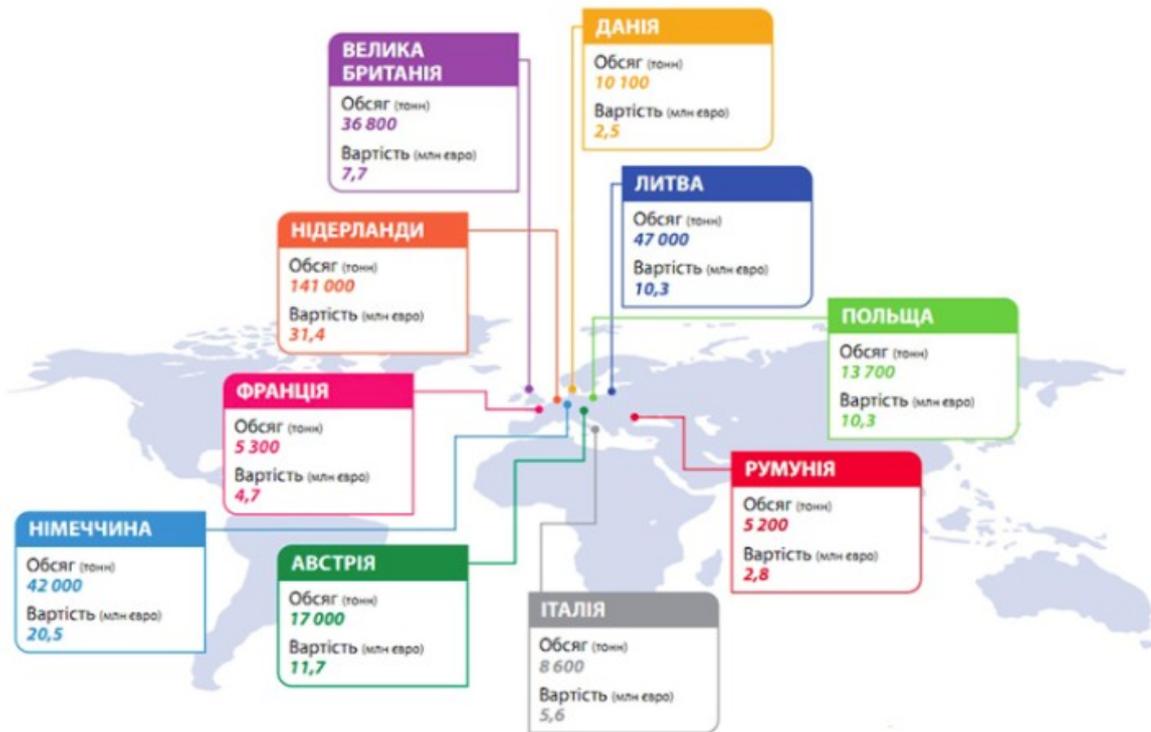

Рис. 2.24. Топ-10 країн-імпортерів української органічної продукції в ЄС
Джерело: [12].

За останні роки понад 80% вітчизняної органічної продукції іде на експорт. Експортується наша органічна продукція у першу чергу до тих країн де вже сформована культура і соціальна свідомість споживання органічної продукції, а внутрішній ринок ще не здатен забезпечити такий попит. Саме тому, в Україні необхідно не просто нарощувати обсяги органічного виробництва, а і підвищувати рівень культури споживання й здорового харчування, рівень свідомості населення стосовно руйнівних для довкілля видів діяльності, тобто рівень усвідомлення необхідності переходу до органічного способу господарювання.

У порівнянні із країнами ЄС, Україна має величезний потенціал розвитку органічного способу господарювання за рахунок наявності величезних площ сільськогосподарських угідь, які потенційно можуть перейти у розряд органічних земель. За даними Міністерства аграрної

політики та продовольства України, на даний час тільки 468 тис. га сільськогосподарських земель під органічним виробництвом, і це становить 1,1% їх загальної площі. Згідно постанови КМУ №179 від 03 березня 2021 року «Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року» [13] в Україні поставлено завдання досягти рівня частки органічних земель не менше 3% загальної площі сільськогосподарських земель. Якщо врахувати, що за 2019 рік частка органічних земель зроста майже у двічі, то такі стратегічні завдання є реально виконуваними і підсилюють позиції України з точки зору імпортера органічної продукції для країн ЄС.

Серед факторів стримування розвитку органічного способу господарювання та ринку органічної харчової продукції називають недосконалість законодавства та відсутність мотивації у виробників (рис. 2.25).

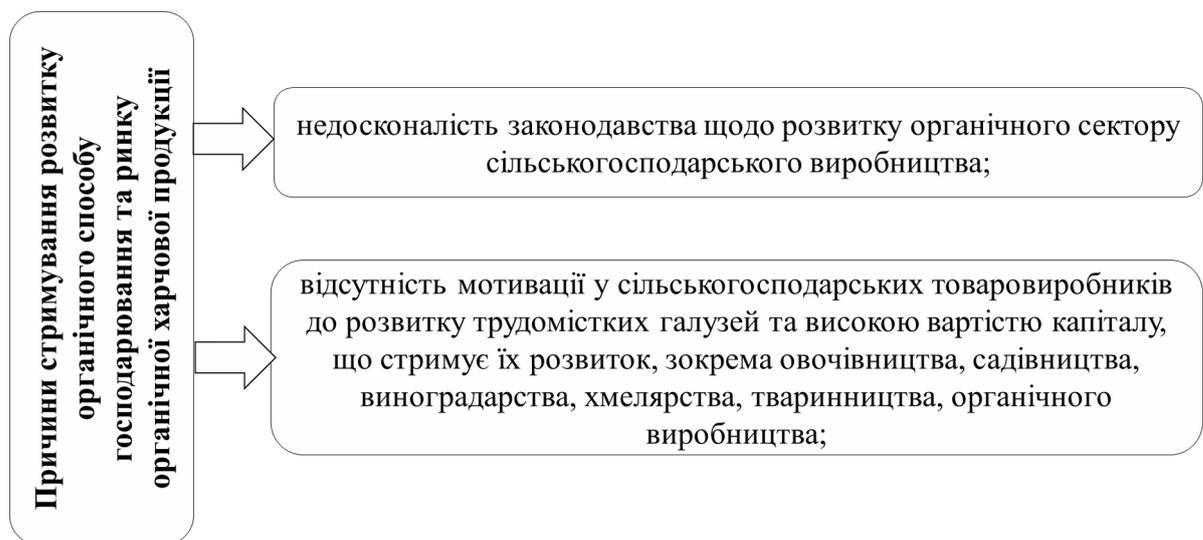

Рис. 2.25. Причини стримування розвитку органічного способу господарювання та ринку органічної харчової продукції

Джерело: [14].

Позитивні зрушення, що стосуються розвитку органічного способу господарювання та ринку органічної харчової продукції відбуваються і у національному законодавстві. У 2020 році було прийнято зміни до Закону України «Про державну підтримку сільського господарства України» [15],

які визначають шляхи державної підтримки органічного сектору виробництва (рис. 2.26).

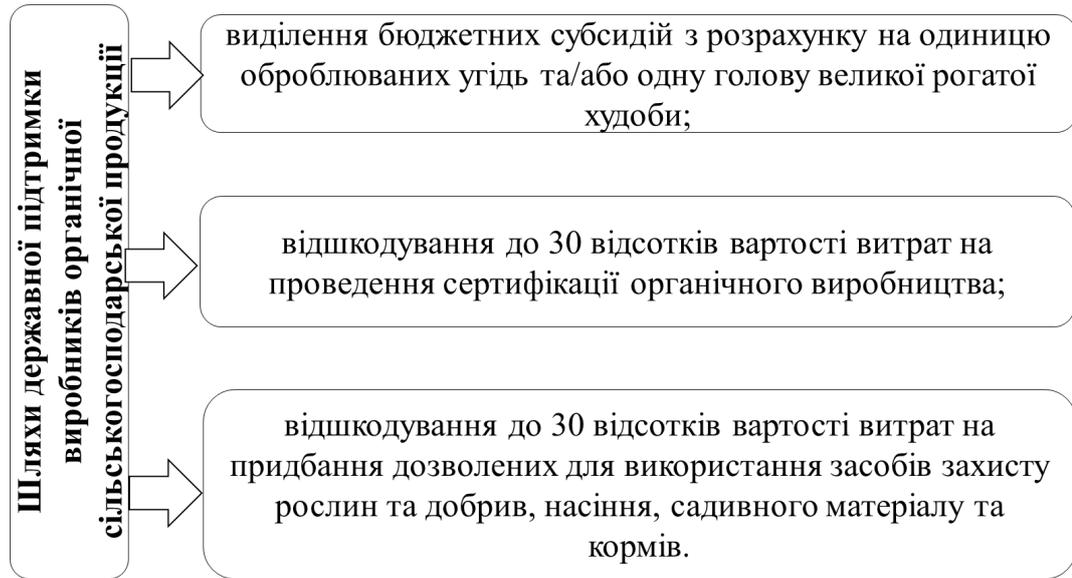

Рис. 2.26. Шляхи державної підтримки виробників органічної сільськогосподарської продукції

Джерело: побудовано на підставі [15].

В 2021 році виділено 100 млн грн з державного бюджету на підтримку виробників органічної продукції [11].

«Але, незважаючи на органічному ринку на активну експортну діяльність України, більш суворі умови контролю на кордоні з ЄС до нашої продукції досі застосовуються. Розвивати наше органічне виробництво допомагають Європейські партнерські програми й наполягають на створенні рівних умов для наших і європейських фермерів, на необхідності більшої довіри до нас як партнерів. «Чесне партнерство, чесна ціна, підтримка підсилення спроможності фермерів не тільки в ЄС, а й у партнерських країнах», – наполягає Беата Хубер, представниця Дослідного інституту органічного сільського господарства (FiBL, Швейцарія), який уже близько 20 років опікується аграрними програмами в Україні за підтримки уряду Швейцарії» [11].

Враховуючи підтримку ЄС, Україна і сама робить певні кроки на шляху розвитку органічного способу господарювання та ринку органічної

харчової продукції. Таким кроком можливо вважати прийняття Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції». «Цей Закон визначає основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції, засади правового регулювання органічного виробництва, обігу органічної продукції та функціонування ринку органічної продукції, правові основи діяльності центральних органів виконавчої влади, суб'єктів ринку органічної продукції та напрями державної політики у зазначених сферах» [16].

21 жовтня 2020 року було прийнято Постанову КМУ «Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції». Затверджений Порядок «визначає механізм сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції, видачі сертифіката, його дубліката та форму» [17].

Одним із провідних органів сертифікації органічної продукції в Україні є ТОВ «Органік стандарт» – це перший український сертифікаційний орган, який було створено 2007 року в рамках українсько-швейцарського проекту «Органічна сертифікація та розвиток органічного ринку в Україні» з метою забезпечення доступності сертифікаційних та інформаційних послуг для задоволення потреб розвитку внутрішнього і зовнішнього органічних ринків (рис. 2.27) [18].

У світових масштабах ринку органічної продукції важливе значення має забезпечення гарантій на підставі міжнародних стандартів та єдиних вимог до сертифікації продукції. Єдина система сертифікації забезпечує відповідність всіх циклів виробництва та переробки, охоплюючи маркування та упаковку органічної продукції у різних країнах світу.

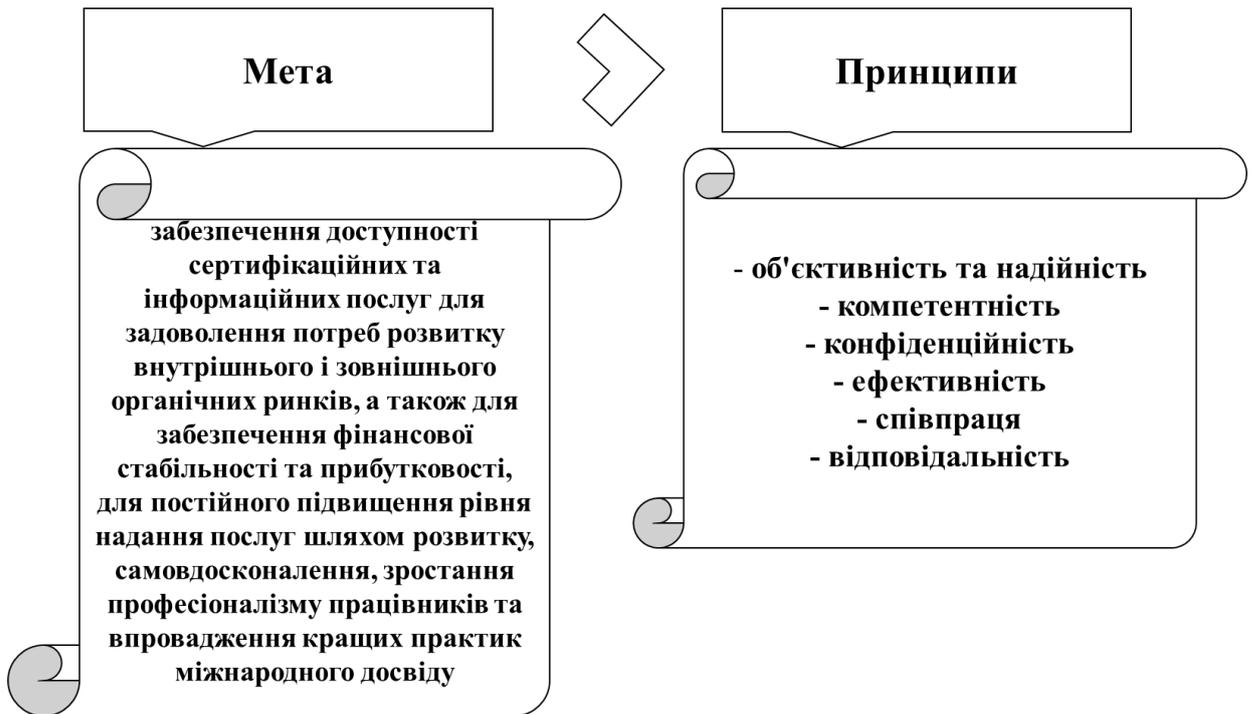

Рис. 2.27. Мета та принципи органу сертифікації органічної продукції

Джерело: сформовано на підставі [18].

«У формуванні стандартів та міжнародній акредитації провідну роль установ, що займаються сертифікацією органічної продукції на відповідність цим стандартам, відіграє Міжнародна федерація органічного сільськогосподарського руху (IFOAM) – міжнародна неурядова організація, що єднає понад 700 активних організацій-учасників у близько 110 країнах світу. Федерація сформулювала перші базові стандарти IFOAM щодо органічного виробництва і переробки в 1980 році, а згодом почала здійснювати оцінку сертифікаційних установ на врахування ними зазначених базових стандартів, використовуючи для цього розроблений нею «Акредитаційний критерій IFOAM». Використання розробок IFOAM як основи для державного регулювання органічної продукції в певній країні дозволяє вирішити проблему міжнародної узгодженості, суттєво спрощує національне законодавство, заощаджує ресурси і кошти, та дозволяє уникнути багатьох перешкод для виробників» [19].

Система інспектування та сертифікації органічної продукції в більшості держав світу є державно-приватною. Державні органи та установи

здійснюють акредитацію та моніторинг діяльності приватних сертифікаційних організацій, а останні – забезпечують сертифікацію продукції та діяльності у відповідності до обраних стандартів, які мають відповідати базовим стандартам IFOAM. Так, до країн ЄС потрапляє лише та органічна продукція, яка сертифікована установою або організацією акредитованою в ЄС.

Перешкодами на шляху розвитку світового ринку органічної продукції є певні відхилення в механізмах державного регулювання органічного способу господарювання та ринку органічної харчової продукції різних країн, а також відхилення в приватних стандартах.

А в Україні спектр перешкод розвитку органічного ринку трохи ширший. Окрім проблем зі становленням механізмів державного регулювання та нормативно-законодавчої бази органічного господарювання, часто відслідковується низький рівень технологічної культури виробництва агропродовольчої продукції, як на рівні особистих селянських господарств, так і великих об'єднань, холдингів. Лякають і часткові втрати урожаю при переході до органічного способу ведення господарства, зокрема при застосуванні інтенсивних технологій. Частково ці втрати можуть компенсуватися за рахунок вищої ціни на органічну продукцію. Проте, особливої уваги потребує низький рівень поінформованості та переконаності населення і товаровиробників стосовно переваг і нагальної потреби переходу на органічний спосіб господарювання та і життя, взагалі.

«Проте є в Україні ентузіасти, такі як Федерація органічного руху України, Навчально-координаційний центр сільськогосподарських дорадчих служб, асоціація «Біолан», інші організації, які вкладають немало зусиль для популяризації органічного напрямку господарювання, здійснюють можливі та неможливі заходи для розробки, «просування» таких необхідних законодавчих актів» [19].

Слід зазначити, що незважаючи на те, що Україна робить певні кроки на шляху розвитку органічного способу господарювання та ринку органічної

харчової продукції, існують певні негативні зрушення у динаміці показників, що характеризують органічне виробництво (рис. 2.28).

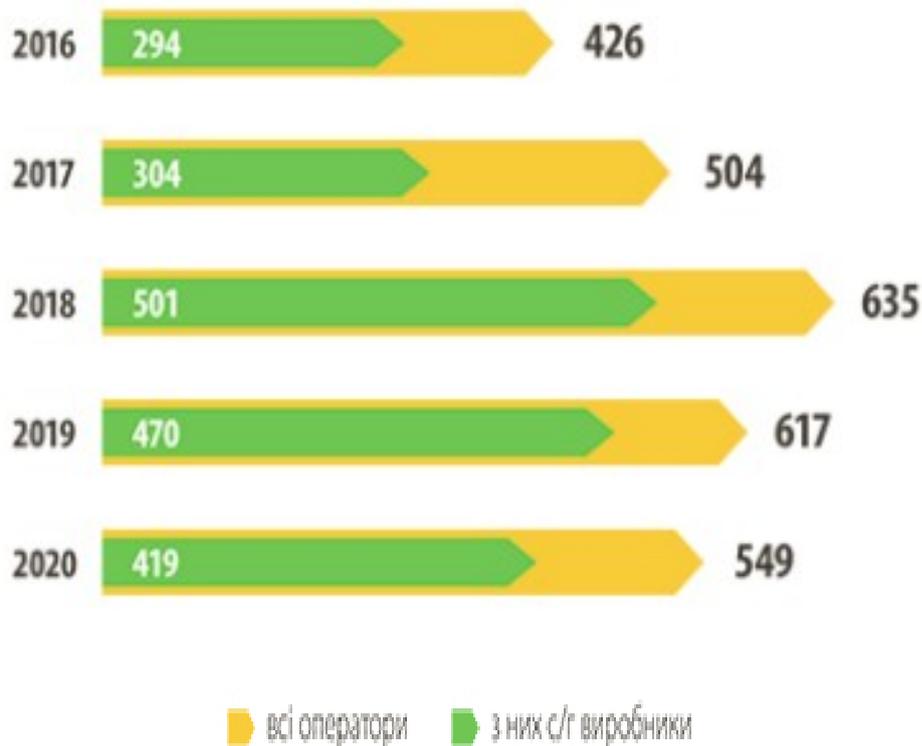

Рис. 2.28. Динаміка кількості органічних операторів на ринку України*

*За даними Міністерства економіки України, які були отримані від органів іноземної сертифікації, інфографіка створена в межах швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України».

Джерело: [20].

Таким чином, за даними Міністерства економіки України, які були отримані від органів іноземної сертифікації, що сертифікували органічне виробництво в Україні, кількість органічних операторів на ринку України у 2019 році зменшилася на 18 операторів порівняно із 2018 роком, а у 2020 році ця кількість зменшилася ще на 68 операторів органічної продукції.

У 2020 році спостерігалось також зменшення площі сільськогосподарських земель органічних і перехідного періоду (рис. 2.29).

Рис. 2.29. Площа сільськогосподарських земель України, зайнятих під органічне виробництво, га*

*За даними Міністерства економіки України, які були отримані від органів іноземної сертифікації, інфографіка створена в межах швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України».

Джерело: [20].

У 2020 році порівняно із 2019 роком площа сільськогосподарських земель органічних і перехідного періоду зменшилася на 5 755 га. Проте зросла на 26054 га площа земель з органічним статусом.

За період 2018-2020 роки на внутрішньому ринку України спостерігалася позитивна динаміка зростання обсягів продажу органічної продукції (рис. 2.30).

Рис. 2.30. Динаміка обсягів продажу органічної продукції на внутрішньому ринку України*

*За даними Міністерства економіки України, які були отримані від органів іноземної сертифікації, інфографіка створена в межах швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України»

Джерело: [20].

Таким чином, у 2020 році порівно із 2019 роком обсяги продажу органічної продукції на внутрішньому ринку України збільшилися на 500 тонн, а порівняно із 2018 роком – на 5915 тонн. Вартісний вимір збільшення обсягів продажу органічної продукції на внутрішньому ринку України становив 1 млн дол. США у 2020 році порівняно із 2019 роком та 4 млн дол. США порівняно із 2018 роком.

Зовнішній ринок органічної продукції України також трохи похитнувся у 2020 році (рис. 2.31)

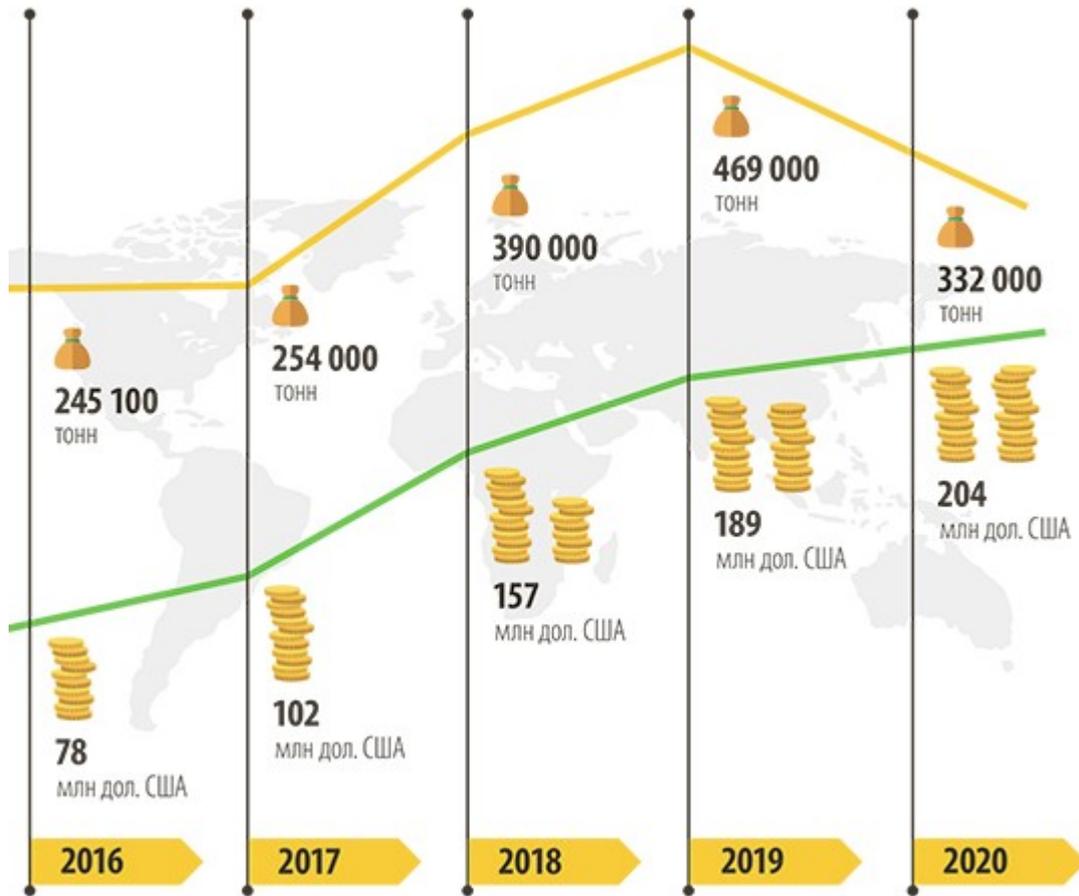

Рис. 2.31. Динаміка обсягів продажу органічної продукції на зовнішньому ринку України*

*За даними Міністерства економіки України, які були отримані від органів іноземної сертифікації, інфографіка створена в межах швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України»

Джерело: [20].

За період 2016-2019 роки вимальовувалася тенденція зростання обсягів продажу органічної продукції на зовнішньому ринку України. У 2020 році порівняно із 2019 роком відбулося зменшення обсягів на 137 тис. тонн. Проте вартісний вимір обсягів продажу органічної продукції на зовнішньому ринку України у 2020 році порівняно із попереднім роком збільшився на 15 млн дол. США.

Органічна карта України на кінець 2020 року (рис. 2.32) вже налічувала 549 операторів, що на 68 операторів органічної продукції менше ніж у попередньому році.

Рис. 2.32. Органічна карта України на кінець 2020 року

*За даними Міністерства економіки України, які були отримані від органів іноземної сертифікації, інфографіка створена в межах швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України»

Джерело: [20].

Таким чином, за характеристиками органічного виробництва (площа сільськогосподарських земель органічних і перехідного періоду) в Україні до ТОП-5 областей входять: Херсонська, Одеська, Запорізька, Черкаська та Тернопільська області. Найбільша кількість операторів органічного виробництва зареєстровано у Вінницькій області (53 оператори).

На внутрішньому ринку органічної продукції України найбільший вартісний вимір серед усіх продуктів харчування відповідає молочній продукції (табл. 2.4).

Таким чином, за даними Міністерства економіки України, за 2020 рік на внутрішньому ринку України реалізовано 7850 тонн продукції власного органічного виробництва на суму 709 млн грн, що становить 25,1 млн дол. США.

Таблиця 2.4

Внутрішній ринок органічної продукції України за 2020 рік

Назва органічної продукції	Обсяг, тонн	Вартісний вимір, млн грн
Молочна продукція	5085	420
Круп'яні і зернові вироби, борошно, насіння	1420	125
Овочі та фрукти	660	25
Яйця	220	25
Соки, напої, пасти	140	10
М'ясна продукція	115	0
Прянощі, спеції, цукор	85	20
Олія в асортименті	65	13
Морозиво	20	9
Інша продукція (хлібобулочні та макаронні вироби, яйця, кава, мед, шоколад, чай)	40	20

*За даними Міністерства економіки України, які були отримані від органів іноземної сертифікації, інфографіка створена в межах швейцарсько-української програми «Розвиток торгівлі з вищою доданою вартістю в органічному та молочному секторах України»

Джерело: [20].

Слід зазначити, що на внутрішньому ринку щороку реалізовується до 20% органічної продукції, а понад 80% іде на експорт. Із зростанням рівня поінформованості населення і товаровиробників стосовно необхідності і доцільності переходу на органічне виробництво та споживання, попит а таку продукцію буде тільки зростати. Тому, в Україні необхідно нарощувати обсяги органічного виробництва, підвищувати рівень культури споживання й здорового харчування, рівень свідомості населення стосовно руйнівних для довкілля видів діяльності, тобто рівень усвідомлення необхідності переходу до органічного способу господарювання та життя населення.

2.3. Економічний механізм стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції

Виробництво органічної харчової продукції отримало нові стимули за останні роки ведення господарської діяльності у зв'язку із новими світовими

тенденціями на ринку продовольства, змінами у стандартах здорового харчування і способу життя та глобальними орієнтирами сталого розвитку. Україна характеризується сприятливими умовами для масового поширення виробництва органічної агропродовольчої продукції. Такі умови підсилюються тим фактом, що за стагнаційний період АПК, який припав на кінець минулого століття, із загального обороту земель сільськогосподарського призначення вивільнилися площі, на яких тривалий період не використовувалися пестициди, синтетичні мінеральні добрива тощо. А при виробництві харчової продукції, особливо у селянських домогосподарствах та дрібних виробників, використання регуляторів росту, штучних харчових добавок, ГМО ще не встигло набути великих масштабів масовості. Крім того, покращилися умови залучення іноземних інвестицій та коштів міжнародних фондів, у контексті необхідності виконання Глобальних цілей сталого розвитку, зокрема цілей: «Подолання голоду, розвиток сільського господарства», «Міцне здоров'я і благополуччя», «Чиста вода та належні санітарні умови», «Промисловість, інновації та інфраструктура», «Відповідальне споживання та виробництво», «Пом'якшення наслідків зміни клімату», «Захист та відновлення екосистем суші», «Партнерство заради сталого розвитку».

Такі обставини утворили сприятливі перспективні умови для розвитку різних форм і методів органічного агропродовольчого виробництва, зокрема розвитку ґрунтозахисних технологій, гідропонного методу виробництва, технологій, що не шкодять людям, рослинам, тваринам, навколишньому середовищу. Органічне сільськогосподарське виробництво стає бути основним пріоритетом для малого та середнього аграрного бізнесу в Україні з переходом у зону ризикового землеробства, яка пов'язана із умовами невизначеності та сильним рівнем залежності від природних умов. А продовольчі ринки вже мають сформовану когорту споживачів, готових платити більше за органічну продукцію.

Можливо погодитися із думкою Івана Шувара, що «Не позбавлене певних ризиків будь-яке підприємництво, які залежать від того, наскільки вагомий вплив на кінцевий результат мають об'єктивні чинники. Зокрема, постійно супроводжує проблема у зоні ризикованого землеробства аграріїв: якого рівня врожаю очікувати та чи буде він взагалі? Своїм зусиллям попри це аграрії здатні зібрати вирощений врожай за різних примх погоди завдяки із використанням потужної техніки. У зоні ризикованого землеробства перебуває значна частина території України, зокрема Лісостепова і Степова зони, передгірні і гірські райони, де регулярно проявляються складні погодні умови. Достатньою кількістю якісних продуктів харчування наукова спільнота спрямовує свої знання і зусилля на зменшення ризиків хліборобів і розв'язання проблеми неврожайів та забезпечення усіх. Комплекс науково обґрунтованих заходів для цього застосовують у технологіях вирощування сільськогосподарських культур: контурно-ландшафтна організація території землекористувань для поліпшення загальної культури землеробства та досягнення позитивного балансу гумусу; застосування поживних речовин, спрямованих на підвищення ефективності і запобігання втратам; ефективне використання наявних ресурсів органічних добрив, а також меліорація земель; впровадження і дотримання науково обґрунтованих систем сівозмін, системи обробітку ґрунту та захисту рослин від хвороб, шкідників та бур'янів та ін.» [21].

Паралельно із дослідженням процесів виробництва органічної харчової продукції у системі ведення господарської діяльності, набувають популярності дослідження процесів формування та функціонування економічних механізмів стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції.

Сама категорія «економічний механізм» не має єдиного визначення. Найчастіше цю категорію пояснюють як певну багатоелементну сукупність форм, методів, інструментів, факторів впливу на процеси ведення господарської діяльності [22; 23].

Згідно думки Абалкіна Л.І., господарський механізм охоплює різні організаційні форми виробничих процесів, економічних важелів і стимулів тощо (рис. 2.33).

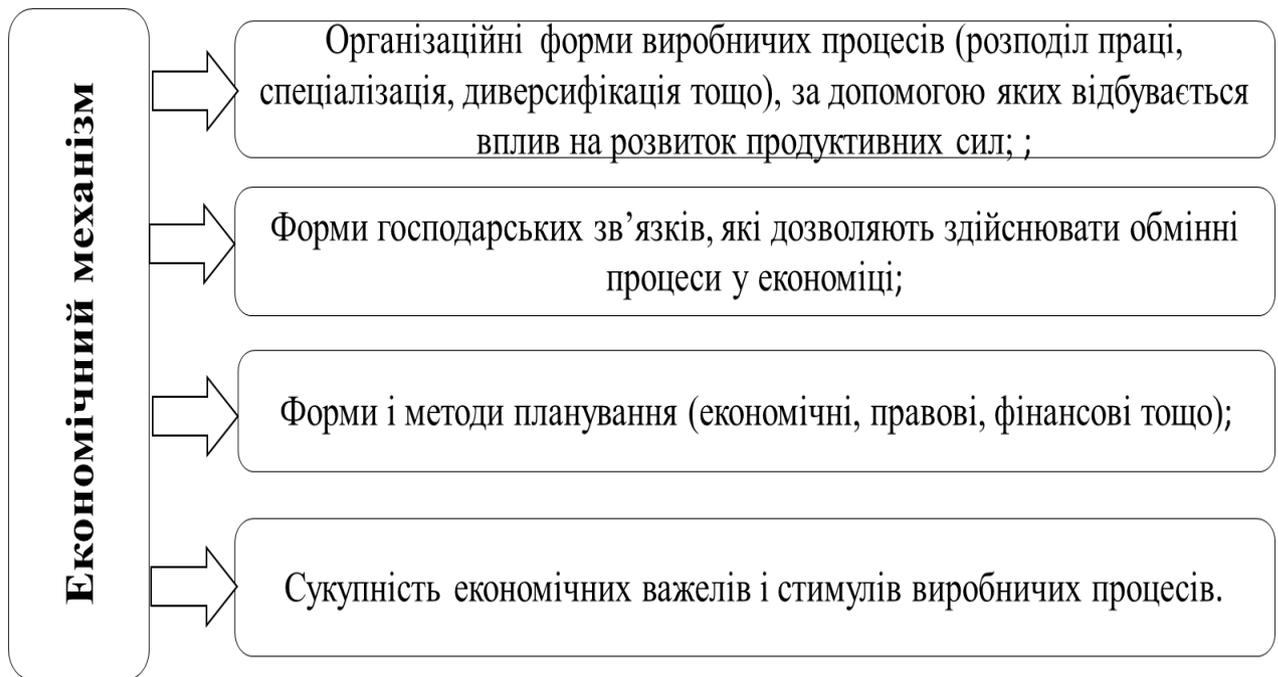

Рис. 2.33. Елементи економічного механізму

Джерело: узагальнено на підставі [24].

Використовуючи категорію «економічний механізм» у ринкових відносинах господарювання, її характеризують через саморегулюючу систему з компонентою державного впливу або регулювання [25]. Застосовуючи підходи із природничих наук, під економічним механізмом розуміють властивість саморуху, що викликаний дією або впливом певних явищ, які називають імпульсами [26].

Більшість дослідників, визначаючи категорію «економічний механізм», описують відповідні методи. Для економічного механізму стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції методи також мають велике значення. Сукупність методів стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції можливо структурувати на фіскальні, бюджетні, консультативно-інформаційні, майнові (рис. 2.34).

Рис. 2.34. Методи стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції (*сформовано автором*)

Наявність різних підходів до тлумачення категорії «економічний механізм» призводить до необхідності та можливості визначення складових економічного механізму стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції (рис. 2.35).

Під економічним механізмом стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції пропонуємо розуміти інтегральну систему взаємодії суб'єктів господарювання на ринку органічної харчової продукції разом із логістично-складським господарством та аграрним органічним ринком на основі нормативно-правового забезпечення та інституціональних утворень (кластерів, кооперативів, асоціацій), яка володіє певними методами (фіскальні, бюджетні, консультативно-інформаційні, майнові), використовує характерні інструменти («справедлива ціна», інвестиції, інновації, підвищення рівня поінформованості стосовно доцільності виробництва та споживання органічної продукції), дотримується встановлених принципів (відповідність потребам теперішнього і майбутнього поколінь,

збалансованість використання та відновлення природних ресурсів, компетентність, ефективність співпраці, відповідальність, надійність та об'єктивність) й відповідає цілям сталого розвитку.

Рис. 2.35. Економічний механізм стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції (сформовано автором)

Слід наголосити на тому, що для стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції важливим є створення відповідних інституціональних передумов для здійснення кластерної, кооперативної та асоціативної інтеграції товаровиробників харчової продукції. Дані інституціональні форми інтеграції передбачають об'єднання сил виробників органічної агропродовольчої продукції та органів влади і місцевого самоврядування, тобто об'єднання сил бізнесу, громади і влади у напрямку забезпечення продовольчої безпеки і сталого розвитку.

Основний підхід у формуванні економічного механізму стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції полягає у поєднанні інтересів суспільства (теперішнього і майбутнього поколінь), економіки та екології у

напрямку задоволення потреб у органічній харчовій продукції, а основний пріоритет полягає у безпечності агропродовольчої сфери.

Важливим моментом дослідження стратегічних векторів та механізмів стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції в Україні є можливість представлення прогностичних значень основних показників досліджуваного ринку, а саме: кількість органічних операторів, площа сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво, обсяги продажу органічної продукції на зовнішньому та внутрішньому ринках (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Динаміка основних характеристик ринку органічної харчової продукції в Україні

Показник	2016	2017	2018	2019	2020	Абсолютний приріст 2016-2020	Темп зростання 2016-2020
1	2	3	4	5	6	7	8
кількість органічних операторів, од	426	504	635	617	549	123	1,29
площа с/г земель, зайнятих під органічне виробництво, га	381173	289000	309100	467980	462225	81052	1,21
обсяг продажу органічної продукції на внутрішньому ринку, тонн	5890	5980	6700	7250	7850	1960	1,33
обсяг продажу органічної продукції на зовнішньому ринку, тонн	245100	254000	390000	469000	332000	86900	

Джерело: за даними [27].

Таким чином, за досліджуваний період 2016-2020 роки, в Україні кількість органічних операторів збільшилася на 123 оператори, зросла у 1,29 рази або на 29%. Слід зазначити, що максимальне значення даного показника було у 2019 році і становило 617 операторів органічного виробництва, а у 2020 році даний показник зменшився на 66 операторів. Таке зменшення пояснюється більш точним перерахунком та зменшенням на число так званих

«дикоросів» – оператори, що збирали урожай в занедбаних садах та на ділянках, що давно не оброблялися.

Середньорічний приріст кількості органічних операторів в Україні за 2016-2020 роки становить 30 одиниць, тобто, в середньому з кожним роком, кількість органічних операторів збільшується на 30 одиниць або на 6,5%.

В Україні за 2016-2020 роки площа сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво збільшилася на 81052 га, або зростання площі становить у 1,21 рази, що відповідає темпу приросту 21%. Слід зазначити, що максимальне значення даного показника теж було у 2019 році і становило 467980 га. Причинами зменшення даного показника теж є уточнення перерахунків.

Середньорічний приріст площі сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво в Україні за 2016-2020 роки становить 20263 га, тобто в середньому з кожним роком, площі сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво збільшуються на 20263 га або на 4,9%.

Обсяг продажу органічної продукції на внутрішньому ринку в Україні за 2016-2020 роки збільшився на 490 тонн або у 1,33 рази, або на 33%. Середньорічний приріст обсягу продажу органічної продукції на внутрішньому ринку становив 490 тонн, тобто в середньому з кожним роком він збільшується на 490 тонн або на 7,4%.

Обсяг продажу органічної продукції на зовнішньому ринку в Україні за 2016-2020 роки збільшився на 86900 тонн або у 1,35 рази, або на 35%. Середньорічний приріст обсягу продажу органічної продукції на зовнішньому ринку становив 490 тонн, тобто в середньому з кожним роком він збільшується на 21725 тонн або на 7,8%.

Для складання прогнозів скористаємося трендовими рівняннями. «Для аналізу тенденції на основі динамічних рядів і побудови прогнозу з врахуванням закономірностей, що склалися в "передісторії", широко застосовується залежність, яка має назву рівняння тренда: $y=f(t)+\xi_t$, де $f(t)$ –

детермінована не випадкова компонента процесу (явища), ξ_t – стохастична випадкова компонента процесу» [28].

В якості середовища для реалізації можливостей прогнозування найчастіше обирають табличний процесор Microsoft Excel, який дозволяє представляти трендові рівняння у вигляді функцій, що відображають саму тенденцію зміни. На підставі цих функцій можливо визначати прогнозні оцінки для досліджуваних показників, які є продовженням часових рядів або екстраполяцією рядів динаміки.

Закономірність зміни кількості органічних операторів в Україні можливо представити у вигляді логарифмічної функції (рис. 2.36).

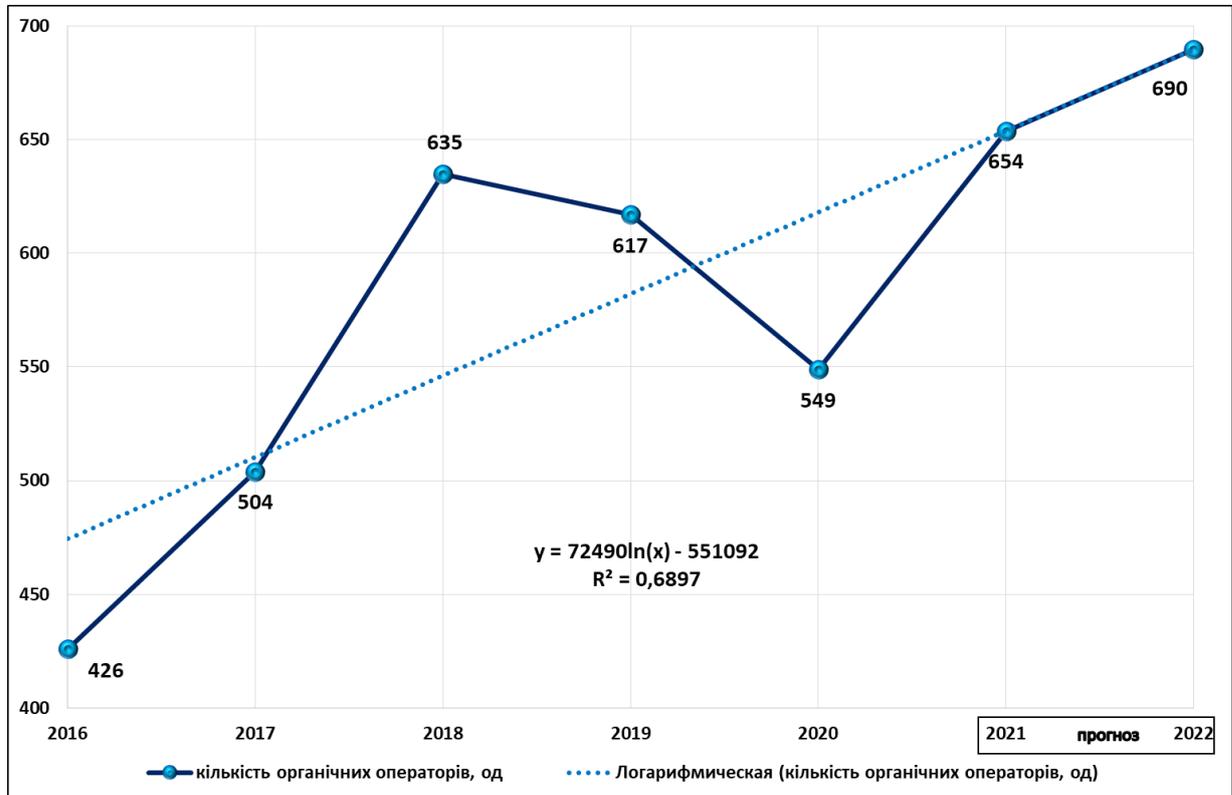

Рис. 2.36. Закономірність зміни кількості органічних операторів в Україні

Джерело: побудовано автором на підставі даних Міністерства економіки України [27].

Для вибору вигляду функціональної залежності, що відповідає закономірності досліджуваного показника, користуємося необхідною умовою, яка полягає у максимізації коефіцієнта детермінації R^2 , який відображає ступінь наближення функціональної залежності до емпіричної

кривої. Закономірність зміни кількості органічних операторів представлена із значенням коефіцієнта детермінації, який перевищує 0,3 ($R^2=0,6897$), що характеризує достатній рівень апроксимації (наближення).

Логарифмічна функція $y = 72490\ln(x) - 551092$ дає можливість розрахувати прогностні значення кількості органічних операторів в Україні на 2021 та 2022 рік. Таким чином, при збереженні попередніх умов зміни ринку органічної продукції в Україні, прогностна оцінка кількості операторів органічного ринку на 2022 рік становить 690 операторів.

Закономірність зміни площі сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво в Україні можливо представити у вигляді полінома другого порядку (рис. 2.37).

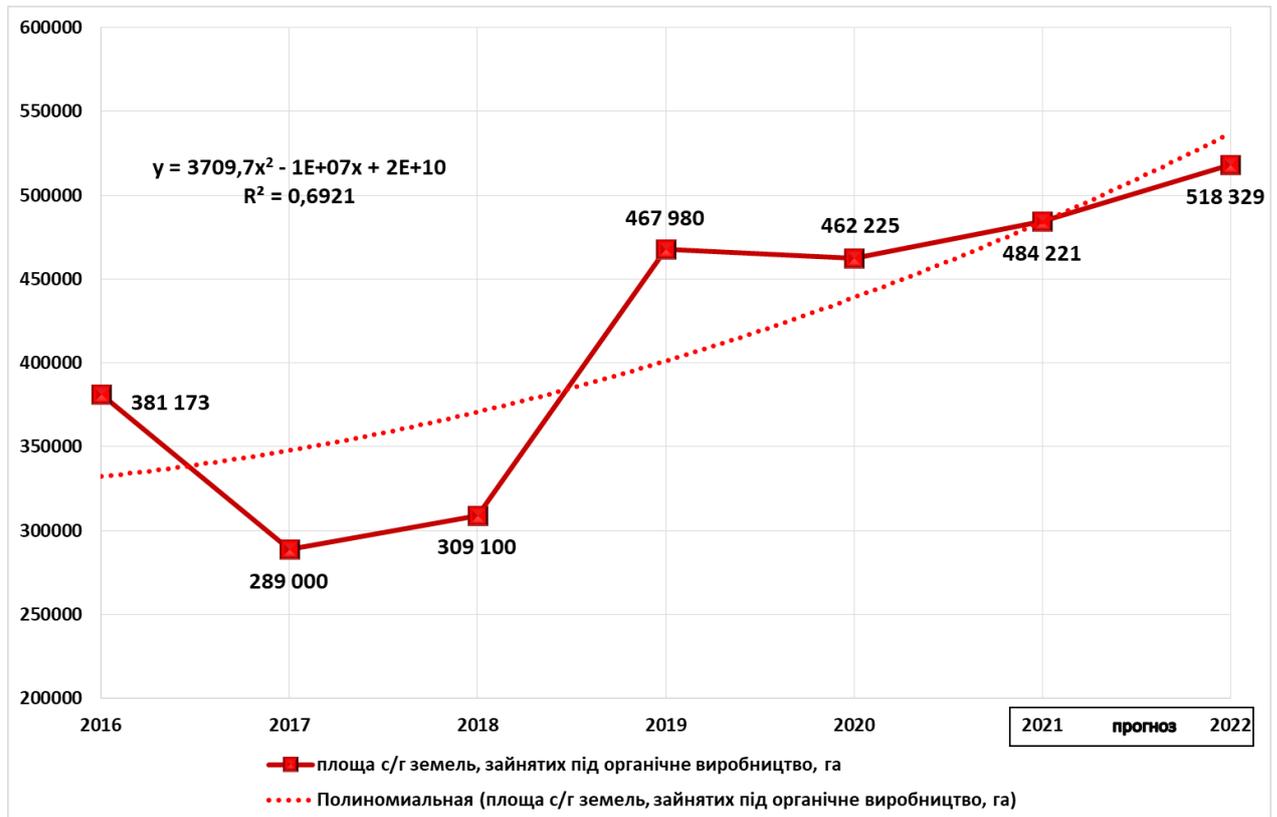

Рис. 2.37. Закономірність зміни площі сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво в Україні

Джерело: побудовано автором на підставі даних Міністерства економіки України [27].

Закономірність зміни площі сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво представлена із значенням коефіцієнта

детермінації, який перевищує 0,3 ($R^2=0,6921$), що характеризує достатній рівень апроксимації (наближення) емпіричної кривої до фактичних даних за 2016-2020 роки.

Поліноміальна функція $y = 3709,7x^2 - 1E+07x + 2E+10$ дає можливість розрахувати прогностні значення площі сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво в Україні на 2021 та 2022 рік. Таким чином, при збереженні попередніх умов зміни ринку органічної продукції в Україні, прогностна оцінка площі сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво на 2022 рік становить 518329 га.

В Україні можливо представити у вигляді полінома другого порядку Закономірність зміни обсягу продажу органічної продукції на внутрішньому ринку (рис. 2.38.).

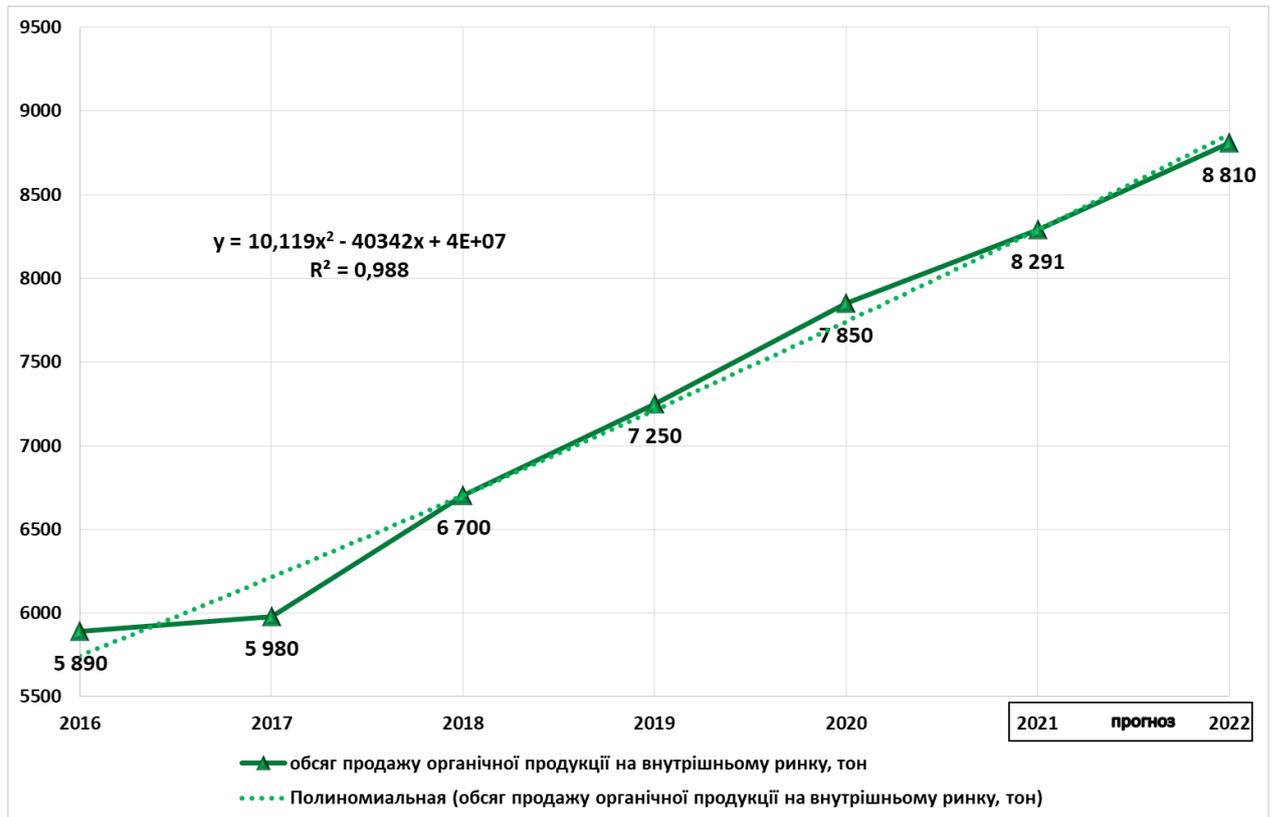

Рис. 2.38. Закономірність зміни обсягу продажу органічної продукції на внутрішньому ринку в Україні

Джерело: побудовано автором на підставі даних Міністерства економіки України [27].

На внутрішньому ринку представлена із значенням коефіцієнта детермінації закономірність зміни обсягу продажу органічної продукції, який наближається до 1 ($R^2=0,988$), що характеризує високий рівень апроксимації (наближення) емпіричної кривої до фактичних даних за 2016-2020 роки.

Поліноміальна функція $y = 10,119x^2 - 40342x + 4E+07$ дає можливість розрахувати прогностні значення обсягу продажу органічної продукції на внутрішньому ринку в Україні на 2021 та 2022 рік. Таким чином, при збереженні попередніх умов зміни ринку органічної продукції в Україні, прогностна оцінка обсягу продажу органічної продукції на внутрішньому ринку на 2022 рік становить 8810 тонн.

Закономірність зміни обсягу продажу органічної продукції на зовнішньому ринку в Україні можливо представити у вигляді полінома другого порядку (рис. 2.39).

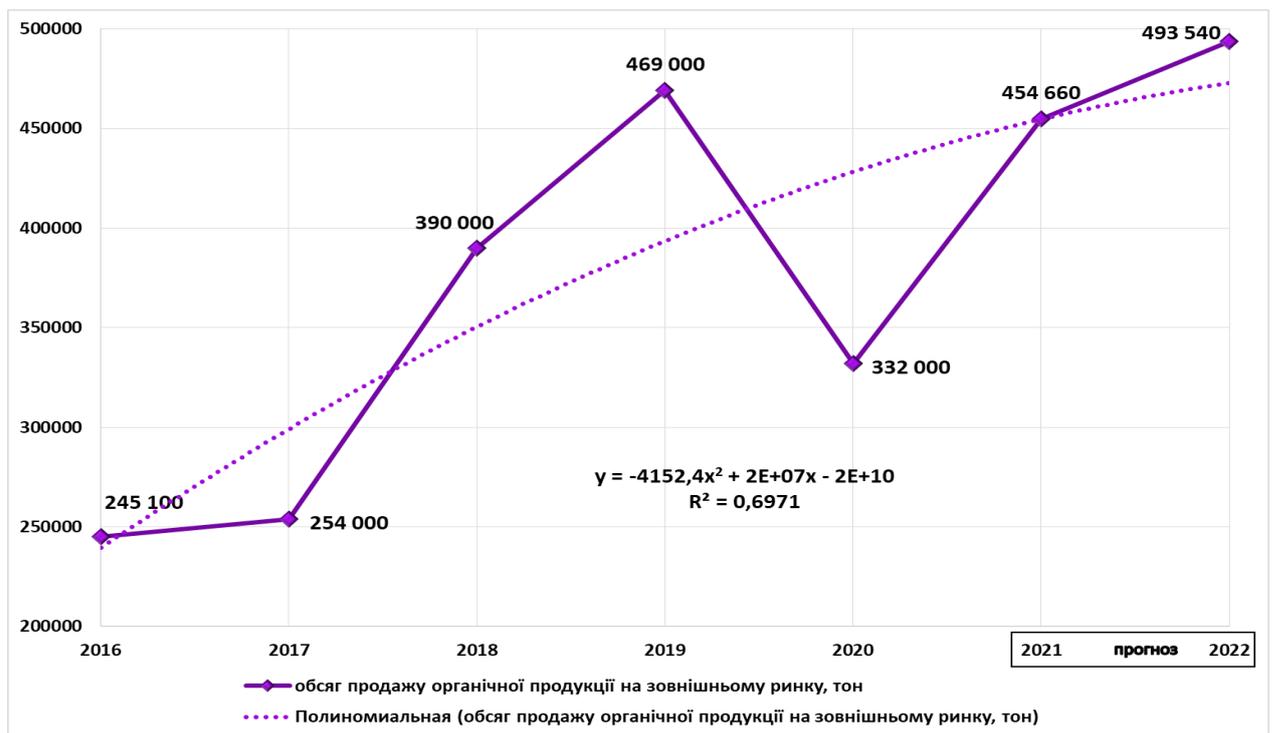

Рис. 2.39. Закономірність зміни обсягу продажу органічної продукції на зовнішньому ринку в Україні

Джерело: побудовано автором на підставі даних Міністерства економіки України [27].

Закономірність зміни обсягу продажу органічної продукції на зовнішньому ринку представлена із значенням коефіцієнта детермінації, який

перевищує 0,3 ($R^2=0,988$), що характеризує достатній рівень апроксимації (наближення) емпіричної кривої до фактичних даних за 2016-2020 роки.

Поліноміальна функція $y = -4152,4x^2 + 2E+07x - 2E+10$ дає можливість розрахувати прогностні значення обсягу продажу органічної продукції на зовнішньому ринку в Україні на 2021 та 2022 рік. Таким чином, при збереженні попередніх умов зміни ринку органічної продукції в Україні, прогнозна оцінка обсягу продажу органічної продукції на зовнішньому ринку на 2022 рік становить 493540 тонн.

З метою виявлення тісноти залежності між основними характеристиками ринку органічної продукції в Україні розраховано кореляційну таблицю (табл. 2.6).

Таблиця 2.6

Таблиця кореляційних залежностей для основних характеристик ринку органічної продукції в Україні

	<i>кількість органічних операторів, од</i>	<i>площа с/г земель, зайнятих під органічне виробництво, га</i>	<i>обсяг продажу органічної продукції на внутрішньому ринку, тонн</i>	<i>обсяг продажу органічної продукції на зовнішньому ринку, тонн</i>
кількість органічних операторів, од	1			
площа с/г земель, зайнятих під органічне виробництво, га	0,512923	1		
обсяг продажу органічної продукції на внутрішньому ринку, тонн	0,798981	0,861642	1	
обсяг продажу органічної продукції на зовнішньому ринку, тонн	0,936927	0,700476	0,814274	1

Джерело: побудовано автором на підставі даних Міністерства економіки України [27].

За результатами розрахунків, бачимо, що найвищий рівень кореляційної залежності між кількістю органічних операторів та обсягом продажу органічної продукції на зовнішньому ринку України. Таким чином, фактично, експорт органічної продукції, на сьогоднішній день виступає основним стимулюючим фактором для розвитку органічного ринку України і збільшення кількості товаровиробників органічної продукції. Така ситуація викликає занепокоєння стосовно рівня поінформованості товаровиробників і

споживачів в Україні про важливість, необхідність і доцільність переходу на органічний спосіб господарювання та життєдіяльності. Отже, перед урядом України, органами місцевої влади та самоврядування стоїть першочергове завдання популяризації органічного способу господарювання та життєдіяльності. Адже не зовнішній ринок має стимулювати наших громадян піклуватися про своє здоров'я та здоров'я майбутніх поколінь, а внутрішня свідомість та переконання. Фінансових виплат та непрямой фінансової підтримки органічного ринку буде не достатньо. Європейські орієнтири розвитку органічного виробництва та споживання повинні слугувати для України прикладом для втілення у повсякденне життя та стратегії розвитку на різному рівні.

Висновки до розділу 2

1. Проаналізовано сучасний стан розвитку ринків аграрної та продовольчої продукції. Встановлено, що ВВП України за 2020 рік становило 156 млрд дол. США, у структурі ВВП сектору АПК належить 17%, 5% населення України зайняті у аграрному секторі. Агропродовольча сфера займає ліву частку у експорті України, яку оцінюють у 45%. Україна володіє 41, 3 млн гектарів сільськогосподарських угідь, із яких 32,7 гектарів належить ріллі, а загальний відсоток розораності земель становить 54%. Проаналізовано рейтинги регіонів України за основними показниками агропродовольчої сфери.

2. Доведено, що агропродовольча сфера України відіграє важливе значення не тільки для забезпечення внутрішньої продовольчої безпеки, а і для продовольчої безпеки країн-партнерів по зовнішньоекономічній діяльності також. Топ рейтинг країн-партнерів по зовнішній торгівлі України очолює Китай, торговельний оборот з яким у 2020 році був на 3,55 млрд дол. США. Встановлено, що незважаючи на значний агропродовольчий потенціал, наша держава не може повністю забезпечити потреби

внутрішнього ринку у продуктах харчування, адже багато з них імпортується до України. В розрізі ринків аграрної та продовольчої продукції зовнішньоекономічна діяльність України не обмежується експортом та імпортом вищезгаданої продукції, а доповнюється засобами захисту рослин, мінеральними добривами, насінням та сільськогосподарською технікою.

3. Значний потенціал та інтеграція агропродовольчої сфери України у зовнішньоторговельну діяльність, доводять необхідність державної підтримки даної сфери в контексті забезпечення продовольчої безпеки на внутрішньому та глобальному ринках. Визначено основні вектори державної підтримки АПК, серед яких: вирощування нішевих культур, органічне виробництво, картоплярство тощо. Встановлено, що на підтримку органічного виробництва на 2021 рік було виділено тільки 50 млн грн, проте інші напрямки фінансування програм державної підтримки у сфері аграрної політики та продовольства також можливо поєднувати із фінансуванням органічного виробництва, що значно розширює потенційні можливості підтримки органічного виробництва в Україні.

4. Встановлено, що Україна переймає передові європейські стратегічні орієнтири з чітко визначеними пріоритетами та інструментами реалізації. Такий досвід втілює в собі Спільна аграрна політика ЄС (САП), як окремий імператив європейської економічної політики. САП (Common Agricultural Policy, CAP) чітко враховує тенденції змін навколишнього середовища та впливу людської діяльності на якість життя самого населення. Концептуально САП чітко визначає мету, яка полягає у забезпеченні продовольчої безпеки країн ЄС та три принципи (ринкова єдність, фінансова солідарність та пріоритетність країн-резидентів). Основні орієнтири САП, які побудовані на збалансованому поєднанні державних важелів управління, ринкових механізмів та цілей сталого розвитку, повинна втілювати і Україна, оскільки планує вступати до ЄС та тісно співпрацює з країнами ЄС у агропродовольчій сфері.

5. Проаналізовано нову стратегію ЄС спрямовану на розвиток органічного виробництва під назвою «Стратегія «Від ферми до виделки»». Встановлено, що стратегія ЄС «Від ферми до виделки» сфокусована на здоровому харчуванні європейців, зменшенні впливу на довкілля та збільшенні обсягів виробництва та споживання органічної продукції. Встановлено, що для країн-членів ЄС агропродовольчий сектор залишається у пріоритеті разом з орієнтирами на органічне виробництво, яке зазнає позитивних динамічних змін, адже приріст останнього да останні десять років перевищив 70%. До 2030 року у країнах ЄС заплановано досягти частки органічних земель на рівні 25%.

6. Встановлено, що для країн-членів ЄС агропродовольчий сектор залишається у пріоритеті разом з орієнтирами на органічне виробництво, яке зазнає позитивних динамічних змін, адже приріст останнього да останні десять років перевищив 70%. До 2030 року у країнах ЄС заплановано досягти частки органічних земель на рівні 25%. За підсумками 2019 року Україна займає друге місце у світовому рейтингу за розмірами імпорту органічної продукції до країн-членів ЄС. А згідно даних міжнародної інституції сертифікації «Органік Стандарт», за 2019 рік Україна експортувала до країн ЄС понад 70% всієї органічної продукції. Враховуючи євроінтеграційні процеси, ситуація на європейському органічному ринку безпосередньо торкаються і Україну. Важливими для наслідування є розроблені в рамках Європейського зеленого курсу заходи та механізми фінансування на шляху досягнення показника органічних сільськогосподарських земель на рівні 25%.

7. Доведено, що для популяризації сталої та кліматично відповідальної системи господарювання важливими інструментами виступають заходи стимулювання досліджень в напрямку розробки інноваційних технологій ведення органічного виробництва та підвищення рівня поінформованості виробників та споживачів стосовно важливості органічної продукції. У напрямку популяризації та поширення органічного

виробництва і споживання в Україні, важлива роль належить державі, зокрема, державним закупівлям, як прикладу переорієнтації на здоровий спосіб харчування та життя. Окрім того, важливою є державна підтримка органічних товаровиробників. Наприклад, запровадження державних механізмів стимулювання, зацікавлення та фінансової підтримки учасників агропродовольчого органічного ринку.

8. Досліджено, що за останні роки понад 80% вітчизняної органічної продукції іде на експорт. Експортується наша органічна продукція у першу чергу до тих країн де вже сформована культура і соціальна свідомість споживання органічної продукції, а внутрішній ринок ще не здатен забезпечити такий попит. Саме тому, в Україні необхідно не просто нарощувати обсяги органічного виробництва, а і підвищувати рівень культури споживання й здорового харчування, рівень свідомості населення стосовно руйнівних для довкілля видів діяльності, тобто рівень усвідомлення необхідності переходу до органічного способу господарювання.

9. Доведено, що Україна має величезний потенціал розвитку органічного способу господарювання за рахунок наявності величезних площ сільськогосподарських угідь, які потенційно можуть перейти у розряд органічних земель. За даними Міністерства аграрної політики та продовольства України, на даний час тільки 468 тис. га сільськогосподарських земель під органічним виробництвом, і це становить 1,1% їх загальної площі. Якщо врахувати, що за 2019 рік частка органічних земель зросла майже у двічі, то такі стратегічні завдання є реально виконуваними і підсилюють позиції України з точки зору імпортера органічної продукції для країн ЄС.

10. Визначено причини стримування розвитку органічного способу господарювання та ринку органічної харчової продукції в Україні, серед яких основне місце належить: недосконалості законодавства та відсутності мотивації у виробників. Виявлено певні позитивні зрушення на шляху подолання даних причинних факторів – це зміни до Закону України «Про

державну підтримку сільського господарства України», які конкретизують шляхи державної підтримки органічного сектору виробництва та зростання суми коштів державного бюджету на підтримку виробників органічної продукції, які склали 100 млн грн на 2021 рік. Крім того відбулося прийняття Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» та Постанови КМУ «Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції».

11. Проаналізовано тенденції зміни основних характеристик органічного ринку України: кількість органічних операторів, площа сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво, обсяги продажу органічної продукції на зовнішньому та внутрішньому ринках. На підставі побудованих трендових рівнянь, визначено прогностичні значення досліджуваних характеристик на 2022 рік. Визначено, що при збереженні попередніх умов змін на ринку органічної продукції в Україні, прогностична оцінка кількості операторів органічного ринку на 2022 рік становить 690 операторів, площі сільськогосподарських земель, зайнятих під органічне виробництво – 518329 га, обсягу продажу органічної продукції на внутрішньому ринку – 8810 тонн, обсягу продажу органічної продукції на зовнішньому ринку – 493540 тонн.

12. На підставі проведеного кореляційного аналізу основних характеристик ринку органічної продукції доведено, що експорт органічної продукції, на сьогоднішній день виступає основним стимулюючим фактором для розвитку органічного ринку України і збільшення кількості товаровиробників органічної продукції. Такий висновок у поєднанні із низьким рівнем поінформованості товаровиробників і споживачів стосовно важливості, необхідності і доцільності переходу на органічний спосіб господарювання та життєдіяльності, ставить першочергове завдання перед урядом України, органами місцевої влади та самоврядування стосовно популяризації органічного способу господарювання та життєдіяльності, адже

не зовнішній ринок має стимулювати наших громадян піклуватися про своє здоров'я та здоров'я майбутніх поколінь, а внутрішня свідомість та переконання.

13. Визначено, що під економічним механізмом стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції слід розуміти інтегральну систему взаємодії суб'єктів господарювання на ринку органічної харчової продукції разом із логістично-складським господарством та аграрним органічним ринком на основі нормативно-правового забезпечення та інституціональних утворень (кластерів, кооперативів, асоціацій), яка володіє певними методами (фіскальні, бюджетні, консультативно-інформаційні, майнові), використовує характерні інструменти («справедлива ціна», інвестиції, інновації, підвищення рівня поінформованості стосовно доцільності виробництва та споживання органічної продукції), дотримується встановлених принципів (відповідність потребам теперішнього і майбутнього поколінь, збалансованість використання та відновлення природних ресурсів, компетентність, ефективність співпраці, відповідальність, надійність та об'єктивність) й відповідає цілям сталого розвитку.

Список використаних джерел до розділу 2

1. Про основні принципи та вимоги до безпечності та якості харчових продуктів: Закон України від 23.12.1997 р. № 771/97-ВР. *Відомості Верховної Ради України*. 1998. № 19. Ст. 98. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/771/97-вр#Text> (дата звернення: 09.06.2021).

2. Food Standarts Agency. Міжнародне Агентство зі стандартизації продовольчої продукції. URL: <https://www.food.gov.uk/> (дата звернення: 09.06.2021).

3. По виробництву продукції сільського господарства. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL:

<https://minagro.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk/rejting-regioniv-za-pidsumkami-diyalnosti-apk/po-virobnictvu-produkciyi-silskogo-gospodarstva>

(дата звернення: 11.06.2021).

4. Спад інвестицій в АПК: причини, можливі наслідки та цифри. URL: <https://agrobusiness.com.ua/spad-investytsii-v-apk-prychyny-mozhlyvi-naslidky-ta-tsyfry> (дата звернення: 12.06.2021).

5. За обсягом освоєних капінвестицій. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk/rejting-regioniv-za-pidsumkami-diyalnosti-apk/za-obsyagom-osvoenyih-kapinvesticij> (дата звернення: 12.06.2021).

6. Моніторинг стану АПК. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <https://minagro.gov.ua/ua/investoram/monitoring-stanu-apk> (дата звернення: 18.06.2021).

7. Клименко І. В., Бугрій М. Г., Ус І. В. Спільна аграрна політика Європейського Союзу: можливості та виклики для України. Аналітична доповідь. Київ: НІСД, 2011. 19 с.

8. The history of the CAP. URL: http://ec.europa.eu/agriculture/cap-history/index_en.htm (Last accessed: 20.06.2021).

9. Нова стратегія ЄС «Від ферми до виделки» – нові можливості для органічних виробників України. URL: <https://organicinfo.ua/news/nova-stratehiia-yes-vid-fermy-do-vydelky-novi-mozhlyvosti-dlia-orhanichnykh-vyrobnivukiv-ukrainy/> (дата звернення: 23.06.2021).

10. Органічне виробництво в Європі. URL: <https://organicinfo.ua/infographics/orhanichne-vyrobnystvo-v-yevropi/> (дата звернення: 25.06.2021).

11. Європейський Союз обирає органічні продукти – звідки вони придуть? URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-economy/3205058-evropejskij-souz-obirae-organichni-produkti-zvidki-voni-priidut.html> (дата звернення: 28.06.2021).

12. Імпорт української органічної продукції в ЄС (2019 рік, країни). URL: <https://organicinfo.ua/infographics/import-ukrains-koi-orhanichnoi-produktsii-v-yes-2019-rik-krainy/> (дата звернення: 30.06.2021).
13. Про затвердження Національної економічної стратегії на період до 2030 року: постанова Каб. Міністрів України від 03.03.2021 р. №179. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 30.06.2021).
14. Концепція Державної цільової програми розвитку аграрного сектору економіки на період до 2022 року: розпорядженням Каб. Міністрів України від 30.12.2015 р. № 1437-р. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1437-2015-%D1%80?v=617d3c0773158#Text> (дата звернення: 03.07.2021).
15. Про державну підтримку сільського господарства України: Закон України від 05.11.2020 р. № 985-IX. Дата оновлення: 01.07.2021 р. № 1601-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1877-15#Text> (дата звернення: 03.07.2021).
16. Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції: Закон України від 06.06.2019 р. № 2740-VIII. Дата оновлення: від 14.07.2021 р. № 1649-IX. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2496-19#Text> (дата звернення: 03.07.2021).
17. Про затвердження Порядку сертифікації органічного виробництва та/або обігу органічної продукції: постанова Каб. Міністрів України від 21.10.2020 р. №1032. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1032-2020-%D0%BF#Text> (дата звернення: 03.07.2021).
18. Органік стандарт. URL: <https://organicstandard.ua/ua/aboutus> (дата звернення: 06.07.2021).
19. Сертифікація та маркування. Про порядок сертифікації органічного сільськогосподарського виробництва. Федерація органічного руху України. URL: <http://organic.com.ua/ru/sertifikacziya-ta-markirovka/> (дата звернення: 06.07.2021).

20. Органічне виробництво України за 2016-2020 рр. URL: <https://organicinfo.ua/infographics/organic-production-in-ukraine-2016-2020/> (дата звернення: 10.07.2021).

21. Україна переходить у зону ризикованого землеробства? URL: <http://agro-business.com.ua/agro/ahronomiia-sohodni/item/18236-ukraina-perekhodyt-u-zonu-ryzykovanoho-zemlerobstva.html> (дата звернення: 11.07.2021).

22. Амбросов В. Я., Маренич Т. Г. Наукові положення удосконалення економічного і господарського механізмів розвитку сільського господарства *Економіка АПК*. 2005. № 10. С. 14–18.

23. Полозова Т. В., Овсяченко Ю. В. Сутність організаційно-економічного механізму функціонування підприємств промисловості. *Вісник МСУ. Серія: Економічні науки*. 2005. №1-2. Т. VIII. С. 63–65.

24. Абалкин Л. И. Избранные труды: в 4-х т. Москва: Экономика. 2000. Т. 2: На пути к реформе: хозяйственный механизм развитого социалистического общества. Новый тип экономического мышления. Перестройка: пути и проблемы. 2000. 911 с.

25. Полянский А., Соловьев М. Систематизация механизмов государственного регулирования на рынках недвижимости. *Недвижимость и инвестиции. Правовое регулирование*. 2001. № 4(9). С. 14–18. URL: http://dpr.ru/journal/journal_7_4.htm (дата звернення: 19.07.2021).

26. Хозяйственный механизм рыночной экономики. URL: <http://geum.ru/book/docum157.htm> (дата звернення: 21.07.2021).

27. Офіційна сторінка Міністерства економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/?lang=uk-UA> (дата звернення: 23.07.2021).

28. Грабовецький Б. Є. Основи економічного прогнозування: навч. посіб. Вінниця: ВФ ТАНГ, 2000. 209 с.

РОЗДІЛ 3

УДОСКОНАЛЕННЯ СТРАТЕГІЧНОГО УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ФОРМУВАННЯ І РОЗВИТКУ РИНКУ ОРГАНІЧНОЇ ПРОДУКЦІЇ В УКРАЇНІ

3.1. Концептуально-стратегічні засади розвитку ринку органічної продукції в Україні

В сучасних умовах, що характеризуються посиленням пріоритетності збалансованого виробництва і споживання, переходом на шлях сталого розвитку та збереження екологічної цілісності екосистем, розвиток органічного виробництва є одним найбільш перспективних напрямків використання наявного земельного та природного потенціалу України.

Аналіз основних тенденцій у сфері виробництва органічної продукції показує, що попри все ще не досконалу політику у сфері «зеленої економіки», не сприятливі умови для розвитку підприємництва та відсутність дієвих механізмів підтримки сільськогосподарських виробників, розвиток органічного виробництва, зокрема органічного рослинництва демонструє позитивні тенденції. Так, протягом 2010-2019 років, площа оброблюваних сертифікованих земельних угідь зайнятих під органічним виробництвом збільшилася на 73% (19787 га), а загальна кількість сертифікованих органічних господарств – більш, ніж у три рази (з 121 господарства у 2009 році до 540 у 2019).

Оцінюючи внутрішній ринок органічної продукції можна зробити висновок також про певні тенденції до його зростання. Попри обмеженість економічної доступності органічної продукції для значної частини населення через суттєву різницю в ціні, обсяги споживання органічних продуктів збільшується. Зокрема, за даними Міністерства економіки України, у 2019 році на внутрішньому ринку реалізовано близько 7350 т. органічної продукції на загальну суму 575 млн. грн. Основними видами органічної продукції, яка

виробляється в Україні є молоко та молочна продукція, круп'яні і зернові вироби, борошно, насіння, овочі та фрукти, яйця, соки, напої, пасти, м'ясна продукція, прянощі та спеції, цукор, олія, морозиво та інша продукція, до якої входять хлібобулочні та макаронні вироби, олія, мед, шоколад, чай та кава) [1]. За оцінками спеціалістів Федерації органічного руху України, ємність внутрішнього ринку органічної продукції складає понад 40 млн. Євро., а загальний світовий ринок органічної продукції – понад 60 млрд. дол. Все це свідчить про те, що органічна продукція має суттєвий ринковий потенціал для її збуту як на внутрішньому так і зовнішньому ринку.

Водночас, статистичні дані свідчать про те, що спостерігається незначне скорочення питомої ваги сільськогосподарських угідь, що зайняті під органічне виробництво, а також обсягів внесення органічних добрив. За даними експертів [2], у 2016-2019 роках зменшення частки сільськогосподарських угідь під органічним виробництвом у загальній площі сільськогосподарських угідь України пов'язане, з одного боку, із зміною системи моніторингу даних в органічному секторі України, десертифікацією недобросовісних операторів як етап «очищення органічного сектору», що є позитивним і важливим наслідком запровадження моніторингу даних зі сторони України, а з іншого – із відсутністю дієвого національного законодавства у сфері органічного виробництва та обігу органічної продукції. Виробництво органічної продукції протягом усіх років, у тому числі і у 2020 році, здійснюється відповідно до стандартів, еквівалентних законодавству ЄС, США, Канади та інших країн.

Проведений у другому розділі аналіз показав, що попри наявні здобутки, потужний виробничий потенціал України у сфері розвитку органічної продукції, її виробництва, експорту та споживання використовується недостатньо. Розвиток даного сектору економіки АПК потребує системного стратегічного підходу, що враховує особливості вітчизняного земельного потенціалу щодо вирощування різного асортименту органічних культур та його поступового розширення, стимулювання

виробництва м'ясної, молочної та плодово-консервної продукції на основі органіки, розвитку внутрішнього ринку та опанування окремих сегментів світового.

Враховуючи наявний земельний, природний та трудовий потенціал в Україні розвиток виробництва та ринку органічної продукції виступає одним з пріоритетних цілей стратегічного розвитку АПК. Зокрема у прийнятій економічній стратегії України до 2030 року, розвитку органічного виробництва приділяється значна увага [3]. Роль органічного виробництва в економічній стратегії України до 2030 року наведено на рис.3.1.

Як бачимо, екологічно чиста продукція у стратегії позиціонується як одне з джерел формування конкурентних переваг України, зокрема вітчизняного АПК на Європейському та світовому ринку а також як важливий напрямок забезпечення продовольчої безпеки та збереження здоров'я громадян.

У стратегії визначено окремі заходи, що необхідно здійснити для розвитку органічного виробництва та окреслено основні заходи, серед яких:

- модернізація системи освіти, підготовки та перепідготовки працівників для ведення органічного виробництва;
- організація переробки органічної продукції та підвищення експорту продукції органічної переробки з більшою доданою вартістю;
- здійснення інноваційної діяльності та впровадження екологічно-безпечних засобів, методів та технологій вирощування і обробки органічної продукції;
- урахування Світових тенденцій розвитку ринку органіки, пошук власних сегментів, глобалізація діяльності, просування на ринки Азії та Північної Америки.

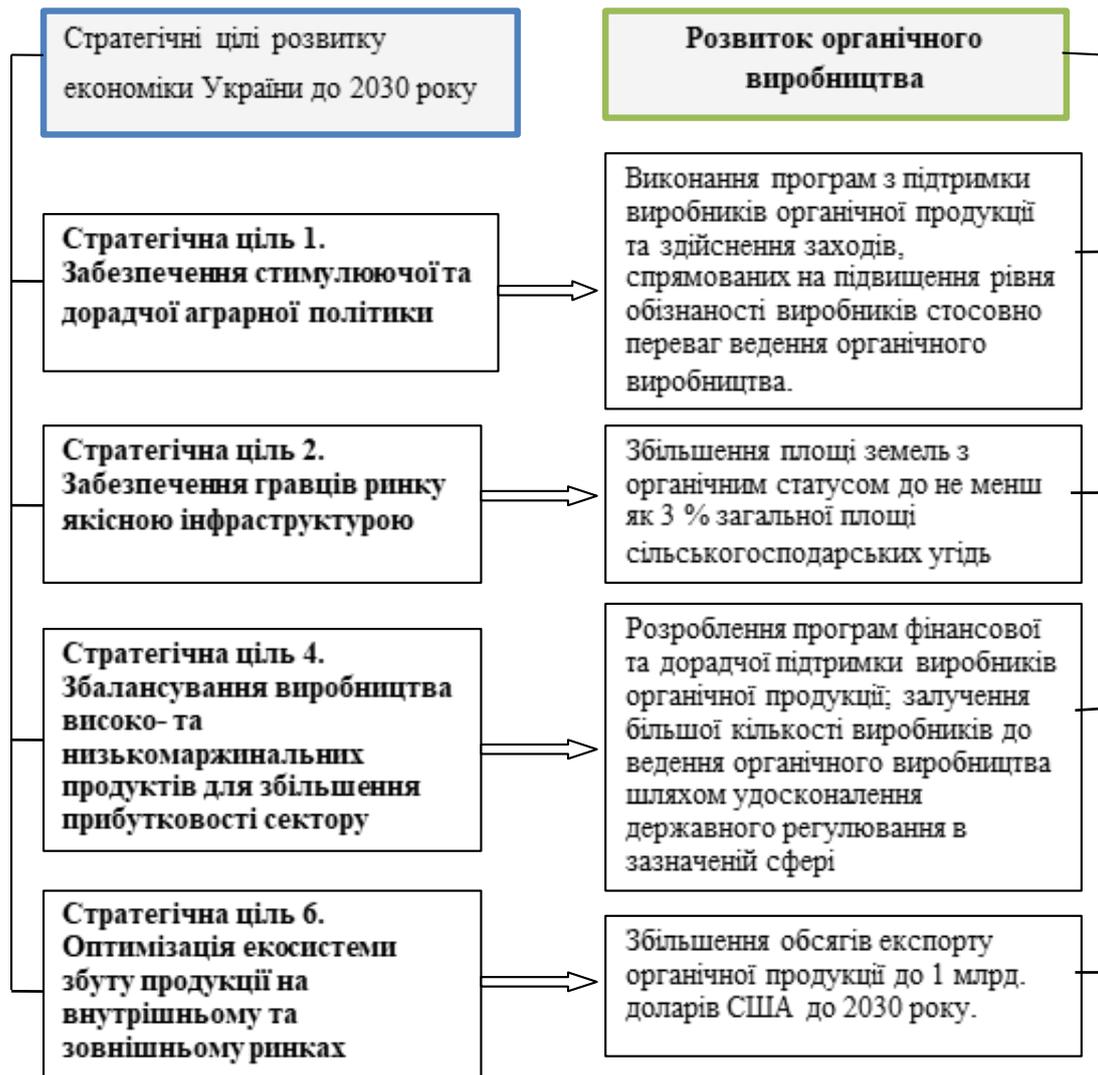

Рис.3.1. Роль органічного виробництва у Національній економічній стратегії на період до 2030 року

Джерело: [3].

Окремі завдання щодо розвитку органічного виробництва наведено у «Цілях Сталого розвитку», дотримання яких є однією з важливих передумов інтеграції України у Європейський економічний простір. Зокрема у рамках цілі 2 «Подолання голоду, розвиток сільського господарства», визначено: «Забезпечити створення стійких систем виробництва продуктів харчування, що сприяють збереженню екосистем і поступово покращують якість земель та ґрунтів, в першу чергу за рахунок використання інноваційних технологій».

До таких технологій зокрема належать технології органічного виробництва [2].

Варто зауважити, що попри потенціал та достатній рівень зацікавленості держави у підтримці виробництва органічної продукції, зважаючи на її невисоку частку у валовому випуску продукції АПК, в Україні відсутня комплексна стратегія розвитку органічного виробництва. На практиці діють частково програми підтримки розвитку органічного виробництва в окремих регіонах, розроблені нові умови сертифікації та стандартизації продукції органічного землеробства і рослинництва тощо. Тобто стратегічно, розвиток ринку органічного виробництва розвивається фрагментарно, у більшості випадків за рахунок ініціативи самих аграріїв та за їх власні ресурси.

Важливим кроком, щодо упорядкування ринку виробництва органічної продукції є прийняття у 2018 році Закону України «Про основні принципи та вимоги до органічного виробництва, обігу та маркування органічної продукції» № 2496-VIII. Закон набув чинності 02.08.2018 р. та введений в дію 02.08.2019 р. «Наразі Міністерство розвитку економіки, торгівлі і сільського господарства України спільно з місцевими зацікавленими сторонами та міжнародними партнерами розробляє відповідні підзаконні акти для подальшого впровадження Органічного Закону України. Для української органічної сертифікованої продукції був розроблений та зареєстрований як торговельна марка державний логотип для маркування органічної продукції. Логотип є власністю Міністерства. Станом на лютий 2020 р. ще немає жодного органічного продукту, маркованого цим логотипом. На полицях магазинів є органічні продукти, марковані органічним логотипом ЄС (євролисток) та деякими іншими логотипами міжнародних/приватних органічних стандартів» [4].

Водночас, як стверджують підприємці, впровадження нових умов сертифікації, нових контролюючих органів тощо – це додаткові витрати для фермерів, що демотивують особливо малий бізнес. Саме тому, впровадження

нових механізмів сертифікації потребує впровадження механізмів фінансової і інформаційної підтримки фермерів що реалізують проекти органічного виробництва, особливо у перехідний період.

Попри певні кроки, напрацювання та досягнення в Україні нема єдиного підходу та узгоджених стратегічних засад виробництва органічної продукції та розвитку відповідного ринку.

На нашу думку, розвитку аграрного виробництва в країні значно сприяла б розробка та затвердження державної стратегії розвитку органічного виробництва як інтегрованої складової розвитку агропромислового комплексу. Наявність державної стратегії дозволило б в одному документі інтегрувати наявний потенціал, проблеми та перспективні шляхи їх вирішення, запровадити дієві механізми регулювання ринку органічної продукції, та стимулюванню розвитку цілого сегменту економіки, що об'єднував би виробників органічних добрив і техніки для органічного виробництва, виробників сировини та підприємств з її переробки, операторів ринку, логістичних операторів та споживачів. Наявність стратегії також забезпечила би необхідну ясність для суспільства щодо правил та діяльності, пов'язаних з органічним сільським господарством, довіру до сектору та залучення додаткових інвестицій.

У Європейському союзі, для розвитку органічного виробництва у рамках Стратегії Сталого розвитку та «Зеленого курсу» сформовано стратегічний план дій до 2030 року. Європа наразі поставила амбітні стратегічні цілі у сфері зеленого виробництва, а саме: збільшення питомої ваги сільськогосподарських земель, задіяних у аграрному виробництві до 25%, значне зростання продуктивності органічного рослинництва і тваринництва умовах дотримання екологічних норм та суттєве збільшення органічних аквакультур. План дій розбито на три взаємопов'язані осі, які відображають структуру ланцюжка постачання продуктів харчування та мету сталого розвитку Зеленого курсу.

Вісь 1: стимулювання попиту та забезпечення довіри споживачів.

Вісь 2: стимулювати конверсії та зміцнення усього ланцюжка створення вартості.

Вісь 3: органічні продукти, що подають приклад: підвищення вкладу органічного землеробства забезпечення екологічної стійкості.

Три осі підтримуватимуться 23 діями, що продовжують деякі з успішних заходів 2014-2020 років, а також пропозицією низки нових дій та мобілізацією різних джерел фінансування [5].

На думку Стоволоса Н.Б., «Концептуально стратегія розвитку органічного виробництва АПК передбачає:

- реалізацію принципу сталого розвитку, заснованого на збалансуванні економічних і соціальних пріоритетів розвитку АПК;

- реалізацію системного підходу, що забезпечить максимальне використання синергетичних ефектів, які зумовлені наявністю поєднаних результатів, взаємовпливом цілей в реалізації окремих заходів стратегії;

- реалізацію економічного, інвестиційного потенціалу підприємств» [6].

Слід зазначити, що в науковій літературі напрацьовано багато матеріалів та наукових розробок, присвячених розвитку органічного еколого-орієнтованого виробництва. Разом з цим, на сьогодні відсутнє єдине бачення стратегії розвитку даного сектору в Україні.

На основі проведених досліджень щодо особливостей становлення і розвитку органічного виробництва, враховуючи загальні засади стратегічного управління та зарубіжний досвід запропоновано власне тлумачення стратегії розвитку органічного виробництва і споживання. Отже, під стратегією розвитку органічного виробництва запропоновано розуміти інтегровану стратегію досягнення цілей сталого розвитку агропромислового комплексу на основі державного сприяння формуванню, реалізації та відтворення повного циклу агропродовольчого виробництва органічної продукції із урахуванням власного природного, трудового, наукового та економічного потенціалу регіонів України а також затверджених екологічних стандартів, що відповідають основним нормам, прийнятим у країнах ЄС.

На рис. 3.2. наведено концептуальну модель стратегії розвитку органічного виробництва в Україні.

Рис. 3.2. Концептуальна модель стратегії розвитку органічного виробництва в Україні

Джерело: запропоновано автором

Наведена концептуальна модель передбачає, що стратегія розвитку органічного виробництва є інтегрованою складовою стратегії розвитку АПК (як одна із стратегічних альтернатив), національної економічної стратегії (є одним з шляхів забезпечення у тому числі економічної безпеки), стратегії ЗЕД (оскільки експорт та імпорт екологічної органічної продукції виступає важливою складовою позиціонування України на зовнішніх ринках, зокрема ринку продовольства ЄС) та в загальному сприяє досягненню цілей сталого розвитку.

Передбачається, що стратегія розвитку органічного виробництва повинна знайти відображення в стратегіях соціально-економічного розвитку регіонів України, зокрема окремих територій як альтернативний напрям забезпечення конкурентоспроможності, підвищення якості життя сільського населення, розвитку депресивних територій та одним з альтернативних шляхів забезпечення економічного розвитку. За наявності (цілеспрямованого розвитку) інноваційного базису та відповідного ресурсного і екологічного потенціалу, розвиток органічного підприємництва на окремих територіях може стати альтернативою SMART-спеціалізації.

Стратегія розвитку органічного ринку та органічного виробництва за своєю сутністю є орієнтована на реалізацію принципів сталого розвитку, зокрема:

1) Екологічна складова є базовою у концепції органічного виробництва а її дотримання жорстко регулюється визначеними екологічними критеріями і стандартами, що у загальному спрямовані на:

- відмову від використання хімічних речовин, засобів захисту рослин, кормів, біохімічних стимуляторів росту та ГМО на всіх етапах виробництва продукції та створення ланцюжка вартості;

- використання відновлюваних ресурсів, запобігання їх втрати та забруднення;

- найбільш оптимальне з точки зору збереження природних екосистем використання природного потенціалу;

- мінімізація впливу на навколишнє природне середовище.

2) Соціальна складова органічного виробництва спрямована насамперед на задоволення потреб людини у якісних, корисних для здоров'я продуктів харчування належного рівня якості. Додатковими перевагами у контексті соціальної складової є:

- створення додаткових робочих місць у сільській місцевості;

- збереження природного потенціалу та спадщини для наступних поколінь;

- створення безпечних умов праці;
- формування культури здорового способу життя.

3) Економічна складова передбачає запровадження ефективного менеджменту в сфері органічного бізнесу, впровадження технологій (у тому числі організаційно-управлінських), спрямованих на зниження собівартості органічної продукції та її доступності для населення, створення умов для розвитку експортного потенціалу, формування внутрішнього ринку органічної продукції.

Важливими складовими стратегії розвитку органічного виробництва є система взаємопов'язаних і підтримуючих стратегій, а саме: організаційна, виробнича, ринкова та інвестиційна. Наведені стратегії на макрорівні визначають загальні засади організації, ресурсного забезпечення, ринкового регулювання та інвестиційного забезпечення виробництва та формування виробничих і економічних відносин (правил гри) як між учасниками ринку так і іншими стейт холдерами.

Більш детально дані стратегії пропонується розробляти на рівні конкретних регіонів та фермерських господарств.

Організаційна стратегія передбачає визначення найбільш ефективних форм і методів господарювання у сфері виробництва і реалізації органічної продукції а також урегулювання відносин між операторами ринку, виробниками, регулюючими органами, населенням, місцевими органами влади тощо. Організаційна стратегія визначає насамперед організаційно-правовий статус, права, функції і обмеження діяльності суб'єктів органічного ринку як у внутрішньому так і міжнародному контексті.

Проведені дослідження показали, що запорукою підвищення продуктивності, операційної спроможності та конкурентоспроможності органічних виробництв є різні види інтеграції виробників та операторів усього ланцюжка створення вартості в органічному виробництві та розподілі, а саме: виробників агропродовольчої продукції, виробників готової продукції, постачальників (обладнання, корми, насіння, добрива) та

дистриб'юторів. Такий підхід дозволить суттєво скоротити витрати, скоротити логістичні ланцюги, оптимізувати структури управління учасників та забезпечити прозорість проходження всіх етапів продукції до конкретного споживача.

З огляду на особливості та необхідні умови для забезпечення органічного виробництва, єдиних вимог щодо екологічного становища земель, концентрації відповідних ресурсів ефективним варіантом організації органічних фермерських господарств, на думку значної кількості дослідників, є організація локальних багатогалузевих кластерів. Зокрема як стверджує Щеглюк С.Д., організація локальних кластерів надає ряд конкурентних переваг:

- «- швидкість створення кластерного утворення;
- орієнтація на новітні технології, високі технології та місцеві ресурси (традиції та цінності місцевої бізнес-спільноти);
- залучення креативно налаштованих людей, фахівців
- залучення інвестицій
- невеликі розміри та відносно низькі транзакційні витрати
- висока можливість саморозвитку території за рахунок активізації ендогенних чинників росту;
- висока зв'язність малих та середніх підприємств;
- формування потужних зовнішніх ефектів кластером як для інвесторів, так і для постачальників;
- гнучкість та мобільність, здатність до зміни спеціалізації;
- здатність до ревіталізації старопромислових регіонів та активізації розвитку депресивних територій [7].

Покращення операційної діяльності учасників продовольчого ланцюга, а також розбудова та модернізація виробничого, складського і переробного потенціалу галузі і логістичної інфраструктури дозволить розширити можливості українського аграрного бізнесу та підвищити його

конкурентоспроможність. Це також сприятиме розвитку диверсифікованих та інноваційних виробничих структур та залучить іноземні інвестиції.

Розвиток кластерних утворень в Україні наразі перебуває на етапі зародження. Позитивним є формування різного роду інформаційних платформ, що об'єднують учасників органічного ринку, дозволяють в інтерактивному режимі вирішувати найбільш наболілі питання, надавати консалтингові послуги. Прикладом таких платформ і кластерів, створених на громадських засадах за участю громадських організації та міжнародної підтримки є:

- ГС «Український Органічний Кластер» (Ukrainian Organic Cluster) – Всеукраїнське об'єднання, платформа для локального та глобального розвитку органічного бізнесу й середовища в якому він існує [8].

- Український органічний кластер. Місія спільноти – розвиток бізнесу кожного учасника та розширення горизонтів діяльності українських компаній в органічному секторі за рахунок ефективної взаємодії [9].

- «Органічна Україна Захід» – створений заради розвитку органічного землеробства в Рівненській області на території двох об'єднаних територіальних громади – Клеванської і Малоліубашанської.

Важливими національними організаціями в сфері органічного сільського господарства є Федерація органічного руху України, Спілка виробників органічних сертифікованих продуктів «Органічна Україна». Консультативні та громадські організації (такі як Ques, VIP Group, Sib-Agro, МБО «ІЦ «Зелене досьє», НУО «Екотерра» (м. Львів) та інші) надають допомогу малим та середнім виробникам органічних продуктів та підприємствам в Україні у поширенні інформації, а також у розробці нових органічних виробничих потужностей і ланцюгів поставок на національному та регіональному рівнях [10].

Продуктова стратегія є однією з ключових складових комплексної стратегії розвитку органічного ринку, оскільки визначає скільки і якої саме

продукції потрібно виробляти, щоб найбільш вигідно продати з огляду на потреби ринку, його кон'юнктуру а також наявний потенціал.

У контексті ринку органічної продукції продуктова стратегія повинна розроблятися з прив'язкою до конкретного регіону чи території, оскільки насамперед потрібно враховувати потенціал вирощування кожного виду культур.

За даними органу сертифікації «Органік стандарт», «асортимент органічної продукції на полицях магазинів на внутрішньому ринку є досить обмежений. Споживачі можуть придбати в магазинах такі категорії українських органічних продуктів: молочні та м'ясні продукти, крупи, яйця, борошно, макаронні вироби, рослинні олії, напої (фруктові/ овочеві/ ягідні соки, березові соки, трав'яні чаї), чорний та білий шоколад, мед, спеції, консервовані продукти (наприклад, ягідні пасти, сиропи, джеми), напівфабрикати, деякі овочі і фрукти, снеки (наприклад, кукурудзяні палички, енергетичні батончики) тощо. Станом на 2019 рік 60 переробних підприємств в Україні виробляють кінцеву фасовану органічну продукцію, що вже продається на внутрішньому ринку. Найбільшою проблемою для розвитку внутрішнього органічного ринку є низький рівень обізнаності про органічні продукти серед споживачів та низька купівельна спроможність» [11].

Достатньо обмеженим залишається також асортимент вирощуваних органічних культур. Зокрема, у структурі земель, зайнятих під вирощування органічних рослин (рис. 3.3.) 48% займають зернові, 16,2% – олійні і 4,6% – бобові. Інші культури вирощуються досить обмеженій кількості.

Погоджуємося з думкою Томашевської О.А., що потенціал Українських земель є достатньо великим для опанування нових органічних культур та більш широкого розповсюдження традиційних. Зокрема, на думку автора перспективною культурою у розвитку органічного землеробства є вирощування органічного цукрового буряку. Наразі в Україні органічний цукор виробляється з сертифікованої цукрової тростини, яку переважно

імпортують. В той же час цукровий буряк органічно майже вирощується. Як зазначає автор, «цукровий буряк є чудовим попередником у сівозміні для наступних культур, що суттєво підвищує їх урожайність (до 40%). Крім того позитивно впливає на стан ґрунтів (витісняє бур'яни) і екологію, оскільки ефективно використовують вологу» [13, с. 62-65].

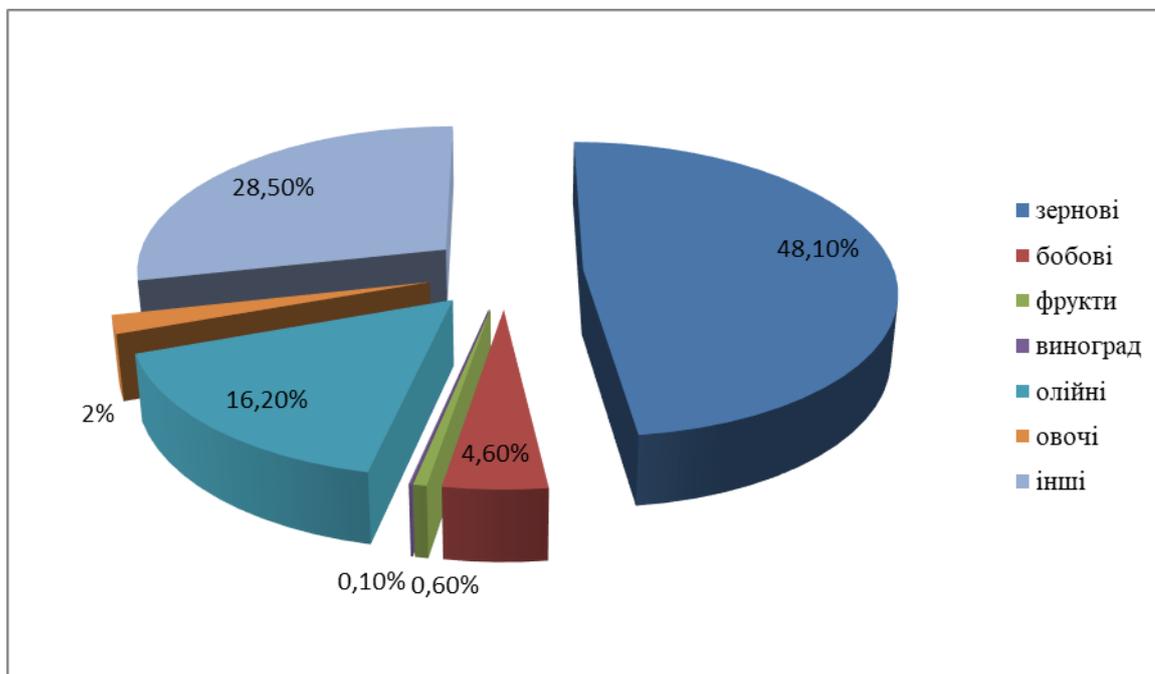

Рис.3.3. Структура органічних сільськогосподарських земель у розрізі основних культур у 2018 році

Джерело: [12].

Важливим напрямком розширення ринку органічної продукції є розвиток органічного тваринництва. Варто зауважити, що попри значний потенціал, дана галузь в Україні розвинена не достатньо. У галузі діють достатньо чіткі і однозначні стандарти, що стосуються розведення, харчування, утримування, лікування та інших операцій, пов'язаних з вирощуванням та виробництвом продукції органічного тваринництва. Основними особливостями, що перешкоджають розвитку органічного тваринництва в Україні є:

1) Прив'язка вирощування тварин до органічної рослинної бази. Тобто, кормова база для таких тварин, повинна бути сертифікована, як органічна. Крім того, виробник повинен мати у власному розпорядженні або укладені

договори оренди сільськогосподарських угідь, що відповідають нормам органічної сертифікації які достатні для виробництва кормів, що забезпечують не менш ніж 70% потреби для визначеного поголів'я худоби.

2) Достатньо тривалий перехід від традиційного до органічного виробництва терміном два-три роки, що вважаються перехідним періодом. Тільки після перехідного періоду та відповідної атестації, фермерське господарство може отримати право та відповідну ліцензію на ведення органічного тваринництва.

3) Технологія вирощування тварин на органічних засадах є більш витратною та менш продуктивною порівняно з виробництвом, в якому задіяні харчові добавки, підсилювачі росту, ГМО і інші речовини. Це впливає на собівартість кінцевої продукції, що є у середньому на 50% вище ніж в звичайних виробництвах.

Разом з цим, потенціал органічного тваринництва завдяки природнім ресурсам, родючості ґрунтів та збереженням традиціям в окремих регіонах є високим. Держава повинна стимулювати саме такий підхід до господарювання. Оскільки завдяки швидко зростаючому ринку, зокрема і світовому, органічне тваринництво може стати однією з конкурентних переваг України, сприятиме сталому розвитку територій та окремих ОТГ.

Погоджуємося з твердженням, що «максимальне використання резервів нарощення потенціалу органічного сільськогосподарського виробництва залежить від комплексності його ведення, тобто поєднання органічного землеробства та органічного тваринництва. Більше того, в разі комплексного розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, тобто розвитку як органічного землеробства, так і органічного тваринництва, досягається зменшення рівня розораності сільськогосподарських угідь, що в нинішніх умовах галузевих перегинів (гіпертрофований розвиток експортоорієнтованих видів рослинництва) має вирішальне значення для забезпечення екологічної стійкості біогеоценозів» [14].

Ринкова стратегія визначає основні засади ринкової поведінки суб'єктів господарювання, окреслює стратегічні зони господарювання а також набір маркетингових інструментів що застосовуватимуться на тому чи іншому цільовому ринках.

Не зважаючи на порівняно низький рівень споживання органічної продукції в Україні, що за підрахунками спеціалістів становить у середньому 3 Євро на місяць на душу населення й майже у 30 разів нижче за середнє споживання у розрахунку на одного громадянина ЄС, а також порівняно обмежений асортимент продукції на полицях вітчизняних торгових мереж, приріст попиту на досліджуваному ринку демонструє позитивні тенденції (рис. 3.4.)

Рис. 3.4. Динаміка внутрішнього ринку органічної продукції в Україні
Джерело: [15].

Як показують статистичні дані, за період з 2010 по 2019 рік обсяги внутрішнього органічного ринку збільшилися на 33,6 млн. євро. Щорічний приріст обсягів споживання органічної продукції у 2017-2019 роках трохи зменшився, що свідчить про певну стабілізацію цільових сегментів й про те,

подальший розвиток потребує удосконалення діючої збутової політики, розширення соціальної та географічної сегментації внутрішнього ринку, використання цілеспрямованої інформаційної пропаганди, оптимізації цінової політики.

Як показують статистичні опитування, основними перешкодами розвитку внутрішнього органічного ринку в Україні є низька купівельна спроможність населення, все ще низький рівень довіри споживачів до вітчизняних виробників та органів сертифікації, відсутність активної інформаційно-рекламної політики.

Зниження ціни на органічну продукцію (націнка на яку у середньому на 30-40% є вищою порівняно з продукцією традиційного виробництва) потребує удосконалення насамперед технології та розширення виробництва, що дозволить забезпечити ефект масштабу, державного стимулювання розвитку галузі з виробництва органічних добрив і засобів захисту рослин, удосконалення маркетингового інструментарію.

Як показує міжнародний досвід та підкреслюють вітчизняні експерти, значний поштовх для розвитку внутрішнього ринку органічної продукції надало б розроблення державних і регіональних програм, спрямованих на збільшення доступності органічної продукції для широких верст населення, зокрема з використання інструментів державних закупівель. У цьому контексті актуальною є пропозиція Зайчука Т.О., що «з метою розвитку органічного виробництва, яке, беззаперечно, є дуже вигідним для країни в цілому, а також з метою задоволення потреб у здоровому харчуванні найважливішої частини населення – дітей, доцільною є організація харчування екологічно чистими продуктами харчування в лікарнях, школах, інших оздоровчих та навчальних закладах. Освоєння даного сегменту дозволить не тільки значно розширити межі та ємність вітчизняного ринку екологічно чистих продуктів харчування та отримати супутні суспільні блага від органічного землеробства, а й сформувати принципово нову маркетингову парадигму органічної галузі в країні: виробництво екологічно

чистих продуктів харчування задовольнятиме потребу в здоровій їжі суспільства в цілому, а не виключно платоспроможних верств населення. Стратегія розширення меж базового ринку споживачів екологічно чистих продуктів харчування шляхом включення в цільовий ринок сегменту державних навчальних та оздоровчих закладів [16].

Основним ринком збуту для виробників органічної продукції в Україні є ринок ЄС та ринки інших країн світу. Зокрема, за результатами дослідження органічного ринку експорт органічної продукції з України в 2020 році становив 204 мільйонів доларів США. У вартісному виразі експорт зріс на 7,9%, хоча обсяг експорту зменшився на 30% і становив 332 тисячі тонн, порівняно із 469 тис. тонн в 2019 році. Розширилась географія експорту української органіки та дещо змінились ключові країни-імпортери. Нідерланди, як і раніше, посідають перше місце за обсягами імпорту. На другому місці за обсягами та на першому місці за вартістю США. На третьому місці серед найбільших імпортерів – Німеччина. Швейцарія, яка посідала в 2019 році третє місце, опустилась аж на десяту сходинку.

Розширюється експорт в азійські країни, зокрема, Китай, В'єтнам, Індію та Японію, а також здійснено перші поставки органічної продукції до Корейської Республіки та М'янми [17].

За умови розвитку виробничого потенціалу, створення міцної інституційної бази, активізації інвестиційно-інноваційної діяльності та подальшої лібералізації ринку землі, експортний потенціал органічного землеробства та продукції органічного виробництва із високою доданою вартістю є надзвичайно високим. Передумовами до цього є тенденції до зростання попиту на органічну продукції у країнах з високим рівнем доходів на душу населення а також розгортання руху за «озелення світу» і підтримки здорового способу життя.

З огляду на специфічні особливості зовнішнього і внутрішнього ринку, ринкова стратегія розвитку органічної продукції, на нашу думку, повинна

розвиватися за двома напрямками й передбачати окремий набір маркетингових інструментів (рис.3.5.).

Рис.3.5. Складові ринкової стратегії розвитку органічного ринку

Спільним для реалізація ринкової стратегії як для внутрішнього так і зовнішнього ринку є спрямування зусиль на удосконалення таких аспектів:

1) Формування іміджу вітчизняних виробників як виробників, що гарантують високу якість та відповідність смакових, поживних, енергетичних та інших властивостей відповідно до очікувань споживачів;

2) Розширення асортименту продукції відповідно до результатів маркетингових досліджень цільових ринків, впровадження стратегій диференціації та фокусування відповідно до виробничого потенціалу;

3) Дотримання стандартів та відповідного концепту екологічності на всіх етапах створення ланцюжка вартості: вирощування сировини, переробки, пакування, логістики та безпосередньої реалізації. З цією метою важливим інструментом є горизонтальна та вертикальна інтеграція всіх учасників ринку органіки, формування єдиної екологічної політики та спільної організаційної культури;

4) Удосконалення цінової політики з урахуванням особливостей органічної продукції: впровадження цінових знижок відповідно до термінів придатності, безкоштовний інформаційний супровід товарів, бонусна система тощо;

5) Міжнародна кооперація у сфері виробництва і розподілу органічних продуктів, що розширить можливості доступу до інформації, технологій і ринків;

6) Активізація інструментів електронної торгівлі, просування та реклами.

Інвестиційна стратегія на рівні галузі в загальному передбачає визначення довгострокових інвестиційних цілей, пріоритетів, розробку заходів щодо покращення інвестиційної привабливості пріоритетних напрямків та видів діяльності, оцінку потенційних джерел та оптимізацію механізмів залучення інвестиційних ресурсів.

За підрахунками спеціалістів комерційної служби посольства США [18] в Україні, середня окупність інвестицій у розвиток органічного землеробства в Україні становить від 200 до 300%, що характеризує цей вид економічної діяльності як один з найбільш привабливих для іноземних інвесторів. Вітчизняні аграрії вже успішно співпрацюють з іноземними інвесторами, зокрема з Німеччини, Швейцарії та Нідерландів.

Нажаль, статистичні дані щодо інвестицій у розвиток органічного виробництва не систематизуються органами вітчизняної статистики, що ускладнює оцінку їх динаміки. Як зазначають експерти офісу ефективного регулювання, «державна система статистики «не бачить» сегмент органічного сільського господарства, та створює проблему конфліктів різних даних стосовно інформації про органічний ринок. Тому держава не завжди володіє достовірною інформацією, для прийняття управлінських рішень з метою подальшого розвитку органічного ринку. А це є важливим аспектом для збору та аналізу інформації, щодо ринку органічної продукції. Мова йде про додавання органічної продукції та органічного способу ведення господарської діяльності до відповідних КВЕДів, СКП та УКТ ЗЕД. Простежуваність виробництва та обігу є також важливою адже дає можливість поррахувати загальний об'єм виробленої/імпортованої/експортованої/реалізованої органічної продукції на ринку в цілому, та у разі виникнення суперечних ситуацій. Крім того, збір інформації забезпечує можливість відслідкувати обіг органічної продукції між операторами» [19].

Таким чином, розвиток інвестиційного ринку у сфері сільського господарства серед іншого потребує удосконалення статистичного обліку, зокрема, органічного виробництва і самої продукції, інноваційної діяльності в сільському господарстві, створення сучасного земельного кадастру та удосконалення геоінформаційних систем.

Пропоновані концептуальні засади розвитку органічного виробництва і ринку доцільно розглядати на декількох рівнях: національному, регіональному та мікрорівні. При цьому, пропонований набір стратегій є актуальний для кожного рівня і деталізується зверху до низу шляхом вибору на кожному рівні найбільш оптимального поєднання альтернатив відповідно до прогнозних ринкових тенденції та виробничого потенціалу підприємства, території чи регіону.

3.2. Напрямки удосконалення стратегії розвитку органічного виробництва із врахуванням потенціалу регіонів України

Стратегія розвитку органічного виробництва повинна знайти відображення в стратегіях соціально-економічного розвитку регіонів України, зокрема окремих територій як альтернативний напрям забезпечення конкурентоспроможності, підвищення якості життя сільського населення, розвитку депресивних територій та один з альтернативних шляхів економічного зростання.

Не зважаючи на порівняно низьку продуктивність та високі затрати на виготовлення органічної продукції порівняно з продукцією у виробництві якої застосовуються пестициди, ГМО та інші речовини небіологічного походження, розвиток органічного виробництва несе значні економічні довгострокові вигоди для країни та регіонів. За версією ЮНЕП, до таких вигод можна віднести:

- прямі економічні вигоди для фермерів, торговельників і виробників від самої продукції (наприклад, підвищені ціни та/або знижені витрати);
- економічні вигоди для суспільства – зайнятість (у всьому ланцюжку створення вартості);
- економічні вигоди для суспільства – збільшення експорту (наприклад, органічних продуктів, та/або зменшення імпорту, наприклад, енергії і агрохімікатів);
- прямі економічні вигоди для виробників від продажу суспільних благ і послуг (наприклад, збереження біорізноманіття та догляд за ландшафтами, або механізми ціноутворення на викиди вуглецю в атмосферу, орієнтовані на уловлювання);
- довгострокові вигоди від нарощування природного капіталу, особливо – від покращення ґрунтів;
- зниження витрат для суспільства (наприклад, на очищення води і медичну допомогу);

- збільшення соціального капіталу (наприклад, співпраця між фермерами, гордість робити щось цінне, підвищення довіри в ланцюжку створення вартості, а також глибше взаєморозуміння між споживачами і виробниками) [10].

Зважаючи на значний потенціал розвитку органічного виробництва та розширення ринку органічної продукції в Україні започатковано певні механізми стимулювання даного напрямку сільського господарства. Зокрема, за даними Міністерства аграрної політики та продовольства, у 2021 році на державну підтримку виробників органічної сільськогосподарської продукції урядом виділено 50 млн.грн., які будуть спрямовані наступним чином:

1) бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь (1 гектар) – у розмірі 5 тис. грн, але не більше 100 тис. грн. на одного оператора (загальна сума 30 млн.грн.);

2) бюджетна дотація за утримання великої рогатої худоби, ідентифікованої та зареєстрованої відповідно до законодавства станом на 01 серпня поточного року – у розмірі 5 тис. грн. на 1 голову ВРХ (загальна сума 15 млн.грн.);

3) часткове відшкодування вартості витрат на проведення сертифікації продукції органічного виробництва – у розмірі 30% (без урахування податку на додану вартість), але не більше 20 тис. грн на одного суб'єкта господарювання (загальна сума 5 млн.грн.) [12].

У регіональному контексті роль органічного виробництва у стратегічному розвитку АПК визнана однією з пріоритетних лише у ряді областей, серед яких: Полтавська, Рівненська, Чернігівська, Львівська та Житомирська. У вказаних регіонах затверджено регіональні програми підтримки сільськогосподарських виробників органічної продукції та визначено перелік інструментів такої підтримки, що наведено у таблиці 3.1.

Таблиця 3.1

Регіональні програми підтримки та розвитку органічного сільськогосподарського виробництва

Регіон	Назва та строк дії програми	Умови програми
Полтавська область	Програма розвитку та підтримки аграрного комплексу Полтавщини за пріоритетними напрямками на період до 2027 року	Програмою передбачено: – компенсація в розмірі 50% понесених витрат у зв'язку із проведенням та підтвердженням відповідності виробництва органічної продукції (сировини) та отриманням сертифіката відповідності у рослинництві, тваринництві та переробці сільськогосподарської продукції, незалежно від видів сільськогосподарської діяльності та видів продуктів переробки у перехідний період, а після нього лише суб'єктам господарювання, які мають чистий дохід (виручку) від реалізації продукції (товарів, робіт, послуг) за останній рік до 10,0 млн. грн., у власності та/або користуванні яких перебуває до 300 га земель сільськогосподарського призначення, але не більше 100,0 тис. грн. на одного суб'єкта господарювання; – компенсація до 50% понесених витрат за придбання дозволених для використання засобів захисту рослин та добрив для всіх виробників органічної продукції, але не більше ніж в розрахунку на 100 га сільськогосподарських угідь; – компенсація в розмірі 40% вартості поставленої органічної продукції дитячим дошкільним, шкільним, медичним та соціальним закладам області на умовах тендерної закупівлі.
Львівська область	Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021-2025 рр.	Передбачається бюджетна субсидія на одиницю оброблюваних угідь органічного землеробства. На 2021 рік заплановано фінансову підтримку для виробників органічної продукції Львівщини в розмірі 500 тис. грн.
Рівненська область	Комплексна програма розвитку агропромислового комплексу Рівненської області на 2018–2022 р.	Відшкодування коштів на сертифікацію органічним виробникам, але не більше 30 тис. грн.
Житомирська область	Програма розвитку агропромислового комплексу Житомирської області на 2016–2020 роки	Передбачає фінансову підтримку органічного виробника у вигляді часткового відшкодування вартості витрат на сертифікацію відповідності виробництва органічної продукції та часткового відшкодування вартості органічного насінневого матеріалу. Основною метою є збільшення кількості органічних виробників.
Чернігівська область	Програма фінансової підтримки органічного виробництва в Чернігівській області на 2015–2020 рр.	Програма передбачала відшкодування коштів понесених органічними виробниками на сертифікацію органічного виробництва у розмірі 100 %, незалежно від виду діяльності.

Джерело: сформовано автором за даними [20; 21; 22; 23].

У Львівській та Полтавській областях наведені програми є продовженням програм стимулювання розвитку органічного виробництва,

що показали сою ефективність у попередні роки. Зокрема, в наведених областях протягом останніх трьох років спостерігається приріст площі орних земель, зайнятих під органічним виробництвом а також зростання кількості суб'єктів господарювання в органічному виробництві і бізнесі. В Чернігівській, Житомирській та Рівненській областях програми підтримки розвитку органічного виробництва розроблено на 2022-2027 роки, проте вони знаходяться на стадії узгодження.

Особливої актуальності набуває формування та реалізація стратегії розвитку органічного виробництва в умовах децентралізації для ОТГ в яких переважає сільське населення. Стимулювання розвитку органічного виробництва, створення відповідних кластерів, кооперативів та інших інтеграційних утворень сприятиме консолідації населення, розвитку людського потенціалу, зміцнення економічного базису та інфраструктури а також розвитку суміжних видів економічної діяльності: зеленого туризму, зеленої енергетики тощо.

У цьому контексті погоджуємося з думкою Голян В. А., Заставного Ю. Б. та Миклуш Т. С., що «створення об'єднаних територіальних громад на основі міських та сільських населених пунктів формує додатковий попит на органічну сільськогосподарську продукцію і дає можливість місцевому самоврядуванню координувати діяльність суб'єктів органічного сільськогосподарського виробництва через передачу у користування сільськогосподарських земель та надання різного роду фінансових преференцій за рахунок коштів місцевих бюджетів. Тобто децентралізація створила додаткові можливості для прискореного розвитку органічного сільськогосподарського виробництва, що за умови формування відповідного інституціонального та фінансового забезпечення надасть нових імпульсів соціально-економічному піднесенню об'єднаних територіальних громад [14].

Аналізуючи рівень розвитку органічного виробництва у регіонах України слід відзначити значну територіальну диференціацію як у розрізі кількості фермерів, які реалізують проекти органічного землеробства, так і в

розрізі площі сертифікованих органічних сільськогосподарських угідь а також земель перехідного періоду (див. табл. 3.2).

Таблиця 3.2

Показники розвитку органічного землеробства у розрізі регіонів України

СТАНОМ на кінець 2019 року

Регіони	Кількість сертифікованих операторів органічного землеробства	Площа сільськогосподарських земель з органічним статусом, га	Площа сільськогосподарських земель перехідного періоду, га	Питома вага органічних земель у фонді земель сільськогосподарського призначення, %
Вінницька	64	2513	1046	0,18
Волинська	19	4424	140	0,44
Дніпропетровська	22	15997	3114	0,76
Донецька	1	69	0	0,00
Житомирська	34	33141	4482	2,50
Закарпатська	18	1080	86	0,26
Запорізька	18	16340	24093	1,81
Івано-Франківська	11	495	81	0,09
Київська	83	59505	918	3,76
Кіровоградська	12	14366	112	0,71
Луганська	12	0	0	0,00
Львівська	32	14495	609	1,22
Миколаївська	45	9216	214	0,47
Одеська	40	41777	7831	1,92
Полтавська	27	23564	2191	1,19
Рівненська	22	9826	10577	2,21
Сумська	7	81	4	0,01
Тернопільська	10	10172	104	0,99
Харківська	25	3995	583	0,19
Херсонська	54	58506	26034	4,31
Хмельницька	25	12235	693	0,83
Черкаська	16	41253	175	2,86
Чернівецька	4	190	0	0,04
Чернігівська	16	11289	361	0,57

Джерело: за даними [24].

Дані таблиці показують, що найбільше операторів, які реалізують проекти органічного виробництва сільськогосподарської продукції, спостерігається у Київській (83), Вінницькій (64), Миколаївській (45), Херсонській (54) Одеській (40) та Житомирській (34) областях. Це пояснюється розвинутими традиціями органічного землеробства, наявністю

стабільного року збуту органічної продукції та розвинутою логістикою сільського господарства. Водночас, найбільша питома вага земель, зайнятих під органічне землеробство у Херсонській (4,31%), Київській (3,76%), Черкаській (2,86%), Житомирській (2,5%) та Рівненській (2,21%).

Варто зазначити, що зважаючи на різноманітність природного, географічного, соціально-демографічного та виробничого потенціалу, у регіонах сформовані різні початкові умови для розвитку виробництва і ринку органічного продовольства. З огляду на це, актуальною проблемою при розробленні стратегії розвитку органічного виробництва є оцінювання потенціалу регіону в цій сфері. Простіше кажучи перед формуванням стратегії необхідно визначити наскільки сприятливими є умови для розвитку такого виробництва, як органічне виробництво вписуватиметься в діючу структуру економіки та який матиме економічний вплив на розвиток регіону якщо розглядати його з позиції альтернатив традиційному сільському господарству.

З метою удосконалення процесів розроблення стратегії розвитку органічного виробництва на регіональному рівні а також на рівні окремих об'єднаних територіальних громад запропоновано методичні підходи, використання яких дозволить здійснити порівняльний аналіз потенціалу регіонів щодо виробництва органічної продукції, виділити кластери з найбільш оптимальними умовами для розвитку, і, відповідно, інвестування даного напрямку агробізнесу, створити методичний базис для прийняття рішень та порівняння стратегічних альтернатив.

Під потенціалом регіону у сфері виробництва органічної продукції пропонуємо розуміти сукупність ресурсів, досвіду а також екологічних умов, що формують комплексну базу, яка сприятиме розвитку органічного типу господарювання в агропродовольчій сфері та забезпечить конкурентні переваги виробникам органічної продукції у даному регіоні як альтернатива інтенсивному типу сільського господарства. При визначенні рівня потенціалу

регіону за вказаним критерієм слід брати до уваги такі властивості поняття «потенціал»:

1) по-перше, потенціал є категорією абстрактною та певним чином суб'єктивною, оскільки його межі не є чіткими, а отримані оцінки залежать від цілей, індивідуальних переваг, доступності інформації та еталонних показників що визначаються суб'єктом оцінки.

2) по-друге для обґрунтованої оцінки рівня його необхідно ідентифікувати умови, у яких здійснюватиметься процес оцінювання та чітко розуміти цілі такої оцінки;

3) по-четверте, загальний рівень потенціалу не завжди є тотожною арифметичній сумі його складових, тому важливо, щоб структура усіх елементів потенціалу була узгодженою, а сукупність елементів сприяла їх синергетиці;

4) по-четверте, потенціал важливо зазначити, що потенціал не є постійною величиною, а зміна величини будь-якого з індикаторів може суттєво позначитися на комплексному показнику. Тому, важливим є підведення підсумків та здійснення аналізу потенціалу за кожною агрегованою складовою.

Пропонована методика ґрунтується на застосуванні інструментарію кластерного та рейтингового аналізу і передбачає наступні етапи, наведені на рис. 3.6.

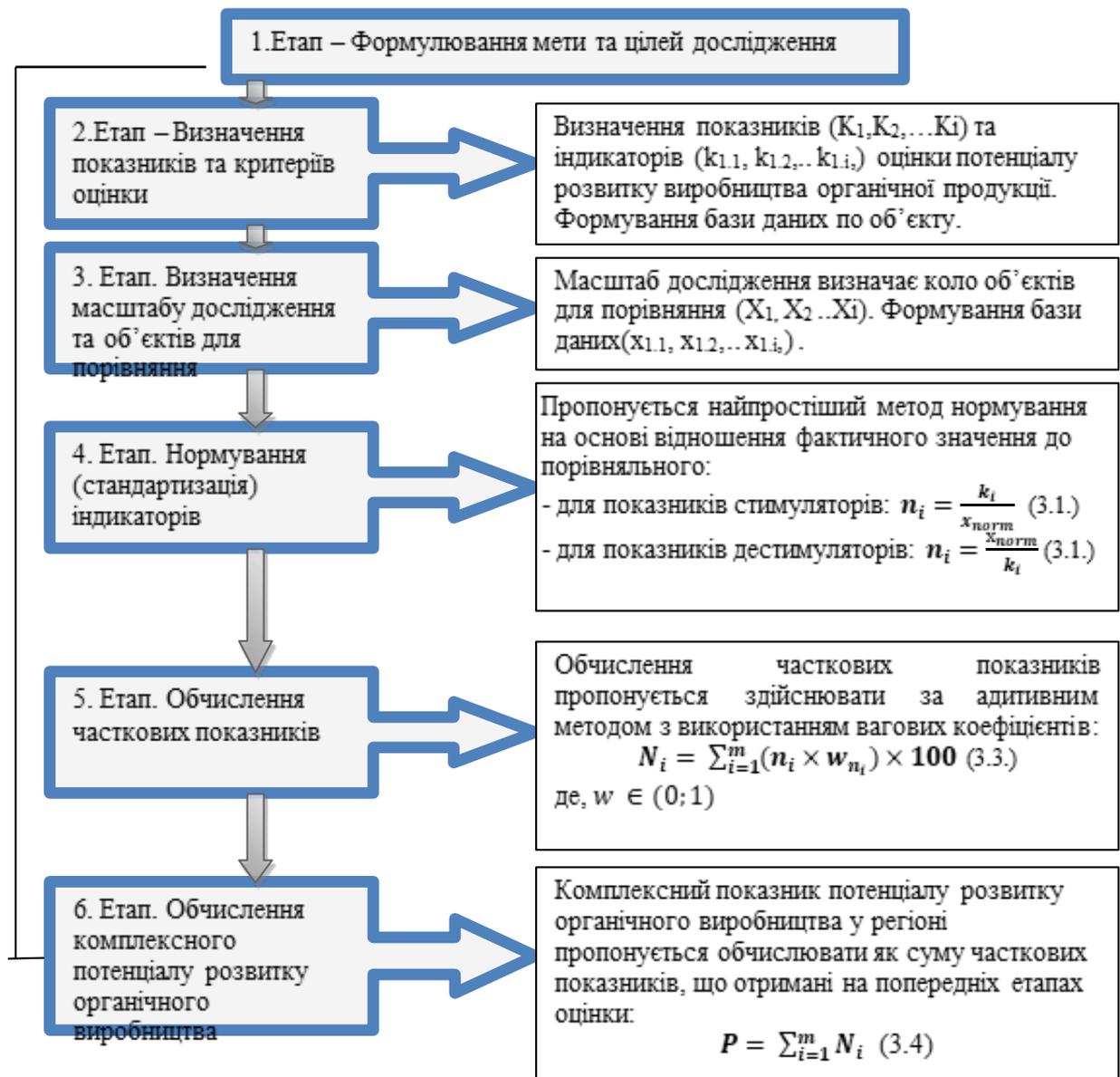

Рис. 3.6. Етапи оцінки потенціалу регіонів у сфері виробництва органічної продукції

Джерело: авторська розробка

Першим етапом оцінки потенціалу регіону (території) з позиції виробництва органічної продукції є визначення мети та цілей такої оцінки. Це впливатиме на відбір відповідних показників, індикаторів а також їх ранжування.

Наступним етапом є відбір найбільш релевантних показників та індикаторів оцінки. Метою дослідження у нашій роботі є визначення потенціалу регіонів України у сфері виробництва аграрної продукції. У

зв'язку з особливостями та умовами, що необхідні для розвитку виробництва аграрної продукції а також наявністю доступних для оцінки статистичних даних нами запропоновано показники, об'єднані у три групи:

1) Ресурси (ресурсний потенціал) – сукупність ресурсів, які необхідні для розвитку аграрного виробництва та виробництва органічної продукції зокрема, це: площа сільськогосподарських земель, що придатні для вирощування сільськогосподарських культур, а також вміст гумусу як важлива характеристика їх якості, чисельність сільського населення, що може потенційно бути задіяним у процесів органічного виробництва, ринкова вартість землі сільськогосподарського призначення, що характеризує її цінність та потенційну продуктивність для розвитку рослинництва. Дана група показників у роботі віднесена до стимуляторів розвитку органічного виробництва.

2) Екологія (екологічний потенціал) – екологічний стан територій, що є важливою умовою для вирощування органічної продукції: утворення відходів різних класів безпеки, спалення і утилізація відходів на території регіону, рівень очищення стічних вод, концентрація викидів в атмосферне повітря. Показники, що використовуються для оцінювання екологічної сприятливості регіону з свої змістом відносяться до дестимуляторів, що має бути враховано у процесі нормування.

3) Досвід (діловий потенціал) – показники, що характеризують певні досягнення регіону у сфері аграрного бізнесу та виробництва органічної продукції зокрема, а також рівень підтримки виробників на рівні органів місцевого самоврядування. Всі індикатори, що використовуються для оцінки цієї групи є стимуляторами.

У таблиці 3.3. наведено основні показники та індикатори, що пропонуються для оцінки потенціалу регіонів у сфері виробництва органічної продукції.

Показники та індикатори оцінки регіонального потенціалу у сфері виробництва органічної продукції

Ресурси (R)	
Площа земель сільськогосподарського призначення, тис. га	r ₁
Вміст гумусу в ґрунті, т/га	r ₂
Наявність тракторів на сільськогосподарських підприємствах, одиниць	r ₃
Чисельність сільського населення, тис. осіб	r ₄
Нормативна грошова оцінка вартості сільськогосподарських угідь, грн./ 1 га	r ₅
Екологія (E)	
Утворення відходів I-III класів небезпеки, т/км ²	e ₁
Утворення відходів IV класу небезпеки, т/км ²	e ₂
Спалення відходів, тис. т.	e ₃
Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря від стаціонарних джерел забруднення, тис. тон	e ₄
Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі об'єкти, млн. м ³	e ₅
Досвід (P)	
Кількість сертифікованих операторів органічного ринку, одиниць	p ₁
Площа сільськогосподарських земель з органічним статусом, га	p ₂
Частка регіону у валовому випуску продукції сільського господарства, %	p ₃
Питома вага інвестицій у сільське господарство у структурі валових інвестицій регіону, %	p ₄
Регіональна підтримка розвитку органічного виробництва (наявність діючих регіональних програм або проектів) (1-так, 0-ні)	p ₅

Джерело: систематизовано автором

На третьому етапі визначається масштаб дослідження (глобальний ринок, країна, регіон, територія) та визначаються об'єкт для порівняння.

У якості об'єктів для порівняння можуть виступати:

- аналогічні (суміжні, конкуруючі, альтернативні) регіони, суб'єкти господарювання чи території;
- найбільш досконалі з точки зору організації виробництва та ринкової діяльності регіони, суб'єкти господарювання чи території;
- система нормативних значень обраних критеріїв оцінки.

У контексті нашого дослідження об'єктом для порівняння визначено регіони України, а у якості еталонних показників – найкращі значення, досягнуті у регіонах станом на момент здійснення оцінки. Тобто максимальні значення показників стимуляторів та мінімальні значення показників дестимуляторів розвитку органічного землеробства. Система фактичних

показників оцінки потенціалу регіонів у розрізі індикаторів наведена у додатках (додаток А).

Задля визначення обраних показників у певних числових проміжках та ранжування індикаторів оцінювання показників у залежності від мети оцінювання пропонується використовувати вагові коефіцієнти. У контексті нашого дослідження вагові коефіцієнти всіх індикаторів встановлено на рівні 0,2.

Використовуючи формули (3.1.–3.3.) здійснено стандартизацію індикаторів оцінки потенціалу розвитку органічного землеробства у регіонах та обчислено часткові показники. Результати проведених розрахунків наведено у таблицях 3.4.–3.6.

Таблиця 3.4

Стандартизовані індикатори та показники оцінки потенціалу розвитку органічного землеробства у регіонах України за ресурсною складовою

Регіони	Нормовані індикатори					Ресурсний потенціал, R
	r_1	r_2	r_3	r_4	r_5	
Вінницька	0,78	0,57	0,93	0,77	0,81	77,2
Волинська	0,40	0,15	0,23	0,50	0,65	38,7
Дніпропетровська	0,97	0,92	0,91	0,52	0,90	84,6
Донецька	0,79	0,64	0,41	0,63	0,92	67,9
Житомирська	0,58	0,36	0,30	0,51	0,64	47,8
Закарпатська	0,17	0,06	0,05	0,80	0,81	38,0
Запорізька	0,86	0,64	0,80	0,39	0,74	68,8
Івано-Франківська	0,24	0,24	0,11	0,78	0,78	43,0
Київська	0,62	0,49	0,80	0,68	0,79	67,7
Кіровоградська	0,79	0,81	0,97	0,35	0,95	77,3
Луганська	0,74	0,49	0,55	0,59	0,81	63,6
Львівська	0,48	0,24	0,23	1,00	0,64	51,7
Миколаївська	0,77	0,80	0,64	0,36	0,80	67,6
Одеська	1,00	0,74	0,88	0,80	0,92	86,7
Полтавська	0,84	0,77	1,00	0,54	0,90	80,9
Рівненська	0,36	0,17	0,15	0,62	0,65	39,0
Сумська	0,65	0,57	0,50	0,34	0,80	57,2
Тернопільська	0,40	0,39	0,30	0,58	0,86	50,6
Харківська	0,92	1,00	0,87	0,52	0,96	85,2
Херсонська	0,76	0,47	0,57	0,41	0,73	58,6
Хмельницька	0,60	0,44	0,46	0,55	0,91	59,3
Черкаська	0,56	0,58	0,66	0,53	1,00	66,6
Чернівецька	0,18	0,12	0,11	0,52	0,99	38,3
Чернігівська	0,80	0,45	0,54	0,36	0,72	57,1

Джерело: розраховано автором

Результати розрахунків показали, що за рівнем ресурсного забезпечення лідирує Одеська (86,7), Харківська (85,2), Дніпропетровська (84,6), Полтавська (80), Вінницька (77,2) та Кіровоградська (77,3) області. Це регіони, що володіють найбільшими за територією площами сільськогосподарських угідь, значною чисельністю сільського населення та порівняно високою якістю земель сільськогосподарського призначення. Найнижчий рівень ресурсного потенціалу зосереджено в Закарпатській, Волинській, Чернівецькій та Рівненській областях.

В цілому, оцінка ресурсного потенціалу на даному рівні є актуальною для визначення потенціалу розвитку сільського господарства в цілому. Більш релевантною саме для органічного виробництва є доповнення аналізу оцінкою екологічного потенціалу регіонів, оскільки однією з важливих умов вирощування органічної продукції є рівень екологічної безпеки територій. Крім того, органічне землеробство за своєю сутністю сприяє збереженню навколишнього середовища, екосистем та позитивно впливає на розвиток інших екологічно-орієнтованих видів економічної діяльності: тваринництва, мисливства, туризму і рекреації, альтернативної енергетики.

Розраховані у таблиці 3.5. індикатори екологічного потенціалу регіонів дозволили визначити групу лідерів, в яких сформовано найбільш оптимальні з точки зору екологічного становища умови як для вирощування органічної продукції так і для визначення саме такого типу господарювання в якості пріоритетного у сфері сільськогосподарського виробництва. Насамперед це регіони з невисокою концентрацією важкої промисловості та порівняно низьким рівнем демографічного навантаження територій, а саме: Закарпатська (65,2%), Волинська (59,1%), Чернівецька (51,7), Житомирська (40,6%) та Рівненська (36%).

Найменш придатними з екологічних позицій для розвитку органічного землеробства Дніпропетровська (3,9), Запорізька (5,8), Харківська (6,8), Полтавська (3,9) та Івано-Франківська області.

Таблиця 3.5

Стандартизовані індикатори та показники оцінки потенціалу розвитку органічного землеробства у регіонах України за екологічною складовою

Регіони	Нормовані індикатори					Екологічний потенціал, Е
	e ₁	e ₂	e ₃	e ₄	e ₅	
Вінницька	1,00	0,12	0,04	0,02	0,10	25,6
Волинська	1,00	0,36	0,14	0,45	1,00	59,1
Дніпропетровська	0,10	0,00	0,09	0,00	0,00	3,9
Донецька	0,02	0,01	0,75	0,00	0,00	15,7
Житомирська	1,00	0,75	0,04	0,19	0,05	40,6
Закарпатська	1,00	1,00	0,59	0,65	0,03	65,2
Запорізька	0,17	0,06	0,05	0,01	0,00	5,8
Івано-Франківська	0,25	0,06	0,02	0,01	0,10	8,7
Київська	1,00	0,24	0,12	0,03	0,05	28,7
Кіровоградська	0,50	0,01	0,04	0,19	0,03	15,4
Луганська	0,50	0,73	0,09	0,06	0,01	27,7
Львівська	0,50	0,13	0,06	0,03	0,00	14,3
Миколаївська	0,13	0,13	0,06	0,20	0,00	10,3
Одеська	1,00	0,62	0,05	0,07	0,01	35,1
Полтавська	0,04	0,00	0,06	0,05	0,05	3,9
Рівненська	1,00	0,46	0,04	0,41	0,03	38,7
Сумська	0,02	0,39	0,11	0,11	0,00	12,6
Тернопільська	0,11	0,16	1,00	0,26	0,03	31,1
Харківська	0,06	0,22	0,03	0,02	0,01	6,8
Херсонська	0,14	0,95	0,09	0,13	0,05	27,5
Хмельницька	1,00	0,27	0,36	0,12	0,05	36,0
Черкаська	1,00	0,20	0,16	0,05	0,01	28,4
Чернівецька	1,00	0,30	0,23	1,00	0,05	51,7
Чернігівська	1,00	0,55	0,16	0,09	0,01	36,1

Джерело: розраховано автором

Діловий потенціал або потенціал досвіду характеризує певні досягнення регіональних аграріїв у сфері виробництва органічної продукції, рівень підтримки органами місцевого самоврядування такого типу господарювання, пройдений шлях сертифікації земель та продукції. Як показали результати розрахунків (таблиця 3.6.), найвищий рівень ділового потенціалу станом на кінець 2019 року демонструє Київська (79,8), Вінницька (66,7), Черкаська (64,8) та Житомирська області. Найгірші показники в Закарпатській, Донецькій, Чернівецькій та Івано-Франківській областях.

Таблиця 3.6

Стандартизовані індикатори та показники оцінки потенціалу розвитку органічного землеробства у регіонах України за складовою досвіду

Регіони	Нормовані індикатори					Діловий потенціал, Р
	p_1	p_2	p_3	p_4	p_5	
Вінницька	0,77	0,04	1,00	0,52	1,00	66,7
Волинська	0,23	0,07	0,29	0,21	0,00	16,1
Дніпропетровська	0,27	0,27	0,74	0,08	1,00	47,0
Донецька	0,01	0,00	0,36	0,06	0,00	8,6
Житомирська	0,41	0,56	0,48	0,44	1,00	57,6
Закарпатська	0,22	0,02	0,15	0,04	0,00	8,6
Запорізька	0,22	0,27	0,48	0,24	0,00	24,2
Івано-Франківська	0,13	0,01	0,24	0,17	0,00	11,0
Київська	1,00	1,00	0,71	0,28	1,00	79,8
Кіровоградська	0,14	0,24	0,63	0,82	0,00	36,8
Луганська	0,14	0,00	0,25	0,66	0,00	21,1
Львівська	0,39	0,24	0,40	0,11	1,00	42,9
Миколаївська	0,54	0,15	0,45	0,34	0,00	29,7
Одеська	0,48	0,70	0,49	0,19	1,00	57,2
Полтавська	0,33	0,40	0,76	0,34	1,00	56,6
Рівненська	0,27	0,17	0,30	0,26	1,00	39,9
Сумська	0,08	0,00	0,52	0,82	0,00	28,6
Тернопільська	0,12	0,17	0,43	0,69	0,00	28,2
Харківська	0,30	0,07	0,67	0,27	0,00	26,1
Херсонська	0,65	0,98	0,50	0,39	0,00	50,4
Хмельницька	0,30	0,21	0,63	0,48	0,00	32,4
Черкаська	0,19	0,69	0,70	0,65	1,00	64,8
Чернівецька	0,05	0,00	0,18	0,09	0,00	6,4
Чернігівська	0,19	0,19	0,55	1,00	1,00	58,6

Джерело: розраховано автором

Використовуючи формулу (3.4), обчислено комплексний показник потенціалу кожного регіону та побудовано відповідний рейтинг, який проілюстровано на рис. 3.7.

Очолюють рейтинг з найвищим сумарним потенціалом 140 балів Одеська(179), Київська (176), Вінницька (170), Черкаська (152) та Чернігівська області. Найбільш високі бали цим регіонам у процесі оцінки надає саме діловий потенціал. Зокрема, Одеська область лідирує за виробництвом органічних олійних культур, Вінниччина – вирощування органічної пшениці та вівсу, Київська область, зокрема місто Київ, у якості конкурентної переваги використовує високий потенціал внутрішнього ринку, у Житомирській, Чернігівській та Полтавській областях – високий рівень адміністративної підтримки органічного виробництва.

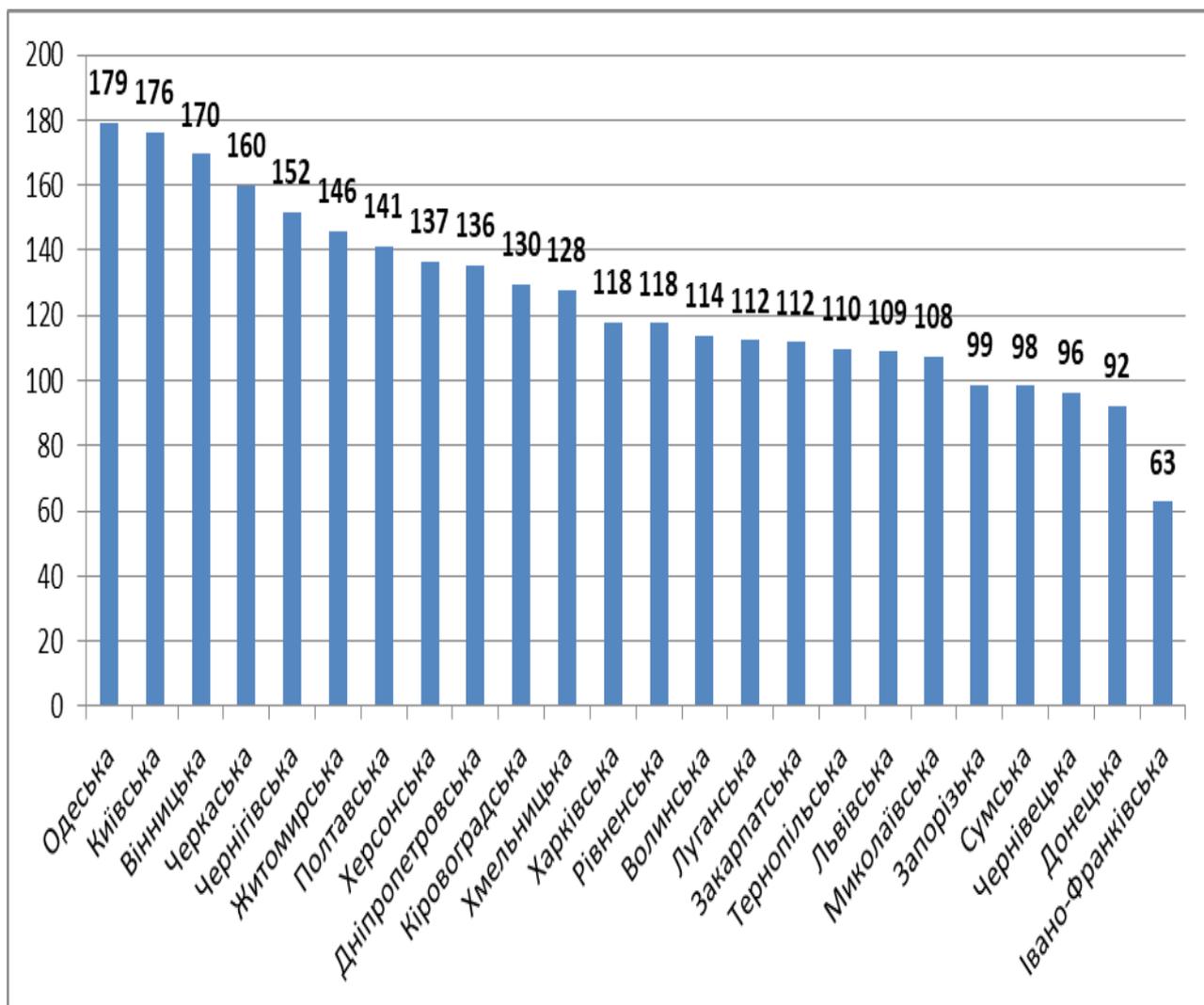

Рис. 3.7. Рейтинг регіонів за комплексним показником потенціалу розвитку органічного виробництва у 2019 році

Джерело: побудовано автором

Варто підкреслити, що важливою характеристикою потенціалу є збалансованість його складових, використання яких забезпечуватиме синергійний ефект у процесі виробництва органічної продукції.

Порівнюючи три складові оцінки за результатами наших розрахунків (рис.3.8.) найбільш збалансованими є складові потенціалу Житомирської, Рівненської та Тернопільської областей.

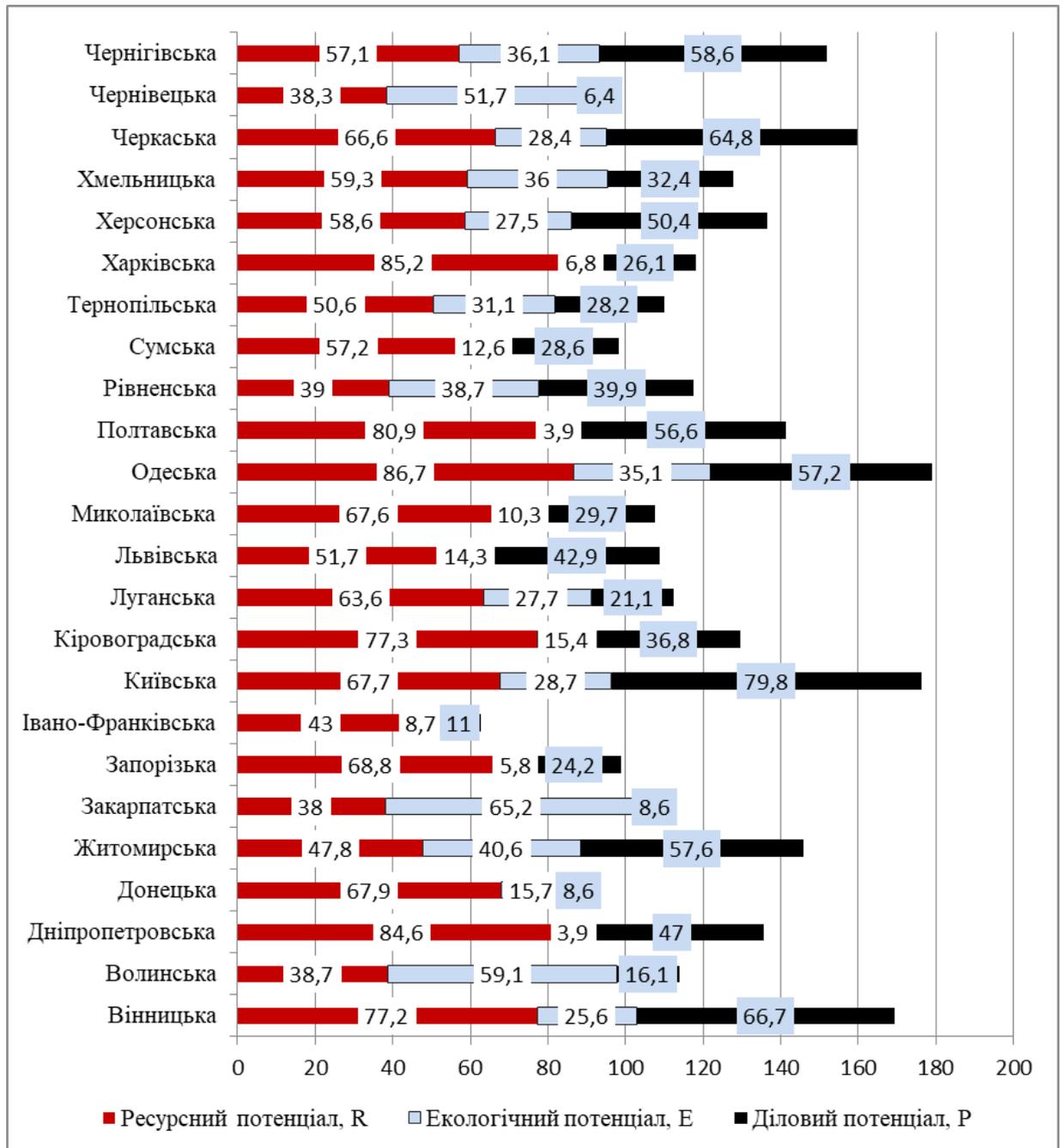

Рис. 3.8. Показники потенціалу розвитку виробництва органічної продукції у регіонах України

В інших регіонах потенціал є не збалансованим за основними складовими. Для визначення основних стратегій щодо розвитку органічного виробництва у регіонах з використанням трьох складових оцінки їх потенціалу у залежності міри збалансованості та переважання тієї чи іншої складової запропоновано підхід, що ґрунтується на визначенні вектору регіону на матриці з координатами (0; x; y; z). Отриманий вектор починається

в нульовій точці осі ординат, а його спрямованість у певний сектор багатовимірної площини (рис. 3.9.) визначатиме основну стратегію щодо розвитку органічного виробництва у регіоні.

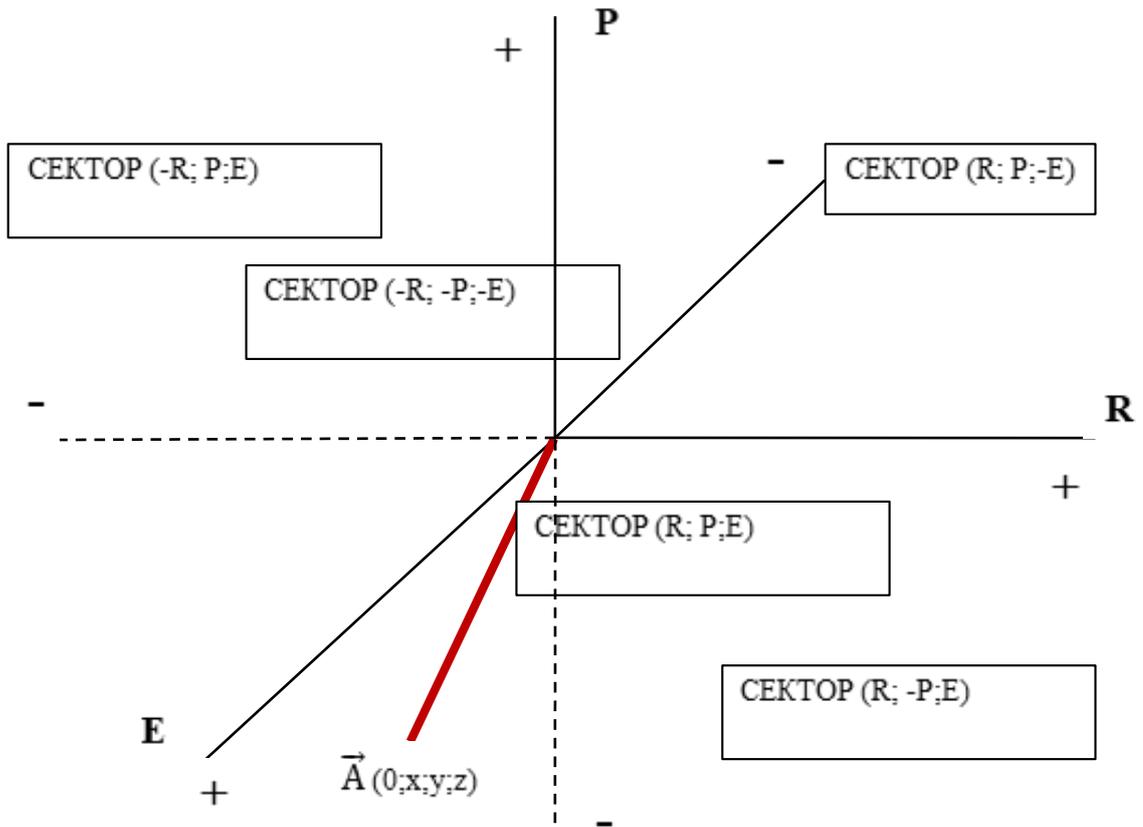

Рис. 3.9. Багатовимірна матриця стратегічних альтернатив розвитку виробництва органічної продукції у регіоні

Джерело: розроблено автором

Визначення вектору $\vec{A}$ кожного регіону у сфері органічного виробництва пропонується здійснювати за формулами:

$$\vec{A} \begin{cases} X = Ri - \bar{R} \\ Y = Pi - \bar{P} \\ Z = Ei - \bar{E} \end{cases} \quad (3.5)$$

де, P , R , E – інтегральні оцінки потенціалу i -го регіону за рівнем ресурсного, екологічного та ділового потенціалу;

$\bar{P}$, $\bar{R}$, $\bar{E}$ – середні значення інтегральної оцінки потенціалу, досягнуті у всіх регіонах вибіркової сукупності.

СЕКТОР (R ; P ; E) – Порівняно високий рівень всіх складових потенціалу. Стратегія формування регіональної моделі органічно-орієнтованого багатопрофільного сільського господарства. Створення умов для потенційного переходу сільськогосподарських підприємств до органічних технологій. Це створить передумови для органічних харчових виробництв, органічного тваринництва та суміжних секторів екологічно-орієнтованих видів економічної діяльності. Можливо розвиток інноваційної складової для впровадження проектів СМАРТ-спеціалізації.

СЕКТОР (R ; P ; $-E$) – Характеризується порівняно високим рівнем розвитку ресурсного та ділового потенціалу при порівняно низьких показниках екологічного становища. Пропонується стратегія, орієнтована на максимально ефективне використання обмежених екологічно-чистих ресурсів регіону для вирощування і переробки органічної продукції для внутрішнього ринку. Міжрегіональна кооперація, розвиток переробної промисловості.

СЕКТОР (R ; $-P$; E) – Високий потенціал у сфері ресурсного забезпечення та екологічні переваги територій потребують удосконалення управлінських і ринкових компетенцій аграріїв. Стратегія розвитку управлінського потенціалу, пріоритетність органічного типу виробництва, розвиток маркетингових комунікацій, інвестиції в екологічні інновації в сільському господарстві. Можливе забезпечення ефекту масштабу, формування багатопрофільних кластерів та виходу на зовнішній ринок.

СЕКТОР ($-R$; P ; E) – Сектор, у якому поєднується порівняно високий діловий потенціал та екологічні переваги при порівняно низькому рівні ресурсного забезпечення, зокрема дефіциту придатної для органічного

виробництва ріллі. Пропонується вирощування культур, що не потребують значних площ оброблення: овочі, ягоди, фрукти, спеції. Екологічно-орієнтоване позиціонування на внутрішньому і зовнішньому ринку. Багатопрофільна спеціалізація. Міжгалузєва кооперація.

СЕКТОР (-R; - P; -E) – Порівняно низькі конкурентні переваги у сфері розвитку органічного землеробства. Пропонується надавати перевагу традиційним підходам до сільськогосподарської діяльності.

Сектори з однією перевагою потребують додаткових досліджень для розвитку ще однієї переваги. Наприклад, при наявності виключно екологічної переваги доцільно провести дослідження щодо розвитку ділових переваг регіону (фінансова, адміністративна та інформаційна підтримка на рівні місцевих органів влади, пошук ніш на внутрішньому ринку, залучення інвестицій) або орієнтуватися на розвиток інших видів економічної діяльності у регіоні. За наявності виключно ділової переваги - провести дослідження щодо розвитку ресурсного потенціалу на окремих територіях. Більш вузька територіальна спеціалізація та розвиток внутрішнього ринку. За наявності виключно ресурсної переваги – провести додатковий аналіз екологічної придатності земельних ресурсів та (або) розвивати внутрішній потенціал у сфері традиційного господарювання.

Пропоновані стратегії є логічним узагальненням ситуації щодо певного співвідношення складових потенціалу розвитку виробництва органічного землеробства у тому чи іншому регіоні. Розроблення більш детальних виробничих, фінансових та ринкових стратегій потребує додаткового аналізу умов розвитку органічного землеробства на рівні районів чи окремих об'єднаних територіальних громад а також впливу такого виробництва на економічне становище та продовольчу безпеку тих чи інших адміністративно-територіальних утворень.

Використовуючи пропоновані підходи розраховано координати вектору стратегії розвитку органічного виробництва для регіонів України. Результати розрахунків наведено у таблиці 3.7.

Таблиця 3.7

Координати вектору координати вектору стратегії розвитку органічного виробництва у розрізі регіонів України

Регіони України	R	P	E	Сектор стратегії
Вінницька	16	29	-1	СЕКТОР (-R; P; -E)
Волинська	-23	-21	33	СЕКТОР (-R; -P; E)
Дніпропетровська	23	10	-22	СЕКТОР (R; P; -E)
Донецька	7	-29	-11	СЕКТОР (R; -P; -E)
Житомирська	-14	20	14	СЕКТОР (-R; P; E)
Закарпатська	-23	-29	39	СЕКТОР (-R; -P; E)
Запорізька	8	-13	-20	СЕКТОР (R; -P; -E)
Івано-Франківська	-18	-26	-18	СЕКТОР (-R; -P; -E)
Київська	6	42	3	СЕКТОР (R; P; E)
Кіровоградська	16	-1	-11	СЕКТОР (R; -P; -E)
Луганська	2	-16	2	СЕКТОР (R; -P; E)
Львівська	-10	5	-12	СЕКТОР (-R; P; -E)
Миколаївська	6	-8	-16	СЕКТОР (R; -P; -E)
Одеська	25	20	9	СЕКТОР (R; P; E)
Полтавська	20	19	-22	СЕКТОР (R; P; -E)
Рівненська	-22	2	13	СЕКТОР (-R; P; E)
Сумська	-4	-9	-14	СЕКТОР (-R; -P; -E)
Тернопільська	-11	-9	5	СЕКТОР (-R; -P; E)
Харківська	24	-11	-19	СЕКТОР (R; -P; -E)
Херсонська	-3	13	1	СЕКТОР (-R; P; E)
Хмельницька	-2	-5	10	СЕКТОР (-R; -P; E)
Черкаська	5	27	2	СЕКТОР (R; P; E)
Чернівецька	-23	-31	26	СЕКТОР (-R; -P; E)
Чернігівська	-4	21	10	СЕКТОР (-R; P; E)

Джерело: розрахунки автора

За результатами проведених розрахунків бачимо, що у сектор найбільш оптимальних умов для розвитку виробництва органічної продукції можна віднести Київську, Одеську та Черкаську області. Сектор з найменш сприятливими у контексті проведеного аналізу об'єднує Сумську та Івано-Франківську області. В інших регіонах варто застосовувати комбіновані стратегії.

Необхідно підкреслити, що репрезентативні дані отримані у процесі дослідження зумовлені суб'єктивним вибором автора критеріїв оцінки, масштабу порівнюваної вибірки, вагових коефіцієнтів та критеріїв оптимальності. В цілому, пропоновані методичні підходи є достатньо універсальними і можуть використовуватися у якості аналітичного інструментарію для розроблення стратегій і програм розвитку органічного виробництва у регіонах та окремих ОТГ, обґрунтування бізнес-проектів та розроблення бізнес-планів щодо організації або переходу суб'єктів бізнесу у сегмент органічного виробництва на мікрорівні, оптимізації структурних моделей господарства регіону із урахуванням принципів сталого розвитку.

3.3. Підсистеми реалізації стратегії розвитку ринку органічної продукції в Україні

Проведені дослідження показали, що попри певні бар'єри, недостатній рівень довіри споживачів, низький рівень платоспроможності населення та складні процедури сертифікації, ринок органічної продукції в Україні повільними темпами, але розвивається.

«Україна має потенційну порівняльну перевагу у виробництві органічної продукції серед інших країн Європи. Розвиток органічного землеробства надає великі можливості фермерам та товаровиробникам у реалізації органічної продукції на закордонних ринках. Експорт вітчизняної органічної продукції у європейські країни може принести досить хороші прибутки українським аграріям, а ті, своєю чергою, отримують ресурси для розвитку сільськогосподарського виробництва як органічної, так і традиційної продукції, збільшуючи цим самим пропозицію вітчизняних товарів на внутрішньому ринку» [25, с. 144].

Значний потенціал розвитку внутрішнього та зовнішнього ринку органічної продукції створює об'єктивні можливості для залучення інвестицій у розвиток даного сектору в Україні, а збільшення бізнес-сегменту

несе у собі потенційні вигоди як для національної економіки в цілому, так і для регіонів, територій та населення.

Як стверджують науковці, «Органічне сільське господарство може зіграти роль каталізатора в процесі переходу до «зеленої» економіки за допомогою пожвавлення фермерського та продовольчої сектора, а також створення робочих місць з більшою віддачею на трудову одиницю по всьому ланцюжку створення вартості. Воно може підвищити доходи і продовольчу безпеку в сільських місцевостях, створити сприятливі можливості для ділових інвестицій і збільшити внесок сільського господарства в національну економіку, серед іншого, за допомогою зниження цін на імпорт сировини, збільшення експорту органічних продуктів і зниження витрат суспільства на негативні зовнішні ефекти, спричинені промисловим фермерством [26, с. 51].

Об'єктивні переваги та потенційні бонуси для всіх учасників ринку органічної продукції актуалізують питання щодо розроблення дієвих інструментів стимулювання вітчизняних операторів малого, середнього та великого бізнесу, розвитку наукових досліджень в цьому напрямку, розробки технологій, що сприятимуть підвищенню продуктивності органічних земель, активізації дієвих організаційно-економічних заходів для збільшення питомої ваги даного виду економічної діяльності в АПК використовуючи міжнародний досвід в цій сфері.

Реалізація стратегічних ініціатив уряду, що має на меті збільшити обсяги виробництва та частку органічної продукції в структурі АПК, розширити площі сертифікованих органічних земель, розвивати внутрішній ринок та нарощувати експортні потужності, окрім визначених цілей та загальних стратегій потребує створення відповідних підсистем, насамперед інституційного, фінансового, інформаційного, ресурсного й інфраструктурного та кадрового забезпечення.

Вказані підсистеми наразі перебувають та етапі становлення, а їх удосконалення полягає у формуванні системи відповідних механізмів, що

координуватимуть, спрямовуватимуть та стимулюватимуть реалізацію стратегій у контексті забезпечення основних державних пріоритетів у сфері органічного виробництва і розподілу.

У загальному підсистеми реалізації стратегії розвитку органічного ринку повинні бути спрямовано насамперед на усунення основних перешкод, серед яких автори монографії «Формування ринку органічної продукції в Україні: теоретичні та практичні аспекти» відзначають:

1. Проблеми законодавчого забезпечення та політичного діалогу: необхідність нової редакції Закону України «Про виробництво та обіг органічної сільськогосподарської продукції та сировини», оскільки він належним чином не забезпечує розвиток органічного виробництва в Україні та суперечить чинним нормативним документам, які регламентують органічне виробництво в ЄС.

2. Проблеми внутрішнього ринку виробництва органічної продукції:

- низький рівень обізнаності щодо органічної тематики; недобросовісна конкуренція серед виробників, роздрібних продавців і сертифікаційних органів;

- обмежений інтерес і відсутність інвестицій від точок продажів для підвищення обізнаності громадськості щодо органічної продукції та зростання обсягів продаж; відсутність доступу в малого та середнього бізнесу до фінансових ресурсів, які б дозволили розвиватись органічному агробізнесу; корупція, незрозумілість контролю та нагляду, скандали, що пов'язані з шахрайством на внутрішньому та міжнародному ринках;

3. Проблеми науки та освіти:

- відірваність науки від органічного виробництва; нестача кваліфікованих фахівців/консультантів, які спеціалізуються на органічному сільськогосподарському виробництві.

4. Проблеми комунікації та просування:

- низький рівень поінформованості щодо органічної тематики серед споживачів, виробників, продавців, науковців, освітян, державних

службовців, ЗМІ; відсутнє просування органічної тематики на державному рівні [27, с. 79-80].

До перешкод у розвитку вітчизняного органічного ринку, на подолання яких спрямовуватимуться стратегічні задачі окремих підсистем також можна віднести:

- відсутність чітких критеріїв для господарств для отримання державних гарантій, позик, інших форм фінансової підтримки;
- відсутність ефективних механізмів функціонування страхового ринку у сільському господарстві та невисока довіра до системи страхування в Україні;
- не достатній рівень розвитку державно-приватного партнерства;
- недостатній розвиток інвестиційного ринку.

Як зазначають експерти, в Україні значні проблеми виникають у виробників органічної продукції та потенційних інвесторів на всіх етапах реалізації проектів, що пов'язані насамперед з відсутністю чітко прописаних процедур та прогалин у законодавстві, що не надають можливості створити органи з оцінки відповідності (орган з сертифікації) та сертифікувати операторів ринку за українським законодавством у сфері органічного виробництва. Проблемними питаннями залишається також створення реєстру органічних виробників а також впровадження відповідних статистичних форм, що перешкоджає вільному переходу експортної продукції через митницю.

На основі проведених досліджень систематизовано основні бар'єри, що перешкоджають розвитку ринку органічної продукції в Україні (рис. 3.10.).

Основними шляхами зниження адміністративних бар'єрів є скорочення кількості проведення адміністративних процедур до мінімуму, необхідного для забезпечення якісної оцінки та відповідної сертифікації виробника на всіх етапах виробництва органічної продукції, ліквідування процедур подвійного регулювання, уточнення прав, обов'язків і повноважень

відповідних органів та створення зрозумілої, логічної і прозорої процедури реєстрації й дозвільної системи в аграрній сфері.

Рис. 3.10. Основні бар'єри розвитку ринку органічної продукції в Україні

Джерело: систематизовано автором

Зокрема, на думку спеціалістів офісу ефективного регулювання, важливими передумовами для спрощення адміністративних процедур переходу фермерських господарств до органічного виробництва є проведення суцільної агрохімічної паспортизації земель. Це дозволить відобразити фактичний стан земель України та позитивно вплине на інвестиційну привабливість рослинництва, адже інвестори матимуть повну картину, щодо агрохімічних станів землі. Окрім того сприятиме скороченню витрат виробників органічної продукції на перехідному етапі [19].

Важливою підсистемою розвитку органічного ринку є підсистема наукового та інформаційного забезпечення. На державному рівні дану підсистему формують сукупність наукових, дослідних та освітніх закладів, діяльність яких спрямовано на забезпечення наукового підґрунтя та підготовки фахівців у сфері аграрного виробництва. У цьому контексті цілком слушною є думка науковців Кириленко І. Г. та Милованова Є. В., що «Русії органічного агровиробництва – це підготовлені кадри, їх знання, досвід та ресурси. При веденні органічного агровиробництва застосовуються методи, що захищають навколишнє середовище, уникаючи використання синтетичних пестицидів та хімічно синтезованих мінеральних добрив, антибіотиків та генетично модифікованих культур. Оскільки органічні фермерські господарства не можуть використовувати синтетичні пестициди для боротьби з бур'янами та шкідниками, вони мають спиратися на практики, які цілісно сприяють здоров'ю агроєкосистем і захищають від зараження шкідниками та деградації ґрунтів [28, с. 29].

Державне фінансування наукової та інноваційної діяльності у сфері розвитку аграрного виробництва здійснюється за державним пріоритетом 4 «Технологічне оновлення та розвиток агропромислового комплексу». За даними УкрІНТЕЇ, « у 2020 р. фінансування 4-го стратегічного пріоритету здійснено за 22 або 95,7 % (у 2019 р. за 18 пріоритетами або 78,3 %) із 23 затверджених галузевих пріоритетів. Обсяг фінансування галузевих

пріоритетів становив 188174,86 тис. грн або 82,6 % (у 2019 р. – 159661,53 тис. грн або 69,0 %) – найбільша частка у загальному обсязі витрат на стратегічні пріоритети. Більшість коштів виділено на галузевий пріоритет – 4.1.1 Створення енергоощадних та ресурсозберігаючих технологій вирощування сільськогосподарських культур з елементами точного землеробства – 84173,89 тис. грн або 44,7 %. Фінансування галузевих пріоритетів здійснювали 261 організація, з яких 69 – наукові установи та ЗВО і 3 – малі підприємства (у 2019 р. – 244 організації, з яких 62 наукові установи та ЗВО і 12 малих підприємств). Витрати здійснено за трьома напрямками інноваційної діяльності: «Придбання машин, обладнання та програмного забезпечення» – 761,69 тис. грн або 0,4 %; «Проведення (придбання, проведення підприємствами) НДДКР» – 169309,46 тис. грн або 90,0 %; «Інше» – 18103,72 тис. грн або 9,6 % [29, с. 15].

Попри збільшення обсягів фінансування наукової та інноваційної діяльності у сфері розвитку аграрного виробництва в Україні в останні роки, напрям розвитку технологій органічного виробництва, насінневої бази та виведення нових сортів рослин і тварин для органічного вирощування не виділено в окремий пріоритет, що фінансується з державного бюджету.

В Україні створена потужна мережа академічних установ, що володіють високим потенціалом до наукових розробок у сфері органічного виробництва, формування та реалізації освітніх програм для підготовки аграріїв у цій сфері, розвитку міждержавного співробітництва. З огляду на це, актуальними завданнями держави є створення спеціальних програм для активізації НДДКР, що фінансуються з державного бюджету, докладання зусиль для формування ефективних комунікацій між інвесторами, бізнесом та науковими установами, активізації міжнародного співробітництва в сфері органічного виробництва та створення умов для трансферу технологій, що сприятимуть задоволенню зростаючого попиту на органіку на внутрішньому і зовнішньому ринках.

Як показали результати аналізу, окрім фінансового забезпечення для розвитку органічного фермерства та переробної харчової промисловості важливим є чинники інформації та комунікацій. Інформаційно-комунікаційна система в сучасних умовах передбачає формування комунікаційних платформ між учасниками органічного ринку, пропаганду здорового способу життя та визначення ролі органічних продуктів у даній концепції, широке проникнення фірм та інформації про них у соцмережі, використання переваг сучасних інформаційних технологій та мереж.

На регіональному рівні чинниками розвитку органічного підприємництва є всебічна інформаційна та консультаційна підтримка еколого-орієнтованого напрямку розвитку територій на рівні громад, ініціація круглих столів, проведення ярмарок та виставок органічної продукції, формування екологічного бренду громади (особливо у громадах, що об'єднують сільські поселення). Такий підхід дозволить не тільки сприяти розвитку органічного рослинництва і скотарства, а також стимулюватиме розвиток інших форм економічної діяльності: зеленого туризму і рекреації, альтернативної енергетики, народних ремесел.

Безумовно, одним з ключових чинників активізації виробництва органічної продукції та розвитку відповідного ринку є достатнє фінансове забезпечення. З огляду на достатньо значний термін перехідного періоду, потреби в значних капіталовкладеннях та часовий розрив між переходом до органічного виробництва (сертифікації, забезпечення відповідних санітарних та технічних умов) та доходами від вирощування й подальшої реалізації органічної продукції фермерські господарства потребують фінансової підтримки. У цьому контексті важливим завданням держави та органів місцевого самоврядування є формування фінансової підсистеми розвитку виробництва органічної продукції та встановлення її відповідності потребам стратегічного розвитку даного сектору.

Основними джерелами фінансування проектів з виробництва органічної продукції є наступні:

1) Власні кошти підприємств і організацій. Даний ресурс в сучасних умовах виступає основним джерелом капітальних видатків у секторі. Стримуючими факторами для його активізації є: відсутність достатніх ресурсів у представників малого і середнього бізнесу, високі стартові витрати та достатньо довготривалі терміни окупності, що стимулюють вкладення переважно в інтенсивне господарювання. Перерозподіл інвестиційних потоків, зокрема власних коштів фермерських господарств та сільгоспвиробників на користь саме органічного землеробства і скотарства сприяло б, на нашу думку, насамперед впровадження фіскальних стимулів, а саме: пільгове оподаткування або звільнення від оподаткування на термін перехідного періоду а також інші інструменти фіскального й кредитного стимулювання.

2) Бюджетні кошти (бюджети всіх рівнів), що виділяються у рамках відповідних державних та регіональних програм підтримки органічного виробництва. Як вже зазначалося у розділі 3.2., програми щодо підтримки органічних фермерських господарств затверджені і діють в окремих регіонах України, зокрема в Львівській, Житомирській Полтавській, Чернігівській а також окремих ОТ і районах Київської, Черкаської та Одеської областей. В інших регіонах на даний час фінансова підтримка виробників органічної продукції не здійснюється.

Погоджуємося з думкою Голяна В. А та Заставного Ю. Б. :«Найвищий рівень ефективності фінансово-економічної підтримки досягається за умови доповнення фінансових інструментів застосуванням сучасних організаційно-правових форм аграрного підприємництва, що дасть можливість забезпечити максимально можливий рівень результативності освоєння бюджетних коштів. В умовах поглиблення децентралізації влади та реформи місцевого самоврядування підвищується актуальність надання фінансово-економічної підтримки суб'єктам аграрного підприємництва на місцевому рівні за рахунок бюджетів територіальних громад. Пріоритетним напрямом фінансової підтримки суб'єктів аграрного підприємництва за рахунок

місцевих бюджетів мають стати проекти нарощення потужностей у секторі виробництва органічної сільськогосподарської продукції. Саме фінансова підтримка такого роду проектів зміцнить конкурентні переваги дрібних та середніх товаровиробників на аграрних ринках і створить ресурсну базу для виробництва екологічно безпечних харчових продуктів [14].

Корисним у аспекті фінансової підтримки на державному і регіональному рівні є імплементація досвіду ЄС щодо державного фінансового стимулювання розвитку органічного фермерства. Зокрема, « країни ЄС використовують широкий набір інструментів стимулювання та державної підтримки органічного сільськогосподарського виробництва. Більшість урядів виділяє підтримку виробникам через дотації у перехідний період з розрахунку на 1 га. Так, у Швеції сума складає від 82 до 320 євро, а в Ірландії найбільшу дотацію (242 євро на га) отримують господарства розміром менше 3 га, після перехідного періоду ці господарства також отримують грошову державну підтримку 121 євро/га. В Німеччині поширена допомога на органічну ферму для проходження органічної сертифікації. В Туреччині Сільськогосподарський банк для органічного сектору надає кредити за заниженою кредитною ставкою на 60%. В Польщі утворено Дорадчий центр сільського господарства і навчальний центр для проведення тренінгів на базі демонстраційних органічних господарств, а в Нідерландах існує унікальне стимулювання не тільки виробництва, але й саме органічної продукції щодо норм раціонального споживання» [30].

3) Кредитні ресурси є одним з важливих джерел розвитку малого і середнього бізнесу у країнах з розвинутою економікою. Нажаль, даний інструмент поки-що є недостатньо широко використовується фермерами через високі відсотки за користування кредитними ресурсами, неможливість використання земельних ресурсів у якості застави, відсутність програм гарантування державою або місцевими органами влади наданих кредитів. Окрім того, проекти у сфері органічного рослинництва і тваринництва супроводжуються високим рівнем ризику та достатньо довгими термінами

економічної віддачі, що знижує їх економічну привабливість з позиції банківського кредитування. Підвищення доступності кредитних ресурсів для операторів саме ринку органіки потребує розроблення відповідних державних і регіональних програм, спрямованих на пільгові умови кредитування, гарантування державою повернення кредитних ресурсів, стимулювання розвитку спеціальних аграрних фондів та недержавних кредитних організацій а також удосконалення механізмів страхування аграрного виробництва, зокрема з урахуванням особливостей вирощування та переробки органічної продукції.

4) Зовнішні інвестиції. Виробництво органічної продукції визнано іноземними експертами та вітчизняними фахівцям визнано одним з найбільш перспективних сегментів для залучення іноземних інвестицій.

До секторів органічного виробництва, що володіють найбільш високим потенціалом для залучення іноземних інвестицій експерти відносять [31]:

1. Аквакультура. Україна володіє найбільшою в Європі площею придатних для розвитку рибного господарства прісноводних водойм, що складає більш ніж 1млн га. У той самий час станом на кінець 2018 року лише 1% цих резервів було задіяно у аквакультурному органічному виробництві. На сьогодні, потенціал прісноводних об'єктів, навіть враховуючи той факт, що виробництво аквакультури не враховується офіційними органами статистики, використовується лише на 40%. Угода про вільну торгівлю (ЗВТ) між ЄС та Україною не має тарифних та квотних обмежень на торгівлю продукцією аквакультури. У той самий час, у світі очікується зростання попиту на рибу та рибні продукти, тоді як промисловий вилов дикої риби перевищує стійкий рівень. Внутрішній ринок рибної продукції насичений імпортом, проте саме органічної рибної продукції представлено в обмеженій кількості. Це той сегмент, що володіє значним потенціалом незадоволеного попиту.

2. Бджільництво. Україна володіє значним потенціалом бджільництва та виступає одним із світових брендів експорту органічного меду. Крім того,

бджільництво має критичне значення для сільського господарства країни, оскільки бджоли запилюють рослини. Виконання певних умов дозволить виробляти органічний мед та отримувати додаткові доходи. У 2019 році світовий обсяг продажу меду склав понад 1832 тис. тон. На внутрішньому ринку реалізовано 20 тис. т. меду. Прогнозні тенденції розвитку як світового так і внутрішнього ринку меду свідчать що до 2025 року, його потенційна місткість зросте на 150%. Українські експортери меду експортують мед до ЄС за нульовою ставкою митного тарифу за квотою на п'ять (з подальшим збільшенням до шести) тонн українського меду. Це робить сферу бджільництва одним з найбільш інвестиційно- та конкуренто привабливих сфер органічного виробництва.

Подібно до попиту на органічні продукти загалом, попит на органічний мед зростає швидше, ніж на звичайний мед. Крім того, продаж органічного меду приносить набагато більші доходи. У той же час основні вимоги до сертифікації органічних речовин не несуть великих додаткових витрат для бджолярів:

- Розташування пасіки на вільній від хімічних речовин території (в радіусі 3 км);
- Підгодівля бджіл рослинами, що не містять хімічних речовин;
- Штучний корм для бджіл повинен мати органічний сертифікат;
- Бджіл потрібно обробляти препаратами, що містять органічні речовини;
- Вулики повинні бути виготовлені з натуральних матеріалів.

Також дана галузь симулюється державними програмами. Зокрема, фермери мають право на часткове відшкодування витрат на придбання бджоломаток у розмірі 100 грн (прибл. 3,60 дол. США) за особу та бджолосімей у розмірі 500 грн (прибл. 17,90 дол. США) за кожну сім'ю.

3. Індустрія дитячого харчування з органічної сировини володіє значним нереалізованим внутрішнім і зовнішнім потенціалом.

Як бачимо, проведений аналіз показав значний рівень недовикористаного потенціалу органічного виробництва в Україні, потенціалу щодо залучення іноземних інвестицій та експорту. Основними чинниками, що перешкоджають залученню інвестицій у розвиток органічного виробництва, а стимулюють експорт органічної сировини є стан загального інвестиційного клімату, недоопрацьованість законодавчої бази як у сфері регулювання іноземних інвестицій так і у сфері органічного виробництва, відсутність дієвих державних гарантій інвесторам, недостатньо розвинений страховий ринок а також наявність певних невідповідностей у законодавчому регулюванні органічного ринку в Україні та країнах ЄС.

5) Гранти, міжнародна допомога. Проблемними питаннями залишається доступність даних коштів для фермерів а також наявність інформації щодо умов і компетенцій створювати відповідні проекти.

Проведені дослідження показали, що розв'язання проблем стратегічного розвитку органічного ринку необхідно здійснювати на трьох рівнях, кожний з яких створює передумови та знижує рівень невизначеності для попереднього (рис. 3.11).

Головним пріоритетом реалізації стратегії розвитку органічного виробництва та ринку на державному рівні є насамперед зниження невизначеності щодо учасників ринку та їх поведінки, забезпечення прозорості правил гри. Реалізація зазначених заходів має сприяти утворенню синергічного ефекту, що забезпечить досягнення довгострокових цілей та переходу економіки до моделі сталого розвитку.

На рівні регіону ключовими питаннями щодо зниження невизначеності залишаються: умови та доступ до фінансової підтримки виробників органічної продукції, порядок виділення земель під органічне виробництво, земельна рента та місцеві податки, стратегічні пріоритети щодо розбудови ринкової та виробничої інфраструктури; програми навчання та підготовки кадрів; створення реєстрів земельних угідь, умови державних замовлень та

закупівель органічної продукції, розвиток діалогу стосовно кооперації та державно-приватного партнерства тощо.

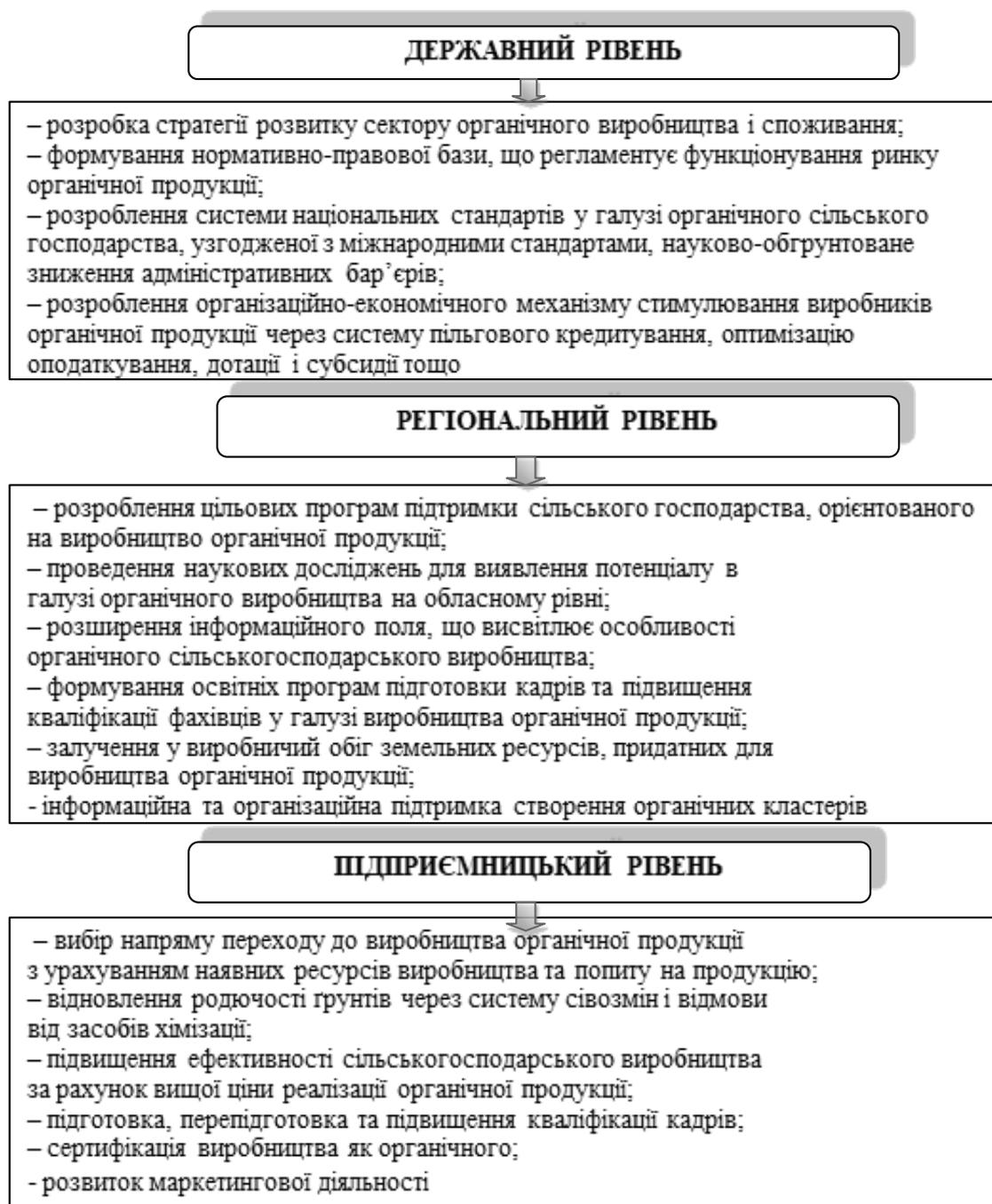

Рис. 3.11. Напрямки розвитку ринку органічної продукції у розрізі основних рівнів управління

Джерело: систематизовано автором.

Розробники проектів започаткування (переходу) органічного рослинництва і тваринництва повинні чітко усвідомлювати всі переваги, умови та недоліки такого виду діяльності.

Зокрема, за даними експертів, «Технології органічного виробництва вимагають більше людських та фінансових ресурсів порівняно зі звичайним виробництвом. Це означає вищу додану вартість, кінцевого продукту, що дозволяє стягувати вищу ціну. Що стосується органічного с/г, основні фактори додаткової доданої вартості наступні:

- період передачі для сертифікації земель становить три роки (вироблені товари не сертифіковані органічно і продаються без органічної надбавки);
- інвестиції у спеціальне обладнання для більш м'якого обробітку землі;
- додатковий обробіток ґрунту для пригнічення бур'янів без використання гербіцидів та пестицидів;
- очищення обладнання кожного разу, коли воно було задіяне у звичайному с/г виробництві;
- вищі транспортні витрати через обов'язкове відокремлення від звичайних вантажів;
- низьке масштабування виробництва органічних кормів для тварин (втрата віддачі від масштабу) [31].

На рівні окремих підприємств важливим є насамперед якісний менеджмент, організація та контроль бізнес процесів з урахуванням специфіки виробництва органічної продукції, економічний аналіз та встановлення справедливої ціни, організація маркетингових досліджень, забезпечення якості а відповідності продукції на всіх етапах виробництва.

Суттєвим бар'єром для розвитку органічного ринку в залишається інфраструктурне забезпечення. Наявна інфраструктура ринку у більшості регіонів не придатна для підтримки всіх етапів створення, розподілу та реалізації органіки. Особливою проблемою є відсутність відповідних складських приміщень і обладнання, що повинні відповідати умовам складування та зберігання органічної продукції, недостатня кількість торговельних мереж, що згодні приймати до реалізації органічну продукцію

та забезпечувати специфічні умови її реалізації, низька якість логістичного забезпечення виробничих і торговельних процесів.

Слід зазначити, що певні кроки у подоланні вказаних бар'єрів вже робляться. Зокрема, вирішенням цієї проблеми може бути кооперація сільськогосподарських товаровиробників. У 2020 році був прийнятий Закон України «Про сільськогосподарську кооперацію», що дозволив юридичним особам об'єднуватись у кооперативи. Це створило нові можливості у сфері сільськогосподарської кооперації, оскільки попередній закон передбачав таке право лише щодо фізичних осіб. Кооперативи можуть створюватися для надання своїм засновникам таких послуг, як технологічні, транспортні, меліоративні, ремонтні, будівельні, ветеринарні, бухгалтерські, аудиторські та науково-консультаційні. Новий закон скасував поділ на виробничі та обслуговуючі кооперативи та запровадив можливість натомість поєднувати різні види діяльності. Обслуговуючі кооперативи можуть кваліфікуватися як неприбуткові організації для цілей оподаткування.

Практика країн з розвинутою економікою показує, що дієвим інструментом розвитку інфраструктури сільськогосподарського виробництва є державно-приватне партнерство. Нажаль, в Україні поки такі проекти у сфері органічного виробництва не набули розповсюдження.

Проведені дослідження засвідчили, що розвиток ринку органічної продукції в Україні має стати одним з пріоритетів національної стратегії розвитку АПК з виділенням в окрему інтегровану програму, що враховує специфіку та потенціал виробництва органічної продукції. Розвиток органічного ринку перебуває на стадії формування і потребує оптимізації відповідних підсистем (адміністративної, фінансової, кадрової, інформаційної) функціонування яких сприятиме синергічному розвитку даного сектору в Україні та найбільш продуктивного використання наявного потенціалу.

Висновки до розділу 3

1. Обґрунтовано, що розвитку аграрного виробництва в Україні значно сприяла б розробка та затвердження державної стратегії розвитку органічного виробництва як інтегрованої складової розвитку агропромислового комплексу. Наявність державної стратегії дозволило б в одному документі інтегрувати наявний потенціал, проблеми та перспективні шляхи їх вирішення, запровадити дієві механізми регулювання ринку органічної продукції, та стимулюванню розвитку цілого сегменту економіки, що об'єднував би учасників всіх бізнес-процесів, що задіяні в ланцюгах створення вартості у відповідності до потреб споживачів. Чітко визначена стратегія також забезпечила би необхідну ясність для суспільства щодо правил та діяльності, пов'язаних з органічним сільським господарством, функціонуванням ринку органічної продукції, що створювало б підґрунтя для зростання довіри до сектору та залучення додаткових інвестицій.

2. У роботі сформульовано власне бачення стратегії розвитку органічного виробництва під якою запропоновано розуміти інтегровану стратегію досягнення цілей сталого розвитку агропромислового комплексу на основі державного сприяння формуванню, реалізації та відтворення повного циклу сільськогосподарського виробництва органічної продукції із урахуванням власного природного, трудового, наукового та економічного потенціалу регіонів України а також затверджених екологічних стандартів, що відповідають основним нормам, прийнятим у країнах ЄС.

3. Обґрунтовано концептуальні засади та відповідну модель стратегічного управління розвитком органічного ринку згідно якої, стратегія розвитку органічного ринку постає інтегрованою складовою стратегії розвитку АПК (як одна із стратегічних альтернатив), національної економічної стратегії (є одним з шляхів забезпечення у тому числі економічної безпеки), стратегії ЗЕД (оскільки експорт та імпорт екологічної органічною продукції виступає важливою складовою позиціонування України

на зовнішніх ринках, зокрема ринку продовольства ЄС) та в загальному забезпечуватиме досягнення цілей сталого розвитку. Визначено та охарактеризовано забезпечуючі стратегії, що включають: організаційну, продуктову, ринкову та інвестиційну складові.

4. Підкреслено, що стратегія розвитку органічного виробництва повинна знайти відображення в стратегіях соціально-економічного розвитку регіонів України, зокрема окремих територій як альтернативний напрям забезпечення конкурентоспроможності, підвищення якості життя сільського населення, розвитку депресивних територій та один з альтернативних шляхів економічного зростання. Особливої актуальності набуває формування та реалізація стратегії розвитку органічного виробництва в умовах децентралізації для ОТГ в яких переважає сільське населення.

5. З метою удосконалення процесів розроблення стратегії розвитку органічного виробництва на регіональному рівні а також на рівні окремих об'єднаних територіальних громад запропоновано методичні підходи, використання яких дозволить здійснити порівняльний аналіз потенціалу регіонів щодо виробництва органічної продукції, виділити кластери з найбільш оптимальними умовами для розвитку, і, відповідно, інвестування даного напрямку агробізнесу, створити методичний базис для прийняття рішень та порівняння стратегічних альтернатив. Пропоновані методичні підходи ґрунтуються на застосуванні інструментарію кластерного та рейтингового аналізу регіонів на основі їх потенціалу у сфері виробництва органічної продукції і передбачають відповідний алгоритм оцінювання, математичний інструментарій та стратегічні альтернативи за всіма варіантами даних отриманих у процесі розрахунків.

6. У відповідності до пропонованих методичних підходів здійснено оцінку потенціалу регіонів України у сфері виробництва органічної продукції, сформовано їх рейтинг та сформульовано основні стратегії. За результатами проведених розрахунків у секторі найбільш оптимальних умов для розвитку виробництва органічної продукції станом на кінець 2019 року

опинилася Київська, Одеська та Черкаська області. Для вказаних регіонів доречною є стратегія формування регіональної моделі органічно-орієнтованого багатопрофільного сільського господарства. Це створить передумови для органічних харчових виробництв, органічного тваринництва та суміжних секторів екологічно-орієнтованих видів економічної діяльності. Можливий розвиток інноваційної складової для впровадження проектів SMART-спеціалізації. Сектор з найменш сприятливими умовами у контексті проведеного аналізу об'єднує Сумську та Івано-Франківську області, де наявний потенціал а також його структура не дозволяє здійснювати комплексний перехід господарств до органічних технологій виробництва сільськогосподарської продукції. В інших регіонах варто застосовувати комбіновані стратегії.

7. У якості найбільш релевантного чинника розвитку органічного сільського господарства у регіонах виступає їх потенціал, під яким у роботі розуміється сукупність ресурсів, досвіду а також екологічних умов, що формують комплексну базу, яка сприятиме розвитку органічного типу господарювання в аграрній сфері та забезпечить конкурентні переваги виробникам органічної продукції у даному регіоні як альтернатива інтенсивному типу сільського господарства. Для оцінювання потенціалу територій запропоновано систему показників, що ідентифікують ресурси, екологічні умови та досвід а також індикаторів їх оцінки з урахуванням доступних даних з відкритих джерел.

8. На основі проведеного аналізу систематизовано основні бар'єри виробництва органічної продукції та розширення внутрішнього та зовнішнього ринку її реалізації, серед яких виділено такі групи: адміністративні, фінансові, технологічні та ринкові. Визначено фактори їх формування, вплив на суб'єктів аграрного бізнесу та наслідки для галузі в цілому. Обґрунтовано, що вирішення проблем щодо зниження бар'єрів проникнення та успішного функціонування на ринку органіки потребує ефективних рішень та їх адміністрування на трьох рівнях (державному,

регіональному та рівні підприємств) кожний з яких створює передумови та знижує рівень невизначеності для попереднього. Визначено основні завдання, що повинні бути реалізовані на кожному рівні для забезпечення синергійного ефекту у контексті досягнення довгострокових цілей та пріоритетів розвитку ринку органічного виробництва в Україні.

9. Реалізація стратегічних ініціатив уряду, що має на меті збільшити обсяги виробництва та частку органічної продукції в структурі АПК, розширити площі сертифікованих органічних земель, розвивати внутрішній ринок та нарощувати експортні потужності, окрім визначених цілей та загальних стратегій потребує створення відповідних підсистем, насамперед інституційного, фінансового, інформаційного, ресурсного й інфраструктурного та кадрового забезпечення. Вказані підсистеми наразі перебувають та етапі становлення, а їх удосконалення полягає у формуванні системи відповідних механізмів, що координуватимуть, спрямовуватимуть та стимулюватимуть реалізацію стратегій у контексті забезпечення основних державних пріоритетів у сфері органічного виробництва і розподілу.

Список використаних джерел до розділу 3

1. Міністерство економіки України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ed6463ce-f338-4ef0-a8a8-e778d3d0ffd1&title=OrganichneVirobnitstvoVUkraini> (дата звернення: 28.07.2021).
2. Цілі сталого розвитку: Україна. Добровільний національний огляд. 2020. URL: <http://www.ukrstat.gov.ua/> (дата звернення: 30.07.2021).
3. Національна економічна стратегія України до 2030 року. URL: <https://www.kmu.gov.ua/npas/pro-zatverdzhennya-nacionalnoyi-eko-a179> (дата звернення: 30.07.2021).
4. Органічний ринок в Україні. Інформаційний бюлетень від 12.02.2020 р. URL:

https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2020/02/UAOrganic_fact_sheet_2020-UA-1.pdf (дата звернення: 01.08.2021).

5. European Comission. URL: https://ec.europa.eu/info/food-farming-fisheries/farming/organic-farming/organic-action-plan_en (Last accessed: 01.08.2021).

6. Стоволос Н. Б. Формування і реалізація стратегії розвитку органічного виробництва АПК. *Ефективна економіка*. 2015. № 3. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=3913> (дата звернення: 04.08.2021).

7. Щеглюк С.Д. Локальні кластери як інструменти підвищення конкурентної політики в регіоні. *Ефективна економіка*. 2015. № 4. URL: <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=4268> (дата звернення: 04.08.2021).

8. ГС «Український Органічний Кластер» (Ukrainian Organic Cluster). URL: [https://organic-platform.org/gs-organichnyj-klaster/#\\$](https://organic-platform.org/gs-organichnyj-klaster/#$) (дата звернення: 08.08.2021).

9. Український Органічний Кластер. URL: <https://organiccluster.com.ua> (дата звернення: 08.08.2021).

10. Аналітичний огляд «Перспективи розвитку «зеленої» економіки в Україні: органічне сільське господарство». URL: <http://www.green-economies-eap.org/ru/resources/Ukraine%20OA%20UKR%2027%20Jun.pdf> (дата звернення: 10.08.2021).

11. Органічний ринок в Україні. Інформаційний бюлетень від 12.02.2020 р. URL: https://organicinfo.ua/wp-content/uploads/2020/02/UAOrganic_fact_sheet_2020-UA-1.pdf (дата звернення: 10.08.2021).

12. Міністерство аграрної політики та продовольства України. URL: <http://voldpss.gov.ua/> (дата звернення: 11.08.2021).

13. Томашевська О. А. Розвиток буряківництва в контексті поширення органічного виробництва. Органічне виробництво і продовольча безпека. – Житомир: ЖНАЕУ, 2017. 436 с.
14. Голян В. А., Заставний Ю. Б., Миклуш Т. С. Органічне сільськогосподарське виробництво в умовах децентралізації: фінансове та інституціональне забезпечення. *Агросвіт*. 2021. № 19. С. 23–30.
15. Органік в Україні. URL: <http://orga&nic.com.ua/organic&v&ukraini/> (дата звернення: 15.08.2021).
16. Зайчук Т. О. Сегментування та таргетинг ринку екологічно чистих продуктів харчування. Формування ринкової економіки. 2010. № 24. С. 146–158.
17. Експорт органічної продукції з України в 2020 році. URL: <https://organicinfo.ua/news/ukrainian-organic-export-2020/> (дата звернення: 16.08.2021).
18. Аналіз ринку органічної продукції в Україні URL: <https://agropolit.com/spetsproekty/407-analiz-rinku-organichnoyi-produktsiyi-vukrayini> (дата звернення: 16.08.2021).
19. Зелена книга: ринок виробництва та обігу органічної продукції. https://cdn.regulation.gov.ua/bc/0e/50/b1/regulation.gov.ua_Green%20book%20BRDO%20Organic%20Products.pdf (дата звернення: 18.08.2021).
20. Програма розвитку та підтримки аграрного комплексу Полтавщини за пріоритетними напрямками на період до 2027 року. URL: https://drive.google.com/file/d/1jYK0KgJ_ZAA--ax6ubYx1k29bKRCA5lu/view (дата звернення: 20.08.2021).
21. Комплексна програма підтримки та розвитку сільського господарства у Львівській області на 2021-2025 рр. URL: <https://lvivoblrada.gov.ua/programi-2021-2025-rokiv> (дата звернення: 20.08.2021).
22. Комплексна програма розвитку агропромислового комплексу Рівненської області на 2018–2022 р. URL: <https://ror.gov.ua/rishennya->

[oblasnoyi-radi-7-sklikannya/937-pro-kompleksnu-programu-rozvitku-agropromislovogo-komple](#) (дата звернення: 20.08.2021).

23. Програма розвитку агропромислового комплексу Житомирської області на 2016–2020 роки. URL: <https://economy-zt.gov.ua/page/programaapkob1> (дата звернення: 20.08.2021).

24. Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України. URL: <https://www.me.gov.ua/Documents/Detail?lang=uk-UA&id=ed6463ce-f338-4ef0-a8a8-e778d3d0ffd1&title=OrganichneVirobnitstvoVUkraini> (дата звернення: 22.08.2021).

25. Сенишин О. С. Органічне виробництво у системі агропродовольчого виробництва в Україні . *Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Міжнародні економічні відносини та світове господарство*. 2021. Вип. 36. С. 140–146.

26. Ходаківський В. М., Місевич М. А., Циганенко Г. В. Аналіз стратегічних альтернатив інвестиційного забезпечення виробництва органічної продукції в сільськогосподарських підприємствах. *Інвестиції: практика та досвід*. 2018. № 4. С. 45–51.

27. Формування ринку органічної продукції в Україні: теоретичні та практичні аспекти: монографія / авт.: Т. А. Кунділовська, Н. М. Зеленянська, В. Г. Захарчук та ін.; за заг. ред. Т. А. Кунділовської. Одеса: Астропринт, 2019. 128 с.

28. Кириленко І. Г. та Милованова Є. В. Наукове забезпечення розвитку органічного агровиробництва. *Економіка АПК*. 2019. № 3. С. 27–41.

29. Писаренко Т. В., Куранда Т. К., Кочеткова О. П., Швед Н. Ю. Реалізація середньострокових пріоритетних напрямів інноваційної діяльності галузевого рівня та отримані результати у 2020 році: аналітична довідка. Київ: УкрІНТЕІ, 2021. 96 с.

30. Бондар О. Г., Полякова І. О., Лях В. О. Державна підтримка органічного сільського господарства в Україні за досвідом ЄС. *Науковий погляд: економіка та управління*. 2020. №3 (69). С. 18–23.

31. Національна стратегія збільшення прямих іноземних інвестицій в Україну. URL: <https://ukraineinvest.gov.ua/uk/fdi-strategy/> (дата звернення: 25.08.2021).

32. Земельний довідник України 2020. URL: <https://agropolit.com/media/materials/original/00/00/705/0001-21729.jpg> (дата звернення: 25.08.2021).

33. Регіони України: статистичний щорічний. Державна служба статистики України, 2020 (дата звернення: 25.08.2021).

34. Органік в Україні. URL: <http://organic.com.ua/organic&v&ukraini> (дата звернення: 25.08.2021).

35. Довідник показників нормативної грошової оцінки сільськогосподарських угідь в Україні. URL: https://buh.ligazakon.net/news/192374_oprilyudnena-normativna-groshova-otsnka-slskogospodarskikh-zemel-stanom-na-01012020-r (дата звернення: 25.08.2021).

36. Іртищева І.О., Крамаренко І.С. Стратегія розвитку фінансово-кредитного забезпечення агропродовольчої сфери України монографія. Миколаїв: Дизайн та поліграфія, 2012. 172 с.

37. Методика оцінки інвестиційної привабливості: мега-, макро-, мезо-, мікрокрівні. *Сучасні тенденції розвитку фінансово-кредитної системи: теорія та практика*: колективна монографія. Полтава: ПП «Астроя», 2019. С.6–10.

38. Крамаренко І.С. Формування та розвиток регіонального інвестиційного потенціалу в умовах структурних трансформацій економіки: теорія, методологія та практика. монографія. Миколаїв: ФОП Швець В.М., 2019. 356 с.

ВИСНОВКИ

У роботі розроблено теоретичні підходи та практичні рекомендації до формування стратегічних векторів розвитку ринку органічної продукції в Україні.

1. Розкрито наукові засади стратегічного розвитку органічної харчової продукції. Обґрунтована позиція автора щодо визначення поняття органічна сільськогосподарська продукція, що не містить сировину із генетично модифікованих організмів, а також не впливали на формування хімічні й синтетичні добрива, які негативно здійснюють вплив на здоров'я нації й природне середовище. Доведено, що виробництво органічної харчової продукції це процес її виготовлення із екологічно чистої сировини, де не використовуються генетично модифіковані організми, сировина, що не піддавались впливу хімічно синтезованим добривам та має відповідні сертифікати, маркування. Ланцюг виробництва органічної харчової продукції передбачає державний контроль на всіх стадіях виробництва, а також прозорість усіх стадій виробничого ланцюга з отриманням сертифікату та маркування. Ланцюг виробництва органічної харчової продукції повинен забезпечити екологічну безпеку.

2. Проаналізовано сучасний стан розвитку ринків аграрної та продовольчої продукції України. Встановлено, що за 2020 рік у структурі ВВП агропродовольчому сектору належить 17%. Агропродовольча сфера займає левову частку у експорті України, яку оцінюють у 45%. Україна володіє величезною площею сільськогосподарських угідь (41,3 млн гектарів). Доведено, що агропродовольча сфера України відіграє важливе значення не тільки для забезпечення внутрішньої продовольчої безпеки, а і для продовольчої безпеки країн-партнерів по зовнішньоекономічній діяльності також. Встановлено також, що незважаючи на значний агропродовольчий

потенціал, наша держава не може повністю забезпечити потреби внутрішнього ринку у продуктах харчування, адже багато з них імпортується до України. Значний потенціал та інтеграція агропродовольчої сфери України у зовнішньоторговельну діяльність, доводять необхідність державної підтримки даної сфери в контексті забезпечення продовольчої безпеки на внутрішньому та глобальному ринках. Визначено основні вектори державної підтримки АПК, серед яких: , органічне виробництво, вирощування нішевих культур, картоплярство тощо.

3. Досліджено тенденції розвитку ринку органічної харчової продукції України, на підставі яких визначено причини стримування розвитку органічного способу господарювання та ринку органічної харчової продукції в Україні, серед яких основне місце належить недосконалості законодавства та відсутності мотивації у виробників. Визначено, що під економічним механізмом стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції слід розуміти інтегральну систему взаємодії суб'єктів господарювання на ринку органічної харчової продукції разом із логістично-складським господарством та аграрним органічним ринком на основі нормативно-правового забезпечення та інституціональних утворень (кластерів, кооперативів, асоціацій), яка володіє певними методами (фіскальні, бюджетні, консультативно-інформаційні, майнові), використовує характерні інструменти («справедлива ціна», інвестиції, інновації, підвищення рівня поінформованості стосовно доцільності виробництва та споживання органічної продукції), дотримується встановлених принципів (відповідність потребам теперішнього і майбутнього поколінь, збалансованість використання та відновлення природних ресурсів, компетентність, ефективність співпраці, відповідальність, надійність та об'єктивність) й відповідає цілям сталого розвитку.

4. Досліджено кореляційні залежності основних характеристик ринку органічної продукції, на підставі чого доведено, що експорт органічної продукції, на сьогоднішній день, виступає основним стимулюючим фактором

для розвитку органічного ринку України і збільшення кількості товаровиробників органічної продукції. Такий висновок у поєднанні із низьким рівнем поінформованості товаровиробників і споживачів стосовно важливості, необхідності і доцільності переходу на органічний спосіб господарювання та життєдіяльності, ставить першочергове завдання перед урядом України, органами місцевої влади та самоврядування стосовно популяризації органічного способу господарювання та життєдіяльності, адже не зовнішній ринок має стимулювати наших громадян піклуватися про своє здоров'я та здоров'я майбутніх поколінь, а внутрішня свідомість та переконання. Виявлено, що в Україні окрім проблем зі становленням механізмів державного регулювання та нормативно-законодавчої бази органічного господарювання, часто відслідковується низький рівень технологічної культури виробництва агропродовольчої продукції, як на рівні особистих селянських господарств, так і великих об'єднань, холдингів, що також можливо вирішити за рахунок заходів популяризації органічного способу господарювання і життя.

5. Обґрунтовано методичні підходи до розроблення стратегії розвитку органічного виробництва у регіонах, використання яких дозволяє формувати рейтинг регіонів та окремих територій як за частковими (ресурсною, екологічною та діловою) складовими потенціалу органічного виробництва так і комплексним показником, визначати сильні та слабкі місця регіонів а також зменшити рівень невизначеності у процесі формування регіональної стратегії розвитку АПК. Стратегії, що пропонуються для регіонів відповідно до проведених розрахунків залежать від вектору регіону, спрямованого у відповідний сектор багатовимірної матриці стратегічних альтернатив, що визначає рівень та міру збалансованості основних складових регіонального потенціалу. Для кожного сектору запропоновано комплекс стратегічних рішень, що визначають роль сектору органічного виробництва у розвитку АПК регіону, його конкурентні переваги, перспективи для розширення та основні інструменти стимулювання. Апробація авторських

методичних підходів здійснювалася за показниками, що характеризують ресурсний, екологічний та діловий потенціал, досягнутими у регіонах України на кінець 2019 року. За результатами розрахунків визначено рейтинг регіонів за комплексним показником потенціалу у сфері виробництва органічної продукції України за яким лідируючі позиції займають Одеська, Київська, Вінницька та Черкаська області. Визначено вектор кожного регіону на багатовимірній матриці стратегічних альтернатив. У сектор з найбільш оптимальними умовами спрямовано вектори Київської, Одеської та Черкаської області. Для вказаних регіонів доречною є стратегія формування регіональної моделі органічно-орієнтованого багатопрофільного сільського господарства та продовольства. Це створить передумови для органічних харчових виробництв, органічного тваринництва та суміжних секторів екологічно-орієнтованих видів економічної діяльності.

6. Запропоновано наукові підходи до визначення та оцінки потенціалу регіонів у сфері виробництва органічної продукції як передумови для обґрунтування відповідної спеціалізації агропродовольчого виробництва в умовах сталого розвитку. Для оцінки стартових позицій регіонів, територій та окремих ОТГ у сфері виробництва органічної продукції запропоновано визначати їх потенціал як сукупність ресурсів, досвіду а також екологічних умов, що формують комплексну базу розвитку органічного типу господарювання в агропродовольчій сфері, забезпечують конкурентні переваги виробникам органічної продукції у даному регіоні як альтернативи інтенсивному типу сільського господарства. З цією метою систематизовано його основні складові що ідентифікують ресурси (ресурсний потенціал), екологічні умови (екологічний потенціал) та досвід (діловий потенціал) а також індикатори їх оцінки з урахуванням доступних даних з відкритих джерел. Пропоновані показники можуть бути удосконалені відповідно до мети оцінювання та конкретних об'єктів шляхом впровадження додаткових релевантних індикаторів а також їх ранжування й використовуватися у якості аналітичного базису для оцінювання окремих територій та ОТГ з позиції

впровадження відповідних проектів переходу з інтенсивного до органічного виробництва, залучення інвестицій, грантів та різних форм державної підтримки у тому числі при обґрунтуванні СМАРТ-спеціалізації.

7. Уточнено поняття стратегії розвитку ринку органічної продукції та визначено її роль у стратегії сталого розвитку національної економіки. З'ясовано, що в Україні відсутнє комплексне стратегічне бачення розвитку ринку органічної продукції, що призводить до фрагментарного прийняття рішень в даній сфері та стримує можливості щодо ефективного використання потенціалу. Наявність державної стратегії дозволило б в одному документі інтегрувати наявний потенціал, проблеми та перспективні шляхи їх вирішення, запровадити дієві механізми регулювання ринку органічної продукції, та стимулюванню розвитку цілого сегменту економіки, що об'єднував би учасників всіх бізнес-процесів, що задіяні в ланцюгах створення вартості у відповідності до потреб споживачів. На основі проведених досліджень уточнено поняття стратегії розвитку ринку органічної продукції, що визначає її як інтегровано складову досягнення цілей сталого розвитку агропромислового комплексу на основі державного сприяння формуванню, реалізації та відтворення повного циклу сільськогосподарського виробництва органічної продукції із урахуванням власного природного, трудового, наукового та економічного потенціалу регіонів України а також затверджених екологічних стандартів, що відповідають основним нормам, прийнятим у країнах ЄС.

8. Систематизовано та охарактеризовано основні підсистеми забезпечення стратегічного розвитку органічного ринку в Україні. Обґрунтовано, що розвиток органічного ринку перебуває на стадії формування і потребує оптимізації відповідних підсистем (інституційного, фінансового, інформаційного, ресурсного й інфраструктурного та кадрового) забезпечення, функціонування яких сприятиме синергічному розвитку даного сектору в Україні та найбільш продуктивного використання наявного потенціалу. Визначено поточний стан вказаних підсистем, фактори їх

формування, впливу на суб'єктів агропродовольчого бізнесу у сфері органіки та наслідки для галузі в цілому, а також напрямки удосконалення, що сприятимуть формуванню відповідних механізмів координації, спрямування та стимулювання реалізації стратегій у контексті забезпечення основних державних пріоритетів у сфері органічного виробництва і розподілу.

ДОДАТОК А

Таблиця А.1

Показники оцінки ресурсного потенціалу у сфері органічного землеробства у регіонах України за 2019 рік

Регіони	Площа земель сільськогосподарського призначення, тис. га	Вміст гумусу в ґрунті, т/га	Наявність тракторів на сільськогосподарських підприємствах	Чисельність сільського населення, тис. осіб	Нормативна грошова оцінка 1 га, грн.
	Г ₁	Г ₂	Г ₃	Г ₄	Г ₅
Вінницька	2012,0	195,4	9297	758,7	27184
Волинська	1048,0	50,9	2303	494,7	21806
Дніпропетровська	2512,0	315,7	9104	515,9	30251
Донецька	2044,0	218,3	4113	623	31111
Житомирська	1504,0	124,4	3021	498,8	21411
Закарпатська	451,0	22,1	454	790,7	27268
Запорізька	2238,0	218,9	7997	386,6	24984
Івано-Франківська	621,0	83,2	1124	766,3	26087
Київська	1609,0	169,8	7967	670,7	26531
Кіровоградська	2032,0	277,2	9699	347,6	31888
Луганська	1907,0	167,6	5508	585,3	27125
Львівська	1240,0	83,2	2254	984,3	21492
Миколаївська	2000,0	273,8	6408	356,9	27038
Одеська	2588,0	252,5	8792	784,7	31017
Полтавська	2167,0	263,1	9963	527,3	30390
Рівненська	922,0	59,1	1505	607,9	21938
Сумська	1695,0	196,2	4986	333,6	26793
Тернопільська	1036,0	133,6	2950	572,2	29035
Харківська	2381,0	343,1	8635	507,2	32237
Херсонська	1962,0	160,6	5664	401,2	24450
Хмельницька	1561,0	151,2	4626	542,7	30477
Черкаська	1450,0	198,2	6587	522,3	33646
Чернівецька	470,0	39,6	1087	513,7	33264
Чернігівська	2060,0	154,2	5354	350,1	24065

Складено за даними [32-35]

Продовження додатку А
Таблиця А.2

Показники оцінки екологічного потенціалу у сфері органічного землеробства у регіонах України за 2019 рік

Регіони	Утворення відходів I-III класів небезпеки, т/км ²	Утворення відходів IV класу небезпеки, т/км ²	Спалення відходів, тис. т.	Викиди забруднюючих речовин в атмосферне повітря ріг	Скидання забруднених зворотних вод у поверхневі об'єкти млн м ³
Регіони	e ₁	e ₂	e ₃	e ₄	e ₅
Вінницька	0	102,3	58,5	99,7	1
Волинська	0	33,1	17,1	5,3	0
Дніпропетровська	1	7900,3	26,3	576,9	234
Донецька	5,6	990,3	3,2	773,5	45
Житомирська	0	15,9	57,2	12,7	2
Закарпатська	0,1	11,9	4,1	3,7	4
Запорізька	0,6	198,2	47,7	173,4	66
Івано-Франківська	0,4	214,4	130,9	205,0	1
Київська	0,1	50,2	19,7	84,4	2
Кіровоградська	0,2	1521,3	60	12,8	3
Луганська	0,2	16,4	26,8	37,4	16
Львівська	0,2	93,6	40	88,9	42
Миколаївська	0,8	93,9	38,7	12,1	21
Одеська	0,1	19,1	46,2	33,1	15
Полтавська	2,8	3386,41	40,5	51,0	2
Рівненська	0	25,9	54,7	5,9	4
Сумська	5,9	30,4	22,5	21,7	23
Тернопільська	0,9	75,9	2,4	9,4	3
Харківська	1,6	54,2	79,4	106,5	14
Херсонська	0,7	12,5	25,5	17,8	2
Хмельницька	0,1	43,6	6,7	20,3	2
Черкаська	0	60,2	15	51,8	7
Чернівецька	0	39,4	10,4	2,4	2
Чернігівська	0	21,8	14,6	27,5	16

Складено за даними [33-34]

Продовження додатку А

Таблиця А.3

Показники оцінки ділового потенціалу у сфері органічного землеробства у регіонах України за 2019 рік

Регіони	Кількість сертифікованих операторів органічного виробу оливи	Площа сільськогосподарських земель з органічним статусом га	Частка регіону у валовому випуску продукції сільського	Питома вага інвестицій у сільське господарство у статистичній	Регіональна підтримка розвитку органічного виробництва
	p_1	p_2	p_3	p_4	p_5
Вінницька	64	2513	8,4	25,3	1
Волинська	19	4424	2,4	10,4	0
Дніпропетровська	22	15997	6,2	3,9	1
Донецька	1	69	3	2,9	0
Житомирська	34	33141	4	21,2	1
Закарпатська	18	1080	1,3	1,9	0
Запорізька	18	16340	4	11,9	0
Івано-Франківська	11	495	2	8,3	0
Київська	83	59505	6	13,4	1
Кіровоградська	12	14366	5,3	40,1	0
Луганська	12	0	2,1	32,1	0
Львівська	32	14495	3,4	5,3	1
Миколаївська	45	9216	3,8	16,4	0
Одеська	40	41777	4,1	9,2	1
Полтавська	27	23564	6,4	16,8	1
Рівненська	22	9826	2,5	12,9	1
Сумська	7	81	4,4	40	0
Тернопільська	10	10172	3,6	33,6	0
Харківська	25	3995	5,6	13,1	0
Херсонська	54	58506	4,2	18,9	0
Хмельницька	25	12235	5,3	23,6	0
Черкаська	16	41253	5,9	31,8	1
Чернівецька	4	190	1,5	4,4	0
Чернігівська	16	11289	4,6	48,7	1

Складено за даними [33-34]

СПИСОК ПУБЛІКАЦІЙ ЗДОБУВАЧА ЗА ТЕМОЮ ДИСЕРТАЦІЇ

Статті у наукових фахових виданнях України, у виданнях України, які включено до міжнародних наукометричних баз:

1. Войт О.С. Економічна оцінка сучасного стану ринків аграрної та продовольчої продукції України. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. № 2. С. 250-260. (*Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor, InfoBase*) (0,88 друк. арк.).

2. Войт О.С. Концептуальні основи виробництва органічної харчової продукції. *Український журнал прикладної економіки*. 2021. № 3. С. 121-131. (*Index Copernicus, WorldCat, Google Scholar, Windows Live Academic, ResearchBible, Open Academic Journals Index, CiteFactor, InfoBase*) (0,88 друк. арк.).

3. Іртищева І.О., Войт О.С. Стратегічні напрями розвитку органічної харчової продукції: теоретичні підходи. *Вісник ХНАУ*. 2021. № 2. Том. С. 188-200. *Входить до наукометричних баз реферування та індексування: Index Copernicus International (ICI), Google Академія; Cite Factor Academic Scientific Journals; Academic Resource Index Research Bib* (0,62 друк. арк.; особистий внесок: визначення . стратегічних напрямів розвитку органічної харчової продукції – 0,40 друк. арк.)

Статті в закордонних виданнях, що включені до наукометричних баз Scopus i Web of Science:

4. Irtysheva, I., Stehnei, M., Popadynets, N., Ishchenko, O., Voit, O. Business process management in the food industry under the conditions of economic transformations. *Management Science Letters*. 2020. 10(14). pp. 3243–

3252 Входить до наукометричних баз реферування та індексування: *ESCI (Clarivate Analytics), Scopus, ULRICHES, Chemical, Abstract, EBSCO, UGC (University Grants Commission of India), Indexcopernicus, Directory of Open Access (0,62 друк. арк., особистий внесок: аналіз виробництва органічної харчової продукції – 0,30 друк. арк.)*.

Статті в закордонних виданнях

5. Voit O.S. at el. Organizational management mechanisms of activation of investment innovation processes at micro- and macrolevels. *PERSPECTIVES – JOURNAL ON ECONOMIC ISSUES*. 2019. No 2. pp. 29-38(0,88 друк. арк., особистий внесок: стратегічні імперативи виробництва органічної харчової продукції – 0,30 друк. арк.).

Матеріали конференцій:

6. Войт О.С. Організаційно-управлінські процеси в сфері органічного агропродовольчого виробництва. *Трансформація націоналізації економіки в контексті реалізації євроінтеграційної стратегії*: матеріали III Міжнародна науково-практична конференція (м. Миколаїв, 27 грудня 2019). Миколаїв: ФОб Головка О.А., 2019. С.54 -56. (0,30 д.а.)

7. Войт О.С. Економічна сутність органічного виробництва *Проблеми розвитку регіонів: промислові і економічні аспекти*: матеріали Всеукр. наук.–практ. конф., присвяченої 100-річчю Національного університету кораблебудування імені адмірала Макарова (м. Первомайськ, 28 травня 2020 р.). Первомайськ: ПФ НУК, 2020. С. 240-243. (0,3 д.а.)

Довідки впровадження

**МІНІСТЕРСТВО РОЗВИТКУ ЕКОНОМІКИ, ТОРГІВЛІ
ТА СІЛЬСЬКОГО ГОСПОДАРСТВА УКРАЇНИ
(Мінекономіка)**

вул. М. Грушевського 12/2, м. Київ, 01008 тел. (044)200-47-53, факс (044)253-63-71
E-mail: mecocommu@me.gov.ua, <http://www.me.gov.ua>, код ЄДРПОУ 37506596

На № _____ від _____

**Миколаївський національний
університет імені В. О.
Сухомилинського**
вул. Никольська, 24
м. Миколаїв, 54001

Щодо використання наукової доповіді

Міністерство розвитку економіки, торгівлі та сільського господарства України розглянуло підготовлену аспірантом Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомилинського (далі – Університет) Войтом О. С. у співавторстві зі старшим науковим співробітником відділу регіональної економічної політики Державної установи «Інститут регіональних досліджень імені М. І. Долишнього НАН України» Попадинцем Н. М. наукову доповідь «Конкурентна політика державного регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів», надіслану листом Університету від 15.01.2021 № 01-10/01/58, та повідомляє.

Результатами наукової доповіді є пропозиції щодо підвищення ефективності заходів конкурентної політики та удосконалення інструментів регулювання внутрішнього ринку споживчих товарів.

З урахуванням принципів конкурентної політики визначено пріоритетні інструменти державного регулювання розвитку внутрішнього ринку споживчих товарів в Україні.

Вважаємо, що представлені пропозиції можуть бути використані у роботі директорату цінової політики та розвитку реального сектору економіки, дозволять більш виважено підходити до підготовки рішень спрямованих на розвиток українського ринку споживчих товарів.

**Заступник директора директорату
цінової політики та розвитку
реального сектору економіки**

Олександр ЗАДОРЖНИЙ

Начесничий

ДОКУМЕНТ СЕД Мінекономіка АСКОД

Сертифікат 2084E4FD0DB098CD40000000431A003D537800

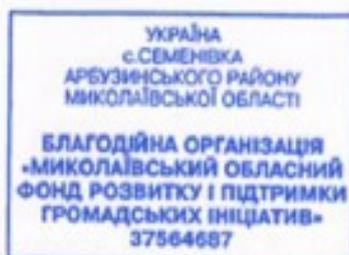
Підписувач Задоржний Олександр Вечеславович

Дійсний з 05.08.2019 12:07:35 по 05.08.2021 12:07:35

Мінекономіка

3011-07/4762-07 від 26.01.2021 17:

Вих. 60 від «27» лютого 2020 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження Войта
Олексія Сергійовича на тему «Стратегічні вектори розвитку ринку
органічної харчової продукції в Україні»

Теоретичні положення, методичні підходи, аналітична інформація, основні рекомендації та результати дослідження за темою дисертації Войта О.С. впроваджені при підготовці звітів діяльності Миколаївським обласним фондом розвитку і підтримки громадських ініціатив, а саме: економічний механізм стимулювання розвитку ринку органічної харчової продукції, враховує тенденції та причини стримування розвитку ринку органічної харчової продукції України і характеризується як інтегральна система взаємодії суб'єктів господарювання на ринку органічної харчової продукції разом із логістично-складським господарством та аграрним органічним ринком на основі нормативно-правового забезпечення та інституціональних утворень (кластерів, кооперативів, асоціацій).

Довідка надана за місцем вимоги.

Директор,
кандидат економічних наук

О.О. Чебан

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
МИКОЛАЇВСЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ
імені В. О. СУХОМЛИНСЬКОГО

вул. Никольська, 24, м. Миколаїв, 54006, тел.: (0512) 37-88-38, факс: (0512) 37-88-15
 E-mail: office@mdu.edu.ua Web: www.mdu.edu.ua Код ЄДРПОУ 02125444

29.11.2021 № *11-10/2021/11/2021* На № _____ від _____

Герний проєктор

А. В. Овчаренко
2021 р.

ДОВІДКА

про впровадження результатів дисертаційного дослідження

Войта Олексія Сергійовича

з теми «Стратегічні вектори розвитку ринку органічної харчової продукції в Україні», представлено на здобуття наукового ступеня доктора філософії з галузі знань 05 Соціальні та поведінкові науки за спеціальністю 051 Економіка

На кафедрі економіки та менеджменту в 2020-2021 навчальному році проходила апробація методичного інструментарію щодо ефективності виробництва органічної харчової продукції та регулювання її обігу (протокол засідання кафедри № 11 від 16 червня 2021 року).

Наукові, теоретичні та методологічні результати дослідження Войта Олексія Сергійовича знайшли практичне відображення в навчальному процесі Миколаївського національного університету імені В. О. Сухомлинського, зокрема під час проведення лекційних та практичних занять із дисципліни «Глобальна економіка», «Економіка підприємств», а саме: обґрунтування напрямів удосконалення стратегії розвитку органічного виробництва із урахуванням потенціалу регіонів України та визначення основних індикаторів оцінки ефективності виробництва органічної харчової продукції.

